

VETENSKAPSSOCIETETEN
I LUND
ÅRSBOK

1985

A photograph of a classical column capital, likely a Composite or Corinthian style, featuring intricate gold and white marble details. The capital is topped with a decorative acanthus leaf motif and a central finial. The column shaft below is fluted. The background shows a building facade with a window and decorative architectural elements.

Vetenskaps societeten
i Lund
Årsbok 1985

*Yearbook of
the New Society of Letters
at Lund*

CWK Glerup

CWK Glerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter
utgivna av Liber Grafiska Malmö

Tryckt med ekonomiskt stöd från Humanistisk-
sällskapet

Redaktör: Anders Grönvall, Sjögatan 6,
S-223 63 Lund, tel. 046-12 35 79

Formgivning: Lars Tempte

Omslagsbilden visar en detalj från aulan i Universitetshuset,
efter restaureringen.

Det joniska kapitälet är gjutet i Lund under Axel Nymans ledning.
Förgyllningen utgöres av slagmetall.

Foto av Ola Terje, februari 1986

ISBN 91-40-05171-4

Berlings, Arlov 1986

Innehåll

Artiklar

- 5 *Christian Callmer*: Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier
- 24 *Bengt Löfstedt*: Notizen eines Latinisten zu Luthers Predigten
- 43 *Bernt Olsson*: «Ordet/som evigt blir utsagt»
- 75 *Esaias Tegnér*: Om Iliadens gudar
- 95 *Gösta Vitestam*: Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character

Minnesord

- 107 Hans Nilsson-Ehle av *Lars Lindvall*
- 113 Bertil Axelson av *Alf Önnersfors*
- 125 Hjalmar Frisk av *Stig Y. Rudberg*
- 129 Sigfrid Svensson av *Sven B. Ek*
- 137 Helge Kjellin av *Sten Karling*
- 141 Gerhard Bendz av *Birger Bergh*
- 143 Sten Bodvar Liljegren av *Claes Schaar*
- 151 Ivar Lindquist av *Gösta Holm*

Vetenskaps societeten i Lund

- 163 Matrikel
- 174 Verksamheten 1984
- 176 Räkenskaper
- 179 Revisionsberättelse
- 180 Stadgar
- 184 Skriftförteckning

Christian Callmer

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

Martin P:n Nilsson

Vid landets båda universitet i Uppsala och Lund hade 1875 adjunkterna i klassiska språk ombildats till e.o. professorer. Sedan latinet genom examenstadgorna av 1891 och 1907 upphört att vara obligatoriskt examensämne, föreslog de båda fakulteterna att dessa e.o. professorer måtte ombildas till professorer i klassisk fornkunskap. Humanistiska sektionens i Lunds förslag 2/9 1908, försett med utförliga motiveringar och avgränsningar av ämnet, är författat av dess notarie, dåvarande docenten Martin Nilsson. I detta förslag instämde så småningom – dock icke utan motstånd från O. A. Danielsson o.a. – den humanistiska sektionen i Uppsala i allt väsentligt. Efter tillstyrkan av Kansler beslöt 1909 års riksdag att upprätta tvenne professorer i klassisk fornkunskap och antikens historia. Till innehavare av dessa utnämndes den 20 nov. 1909 efter kallelse av humanistiska sektionen i Uppsala Sam Wide, till vilken vi strax återkommer, och i Lund på förslag av professorerna Carl Zander och Claes Lindskog den nyssnämnde 13 år yngre docenten Nilsson. Härmed hade den klassiska arkeologien, som under senare hälften av 1800-talet haft en så lysande utveckling i Europa, även i Sverige genom M. P. Nilsson blivit ett universitetsämne.

Nils Martin P:son Nilsson föddes den 12 juli 1874 i Ballingslöv i Stoby socken av Västra Göinge härad som son av bonden Per Nilsson och Ingar Jönsdotter. Hela livet var han fast förbunden med hembygdens rika tradition och han hade lyckan att under alla ferier med familjen kunna flytta upp till det skogiga Skärvik vid Ballingslövssjön. Låt oss höra, vad han själv säger (Roten och upphovet Sv.D.12.9. 1949) om sin härstamning: »Mina förfäder hade, så långt jag kan följa dem, till sjuttonhundralets första år, suttit på hemmanet nr 5 1/4 mtl, Ballingslöv. Min mor var född i samma by.» Han fortsätter: »Muntlig tradition var ännu levande i min ungdom. Min mor berättade, att Stenbocks soldater kommo genom byn, kanonerna körde fast i Tockarps skog och bönderna kokte mat åt de uthungrade i

bryggkittlar.» Han omtalar vidare: »Ännu i min fars barndom spunno pigorna vid stickbloss i stugan och bar man de döda på stänger den en och en halv mil långa vägen till Stoby kyrka. Han var född 1828 och jag 1874. Själv växte jag upp i en brytningstid, åttiotalet. Det gamla höll på att försvinna, mer i hushållning och heminredning, åkerbruk och redskap än i tro och sed, fast också de starkt bleknade. Sedan dess har jag om somrarna bott i samma trakt. Jag har upplevt den stora omvälvningen, flykten från landsbygden, jordbrukets mekanisering, uppkomsten av ett stationssamhälle med något industri. Den dialekt som talades i min barndom är död. Jag har begripit stadsbons och intelligentsans bottenlösa brist på förståelse för bondens liv och gärning, men också denna gärnings livsnödvändighet och förbundenhet med naturen.» Denna djupa förankring i en gammal kulturbygd, vars historia han också mot slutet av sitt liv skrivit, och hans nedärvda förståelse för åkerbrukets livsformer i äldre tider var en av de fasta grundvalarna på vilka hans livsverk byggts upp.

Den andra är den klassiska bildningstraditionen. Mogenhetsexamen avlade han i Kristianstad våren 1892. Här verkade bl.a. Platonöversättaren Magnus Dalsjö, och det kan erinras om att en av Nilssons tidigaste skrifter är en översättning av Platons Phaidon. Hösten 1892 inskrevs han vid universitetet i Lund, där han ägnade sig åt de klassiska språken, och blev filosofie kandidat 1895 och licentiat 1900. Redan samma år disputerade han för doktorsgraden och blev docent i grekiska språket och litteraturen. Doktorsavhandlingen, skriven på latin, behandlar guden Dionysos fester i Athen. En liten uppsats, »Das Ei im Totenkultus der Griechen», betonar ytterligare hans religionshistoriska inriktning. Visserligen publicerade Nilsson under sin tid som docent ett par språkvetenskapliga avhandlingar och därtill finnas flera opublicerade, men redan tidigt hade hans intressen fört honom över från litteraturfilologi till ett vidare studium av antikens liv och kultur, särskilt dess religion.

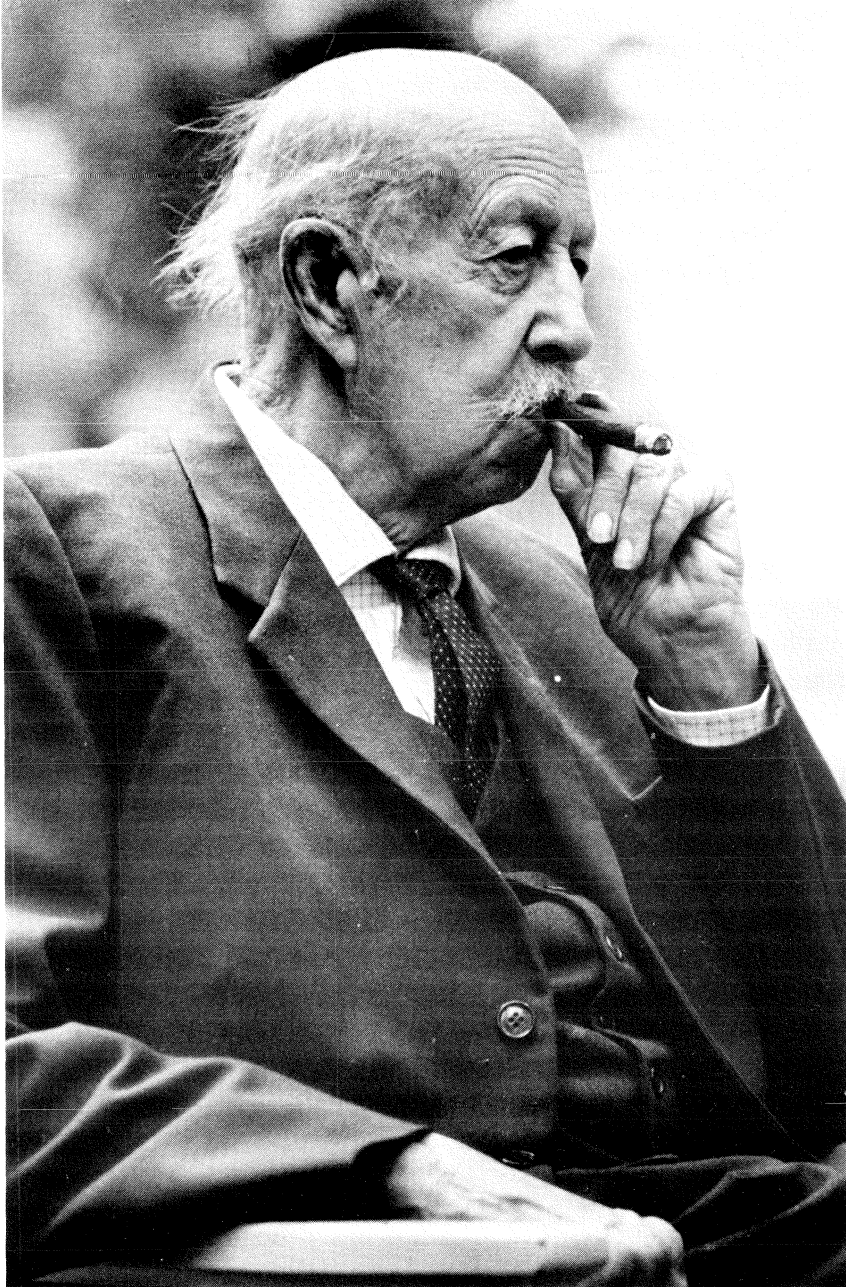
För antikforskningen hade 1800-talets sista årtionden betytt en omvälvning. Genom Schliemanns utgrävningar i Troja, Tiryns och Mykene hade Greklands förut okända förhistoriska kultur trätt fram i dagen; också kännedom om den historiska tidens Grekland hade på ett oanat sätt utökats genom systematiska undersökningar i Athen, Olympia, Delphi, Delos och Pergamon. Det nya rika materialet bildade underlaget för en resultatrik forskning, ofta på ort och ställe uti nyupprättade arkeologiska institut. Den arkeologiskt orienterade antikforskningen, som hos oss fick benämningen klassisk fornkunskap, fick i Sverige en betydande företrädare i Sam Wide, en lärjunge till Löfstedt d.ä. Wide hade redan i slutet av

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

1880-talet studerat i Berlin och senare tillbragt ett år i Athen vid tyska arkeologiska institutet där. Under åren 1895–99 var han e.o. professor i klassisk filologi i Lund. Wide var arkeolog och religionshistoriker med kulterna som specialitet. Han blev under sin Lundatid Martin Nilssons lärare och till en del går inriktningen av dennes tidigare forskningar tillbaka på impulser från Wide. Men impulserna kom också från den internationella vetenskapen. I Bonn hade Hermann Usener (1834–1905) brutit vägen för nya uppfattningar i religionshistorien; lyssna bara på titlarna på hans klassiska verk *Götternamen* (1896), *Weihnachtsfest* (1889) *Sinthflutsagen* (1889) *Dreiheit* (Rhein.Mus. 1903). Något yngre än Usener var Erwin Rohde (1845–1898), vars *Psyche* med undertitel »Vom Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen» ännu stod på kurslistan på 30-talet. I bakgrunden står de engelska etnologerna, representerade bl.a. av E. B. Tylor och Andrew Lang, och av James Frazer med *The Golden Bough* (utk. f. gången 1891) och av Frazers kommentar till Pausanias (1898).

Redan under tidiga år hade Martin Nilsson god kontakt med Köpenhamns universitet och de vetenskapliga institutionerna där, en kontakt, som han bibehöll hela livet igenom. Bland annat ledde detta till att han kom att delta i den danska arkeologiska expedition, som 1902–05 under ledning av K. F. Kinch och Christian Blinkenberg undersökte den forna tempelstaden Lindos på Rhodos. Nilsson medverkade också vid publiceringen av de vetenskapliga resultaten från denna expedition och bearbetade kontrollstämplarna på handtagen till de stora amforor, vilka tjänade som emballage vid den viktiga handeln med vin och olja, »Timbres amphoriques de Lindos» (1909). Detta skenbart oansenliga, men daterbara material visade sig vara av stor betydelse såväl för klagörande av handelsförbindelserna som för kronologien under hellenistisk tid.

Flera år före utgrävningarna i Lindos hade Martin Nilsson företagit studieresor till utlandet. 1897 hade han studerat för Jacob Wackernagel och Erich Bethe i Basel. Oktober 1897 – mars 1898 var han inskriven vid Berlins universitet, där han hörde U. von Wilamowitz–Moellendorff, deltog i Franz Winters arkeologiska seminarier samt i Dr. Botho Graefs övningar och föreläsningar över »Antike Kultstätten». År 1901 företog han en resa till Italien och Grekland, där han bl.a. deltog i Dörpfelds resor på Peloponnesos och på öarna. Han var Lunds universitets representant vid den första internationella arkeologiska kongressen i Athen april 1905. Hans många forsknings- och studieresor skaffade honom en ovanligt grundlig förstahandskännedom om den klassiska kulturens länder. Hans rörlighet i fältet är så mycket mer att beundra som han var rörelsehindrad;

Martin P:n Nilsson. Lunds Universitetsbibliotek.

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

han hade nämligen vid 5 års ålder fått sin ena fot krossad i en port och måste livet igenom dragas med en klumpfot.

Som docent i grekiska vid universitetet undervisade Nilsson under flera terminer i epigrafik och vaskänedom, föreläste om grekisk skulptur, Homeros, den mykenska kulturen, de förnämsta grekiska helgedomarna, Athens topografi. År 1908 gav han en översikt av den klassiska arkeologien och ledde seminarieövningar i grekisk religionshistoria. Två år tidigare hade han utgivit sitt första stora arbete i grekisk religionshistoria, nämligen »Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen», som förlades av den kända firman B. G. Teubner i Leipzig. Med detta arbete blev Martin Nilsson känd och erkänd som en framstående forskare och är som vetenskapsman färdig. För den grekiska religionsforskningen är detta verk fortfarande en grundläggande kritisk genomgång av det litterära, epigrafiska och arkeologiska materialet, som kan bidra till att bestämma karaktären av de religiösa festerna och insätta dem i deras kulturhistoriska sammanhang. Redan nu befinner han sig i en omfattande korrespondens med kollegor i Europa och snart även i Förenta Staterna, en brevväxling, som ständigt utvidgades och gick vidare, så att den blev den största i Lund bevarade vetenskapliga brevväxlingen.

Om kallelsen 1909 till den nybildade professuren i klassisk fornkunskap och antikens historia är redan talat. Han tillträdde sitt ämbete med en offentlig föreläsning över ämnet »Humanism och fornkunskap». De första professorsåren är delvis upptagna av förberedelser för ett »Lexikon der griechischen und römischen Religion mit Ausschluss der Mythologie» i tre band, som skulle utgivas av Teubners förlag. Uppslagsorden är utdelade, och Nilsson som redaktör befinner sig i den livligaste korrespondens med medarbetarna. Hela detta företag går om intet genom det utbrytande kriget 1914.

Martin Nilssons fäderneärvda förbundenhet med den skånska allmogens liv är grunden för ett annat vetenskapligt intresse som följde honom genom hela livet, etnologien och den nordiska folkloristiken. Hans direkta bidrag på dessa områden är många, men viktigast är kanske den fond av filologisk och historisk kritik, som han tillfört folkminnesforskningen, med krav på fastare metoder och större överblick.

I ett flertal skrifter har han behandlat våra fester och festbruk, undersökt deras ursprung, utformning och förändringar. Huvudverket »Årets folkliga fester» (1915, 2 uppl. 1936) är också det grundläggande. Av särskild betydelse är hans undersökningar till julens historia, vilka delvis är grundade på insamlat frågematerial; men även åt andra fester, såsom midsommar-

ren och mårtensfirandet, har han ägnat ingående studier.

Även Nilssons insatser för utforskandet av den nordiska tideräkningen bör också framhållas: »Festdagar och vardagar» (1925). Dessa undersökningar utsträcktes till en mycket omfattande studie över tideräkningen hos primitiva folk, »Primitive time-reckoning» (1920), också detta ett standardverk. »Primitiv religion» (1911. 3 rev. uppl. 1934) och »Primitiv kultur» (1924) är andra resultat av Nilssons inträngande studier av kulturens begynnelsestadier.

Produktionen under 1920-talet utmärker sig särskilt genom de stora historiska arbetena. Först den »Romerska kejsartiden» i två band (1921; även övers. till eng.), som skildrade denna epoks yttre och inre historia. Verket är, såsom författaren själv påpekar, skrivet under intryck av det första världskriget; vissa delar av framställningen har kritiserats, såom hans uppfattning av myntförsämring och dyrtid, vilken granskades av Eli Heckscher. Mot slutet av samma decennium utkom de sammanfattande framställningarna »Hellas och de hellenistiska rikena» (1928) samt »Rom och det romerska riket» (1929) i Norstedts världshistoria, fortfarande standardverk enligt vår mening.

Förutom en rad specialavhandlingar och många tidskriftsartiklar om olika problem i den grekiska religionshistorien har Martin Nilsson framlagt flera högst betydande sammanfattande arbeten inom detta område, inom vilket han blev den obestridda källaren. Här finns inte utrymme att redogöra för hela hans väldiga insats; endast några punkter kan beröras. Hela den minoisk-mykenska tidens religiösa och kultiska kvarlätenkap, kultplatser, bildframställningar och föremål av olika slag, till historisk tid traderade kulter och myter, allt detta har han samlat, ordnat och tolkat i det mäktiga arbetet »The Minoan–Mycenaean religion and its survivals in Greek religion» (1927 2nd ed. 1950), enligt J. Festugiére en sensation i den vetenskapliga världen. Hur minnena från den mykenska tiden – survivals levde kvar i den historiska tidens sagoskatt, har han visat i ett annat betydande arbete »The Mycenaean origin of Greek mythology» (1932). Särskilt påvisar han, att den grekiska mytologiens centrala sagokretsar hänföra sig till orter, som spelat en betydande roll i mykensk tid, och att alltså mytologien själv återspeglar den mykenska tidens förhållanden. Närliggande problem behandlas i boken »Homer and Mycenae» (1933), där dels den episka dikningens betingelser klarlägges med hjälp av jämförelsematerial från europeisk folkepik, dels också Iliadens och Odysseens relationer till den mykenska kulturen redovisas.

Vid flera tillfällen har han också givit sammanfattande framställningar

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

av den grekiska religionens historia, första gången i sina 1920 utgivna Olaus Petri-föreläsningar, »Den grekiska religionens historia», senare i boken »Grekisk religiositet» (1946) och framför allt i hans opus maximum »Geschichte der griechischen Religion» (1–2, 1941–50, senare uppl.) vars första del omfattar nära 800 och andra del 750 sidor, sålunda en enorm prestation. Verkets andra del, som beskriver kristendomens religiösa omvärld, sammanfattar en vittförgrenad forskning med sällsynt förtrogenhet med materialet. Noggrant hänvisas till litteraturen i noterna, hämtade från hans eget välförsedda bibliotek och från universitetsbibliotekets samlingar. Texten är koncentrerad till väsentligheter, undviker hypoteser och avstår ifrån polemiska ställningstaganden. Som Festugière påpekat, kommer arbetet att behålla sitt värde, därför att det står så nära källorna. Trots detta och de senare upplagornas tillägg tillkommer ständigt så mycket nytt material, att handboken i vissa partier endast med svårighet kan bibehålla sin aktualitet.

I ett tryckt brev till Harvard-professorn A. D. Nock ser Nilsson tillbaka på strömningen inom religionsforskningen under sin tid från natursymbolisk tolkning och animism till fenomenologi och sökande av en högsta gud i det religiösa livets begynnelse, och han får då perspektiv på sitt eget verk och på andras. Alla, säger han, ha de på något sätt lärt oss att bättre förstå religionens problem, sedan kritiken reducerat dem till deras rätta värde. Så vill han också, att hans egen uppfattning av religionen som människans protest mot det meningslösa i livet, »Religion as man's protest against the meaninglessness of events», en skrift med starkt personlig prägel, skall förstås. Människan protesterar mot det meningslösa, men söker en mening däri. Detta är inte en definition av religionen, men något väsentligt av den.

En yngre generation av religionsforskare riktade kritik mot Nilssons historiska betraktelsesätt, hans värdering av »högre religionsformer». Men kritiken har i viss mån varit ett slag i luften. Ty Nilssons främsta mål och syfte har varit, ej att delta i förklaringsförsöken och de psykologiska analyserna, utan att med sträng historisk kritik samla hela det väldiga materialet, bearbeta det empiriskt och ge en bild av den grekiska religionens verkliga historia.

Hans forskargärning är mätt i böcker, uppsatser och artiklar 1.000 nummer. De mindre skrifterna är samlade i tre volymer *Opuscula selecta* (1951–60). Denna litterära produktion är ännu mera beundransvärd, då man betänker, att den är förbunden med en tidskrävande akademisk undervisning. Martin Nilsson var en utomordentligt skicklig lärare. Hans undervisning, som var direkt inriktad på inläring av kursen, sammanfatta-

de en mängd handböcker och illustrerades nästan alltid med ett urval av ljusbilder. En särskild sådan samling – med tryckt katalog – hade anlagts av Nilsson. Han hade också skapat ett litet museum av vaser och skärvor och hopbragt en samling av gipsavgjutningar av antika skulpturverk. Med jämna mellanrum återkom seminarieövningarna, såsom Romersk epigrafik (efter Wilhelmsens urval), Grekisk epigrafik (efter Nachmansons urval) med 2 sidor i läxa varje gång. Bakom tillämpningsövningar dolde sig en synnerligen nyttig undervisning, hur man lägger upp en lektion, hur man håller ett föredrag, för en skolklass eller för en vanlig publik, med lärorika påminnelser hur stoffet skall disponeras, att inga facktermer får användas utan förklaring, att talaren skall höras och därför bör han vända sig till publiken osv.

Med sitt vetenskapliga och pedagogiska livsverk mäktade Nilsson också förena ett sällsynt fruktbringande organisatoriskt arbete. Han var en outtröttlig fakultets- och konsistorieledamot. Han var i besittning av ett säkert och praktiskt handlag; han visade också ett sakligt och andligt frisinne, som i positiv riktning verkade på de frågor, som han hade att lösa. Praktisk var han också, då han väl som den förste av professorer år 1910 anskaffade en skrivmaskin; på denna har han, såvitt jag förstår, själv nedskrivit hela sin produktion sedan dess.

Under sina sista professorsår 1936–39 var han universitetets rektor. Man kan väl säga, att han kom till för sent och satt för kort. Han hade emellertid goda förbindelser med departementet, och han är den förste rektor, som fått ett fast reseanslag. Då Kungl. humanistiska vetenskapsamfundet 1918 stiftades, var han en av de drivande krafterna, från 1918 till 1945 ledde han som sekreterare dess öden och förde det upp i paritet med andra liknande samfund i världen. I den kommitté, som organiserade de svenska utgrävningarna i Asine i Grekland, var han sekreterare under hela dess verksamhet (1921–39). Då Svenska institutet i Rom – väsentligen på Nilssons initiativ – började sin verksamhet 1925, var han styrelsens sekreterare och ledande kraft till 1936, dess vice ordförande 1938–49. Den förändring av Vitterhetsakademiens organisation, som genomfördes på 1920-talet, är väsentligen ett verk av Nilsson och akademiens sekreterare Sigurd Curman. Han var ordförande i klassisk-filologiska föreningen från 1914 och dess hedersordförande från 1937.

Martin Nilssons arbetsdag blev lång. Han dog den 7 april 1967. Hans arbetskraft var in i nittioårsåldern obruten.

Utan jämförelse är Martin Nilsson universalgeniet inom den svenska klassiska fornkunskapen och betraktar man forskare i hans samtid, framträ-

der han som en av de mångsidigaste inom den klassiska arkeologien. En intensiv koncentration på vetenskaplig verksamhet skänkte resning och styrka åt hans livsverk. Hos den sträve dagsverkaren låg något omutligt, strängt objektivt och samtidigt uppmanande. Hans ord var alltid att lita på.

Martin Nilsson bildade ingen skola, inte ens inom religionsforskningen, där han blev den stora auktoriteten. Själv hade han sett Frazers epigoner, upplevt djuppsykologernas framträdande och hört den ganska högljudda samlingen kring höggudarna bl.a. i Uppsala. För Nilsson – liksom långt tidigare för Richart Bentley – är grunden för forskningens framåtskridande ratio et res ipsa. Forskningens syftning anges så: »Ihr Kernstück aber ist die Ermittlung der Tatsachen nebst ihrer Analyse. Dieser bescheideneren Aufgabe ist dieses Buch gewidmet» (Geschichte der griechischen Religion 1. s. 13).

Nilsson skapade en skola av helt annan karaktär, en école supérieure vid de svenska universiteten, då väsentligen på hans tillskyndan genom kungl. brev av den 2 dec. 1910 klassisk fornkunskap och antikens historia infördes i filosofisk ämbetsexamen (stadga av 1 nov. 1907) och med latinska och grekiska språken bildade den femte gruppen utav stadgans 14 ämnesgrupperingar. Den allsidiga, grundliga och ganska krävande utbildningen inom den klassiska ämnesgruppen gav vårt land ända till sist genomförda universitetsreform synnerligen väl utbildade lärare och forskare, verksamma under ett halvt sekel. Och när den siste magistern med den femte ämneskombinationen försvunnit från livets skådebana, då har också en epok, tidvis lysande, i svensk antikforskning lagts till det förflutna.

Jag vill i minnet återkalla tre gestalter, som alla präglats av Nilssons undervisning och handledning, men som alla utvecklade sig högst individuellt, Axel W. Persson, Natan Valmin och Krister Hanell.

Axel W. Persson

Axel W. Persson föddes i Kvidinge den 1 juni 1888. Hans fader arrenderade senare Tomarps kungsgård, ett reducerat kronogods. Två av Axels bröder blev officerare och lantbrukare, och Axel skulle väl ha gått samma väg, om inte en skada i axeln fört in honom på studievägen. Student i Helsingborg 1906, ägnade han sig vid Lunds universitet åt studiet av grekiskan och blev 1915 doktor och docent i grekiska på en utmärkt och ännu viktig avhandling om Xenophons texthistoria. Under flera terminer vikarierade han för professor Claes Lindskog – Platonöversättaren – som

Christian Callmer

då var riksdagsman. Han visade också duglighet i praktiska värv, en tid var han sekreterare i Akademiska föreningen och notarie i filosofiska fakulteten.

Inflytande från Martin Nilsson och möjligen hans egen läggning förde honom över från språkstudiet till arkeologien. Han avlade licentiatexamen i klassisk fornkunskap och antikens historia och blev docent i detta ämne 1921. Under de följande åren offentliggjorde han ett par förträffliga arbeten på vitt skilda områden, »Die Exegeten und Delphi» (1918) och »Staat und Manufaktur im Römischen Reiche» (1923), det förra en undersökning av de ämbetsmän i Sparta och Athen, som skötte de sakrala och rättsliga förbindelserna med Delphi, det senare ett bidrag till kejsartidens ekonomiska historia; båda får väl anses vara inspirerade av Nilsson. Det bör kanske påpekas, att Perssons sistnämnda arbete utkom tre år före Michail Rostovcevs berömda »A social and economic history of the Roman Empire».

Genom en mer än årslång studievistelse i Grekland 1920–21 där han var medlem av franska skolan i Athen, då under ledning av Charles Picard, förvärvade han kännedom om landet, monumenten och arkeologiskt fältarbete. Han användes också av Nilsson till att undersöka möjligheterna att upprätta ett svenskt institut i Athen och till att välja en lämplig plats för en svensk utgrävning. Den grekiske numismatikern Joannes Svoronos hade för dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf och prins Eugen, som i nov. 1920 vistades i Grekland, förevisat Asine, »som kronprinsen blivit mycket förtjust över», skriver Persson till Nilsson (8 nov. 1920;jfr 20 jan. 1921 LUB). »Där skulle det finnas både mykenskt och senare gods . . . och kronprinsen ville att vi skulle få en svensk grävning där.»

Konkurrensen vid den efter Lennart Kjellberg i Uppsala lediga professuren blev ganska hård. Den sakkunnige Kjellberg och det Större akademiska konsistoriet i Uppsala uttalade sig för den sökande Axel Boéthius, medan de sakkunniga Martin Nilsson i Lund och Christian Blinkenberg i Köpenhamn utan tvekan placerade Persson i första rummet. År 1924 utnämndes Axel W. Persson till professor i klassisk fornkunskap och antikens historia i Uppsala, den tredje innehavaren av professuren där.

Två år tidigare hade de svenska utgrävningarna i Asine ej långt från Nauplion tagit sin början under A. W. Persson och antikvarien O. Frödin. Den viktigaste uppgiften föll på Perssons lott, utgrävningen av lågstaden med en fortlöpande begynnelse från bronsålderns början ned till hellenistisk tid. Där fann han också den längsta dittills kända minoiska inskriften från fastlandet. Denna gav Axel uppslaget till ett på den cypriska stavel-

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

seskriften grundat försök till tolkning av den fornkretiska skriften (1939. *Schrift und Sprache in Alt-Kreta*), som visserligen bestreds, men dock har betydande metodiskt intresse. Persson hade nämligen klart för sig, att bakom den minoisk-mykenska skriftens yngre form låg grekiskt språk. Sedan följde den tidsödande bearbetningen av fynden, vilken till en del skedde i Lund i universitetets källarvåning. Kartor och planer ritades av Klassiska institutionens vaktmästare, den oförliknelige Fritz Jönsson. I den slutliga Asinepublikationen behandlade Persson det mycket rikliga och viktiga vasmaterialet.

Sitt största arkeologiska fynd gjorde Persson 1926, då han utgrävde en orörd kupolgrav vid Dendra – det antika Midea – i Argolis med de rikaste skatter från mykensk tid, som påträffats sedan Heinrich Schliemanns dagar. Han undersökte därjämte elva mykenska kammargravar (*The royal tombs of Dendra near Midea*. 1931); fynden är i Nationalmuseet i Athen utställda bakom Schliemanns från Mykene. Åren 1935–36 undersökte Persson en mykensk boplats med en stor krukmakarverkstad vid Berbati öster om Mykene, varom G. Säflund har utgivit en publikation och Åke Åkerström kommer att publicera en andra, och 1939 ytterligare sex kammargravar vid Dendra med rika fynd (*The tombs at Dendra*. 1942). Vid dessa utgrävningar utbildade Persson ett tjugotal yngre medhjälpare eller assistenter, och nästan alla yngre klassiska arkeologer under 1920- och 1930-talen har varit Perssons lärjungar. Också Einar Gjerstads omfattande grävningar på Cypern kom till stånd på grund av ett förslag från honom.

Från och med 1938 flyttade Persson sitt verksamhetsfält till ett helt nytt område, västra Mindre Asien. Han hoppades, att i Karien finna lösningen av den minoisk-mykenska skriften och där utforska urgamla kulter såsom Zeus Labrandeus. Han påbörjade också utgrävningar i en kulle 2 km öster om Mylassa (Milas) i Mindre Asiens sydöstra hörn, vilka på 1 m:s djup gav rika fynd, men han måste på grund av den politiska spänningen avbryta dessa 1939.

I början av kriget verkade han som Sather Professor of classical philology vid Kaliforniens universitet i Berkeley. Han föreläste där om grekisk religion i förhistorisk tid (*The religion of Greece in prehistoric times*. 1942). I sin tolkning av sigillringarnas bilder sökte han utvisa kultriter av en genomförd vegetationscykel. Denna systematisering drives enligt M. P. Nilsson för långt, vilken också med skepsis betraktar hans postulerande av en »afrasisk» kulturkrets. Persson ville göra resan runt jorden. Men då Ryssland indrogs i kriget, måste han vända på Hawaii och kom hem över Portugal.

Åren 1942–45 verkade Axel W. Persson som delegat i den s.k. Greklandskommissionen i Röda korsets regi med placering i Tripolis på Peloponnesos. Härifrån utövade han i samarbete med sin hustru, docenten i medicin Elsa Segerdahl ett enormt organisatoriskt och humanitärt arbete. Kyrios Persson var känd i hela södra Grekland, och hans namn är i dag ännu icke glömt i Tripolis. Förmodligen hänger ännu hans porträtt på värdshuset Sköna Helena i Mykene.

Efter kriget upptog Persson utgrävningarna i Mindre Asien och nu i Labraunda, 15 km från staden Milas i Kariens berg. Han genomförde två kampanjer 1948 och 1949 och förberedde en tredje, då han rycktes bort den 8 maj 1951. Labraunda, som blev en utgrävning av helt annat slag än tidigare, en arkitekturstudie av monument från hellenistisk tid, slutfördes av lärjungar och medarbetare.

Förutom utgrävningspublikationer har Axel W. Persson utgivit ett ganska stort antal större och mindre arbeten. Blott några må här nämnas. I »Eisen und Eisenbereitung in ältester Zeit» (1934) synes han ha löst problemet om järnhanteringen ursprung. Han har behandlat den hellenistiska skeppsbyggnadskonsten i anslutning till fynder av skeppen i Nemi-sjön. Klokt och insiktsfullt diskuterade han den vanskliga frågan om befolkningstalet i Athen. Härtill kommer flera populära skrifter av hög kvalitet.

Själv vistades jag någon tid hos Axel sommaren 1944. Från rutinarbetet tog vi oss ett par gånger ut i det grekiska landskapet för att studera dess former och struktur, dess historiska bebyggelse. Han var en säker iakttagare, och jag kunde med tillfredsställelse notera hans förståelse av mina intentioner. Mitt sista minne är från en sammankomst i Stockholm, där Axel som fördansare trådde den grekiska syrtós.

I eftervärldens minne kommer Axel Persson att leva som en av de stora och lyckliga utgrävare, ett arkeologiens söndagsbarn. Hans lycka berodde icke på tillfälligheter. »Han hade», såsom Martin Nilsson säger, »de vidsträcktaste kunskaper, den säkra blick för terrängen och den medfödda arkeologiska instinkt, som förde honom till den rätta platsen». Axel W. Persson var en ovanligt framstående forskare, lärare och arkeolog i fältet; därtill var han philhellen i ordets hela bemärkelse.

Natan Valmin

Det blåste alltid friska vindar kring Natan Valmin. Han rörde sig hastigt och hade en spänstig gång. Han talade fort, och det beredde honom inte någon möda att övergå från det egna idiomet till något av de europeiska kulturspråken, däri inbegripna italienska och nygrekiska. Hans hjälpsamhet var otrolig. Ständigt var han fylld av tankar, som han frispråkigt utlämnade, ibland säkerligen rätt obetänksamt.

Mattias Nathanael Svensson var född i Asarum i Blekinge den 30 maj 1898. Hela livet blev han – liksom Albert Wifstrand – en trogen son av sin hembygd; hans första skrift (tills. med andra) bar titeln »Karlshamn–Asarum, ett bidrag till hembygdens kännedom» (1923). Han hade då skolan bakom sig, först i Karlshamn och sedan i Lund med studentexamen 1917. Efter någon tvekan beslöt han att ägna sig åt studiet av de klassiska språken och antikens kultur, ett studium, som vid denna tid hade sin glansperiod.

Valmin blev lärjunge till Einar Löfstedt och Martin P. Nilsson, men den akademiska lärare, som betydde mest för hans personliga utveckling, var Axel W. Persson, som 1915 blivit docent i grekiska och – som vi erinrar oss – 1921 utbytt denna docentur mot en i klassisk fornkunskap och antikens historia. Under inflytande av denne valde Valmin, efter att 1922 ha avlagt ämbetsexamen i klassiska språk, att fortsätta sina studier inom fornkunskapen. Det var också anknytningen till Persson, som förde Valmin ut i fältarbetet, först till de svenska utgrävningarna i Asine 1924 och 1926, där Valmin var med som assistent. Genom Perssons förmedling blev Valmin 1925 medlem av franska skolan i Athen (École française), varigenom han bl.a. fick tillfälle att deltaga i bearbetning av det rika inskriftsmaterialet från Delphi (*Les inscriptions du théâtre*. 1939. *Fouilles de Delphes* 3,6).

Den bekantskap med Grekland, som inleddes 1924, blev avgörande för hela Valmins liv. Han fångades av landet och dess människor, den rika förhistorien, storhetstidens kulturella blomstring och inte minst av det nutida grekiska folket och dess problem. Studieresorerna till Egypten och Palestina 1926 och ett år som stipendiat vid Svenska institutet i Rom 1926–27 ändrade ingenting häruti. Grekland var och förblev föremålet för hans vetenskapliga och mänskliga intresse.

Detta intresse koncentrerade sig till Messenien, Peloponnesos sydvästliga landskap. Dit hade han kommit redan 1926 och undersökt två kupolgravar från mykensk tid (*Two tholos tombs at Bodià in the eastern part of Triphylia*. HVSLÅ 1926/27). Följande år återvände han till Messenien

Christian Callmer

(Continued explorations in Eastern Triphylia. HSVSLÅ 1927/28) och efter att 1928 blivit fil. lic. sammanfattade han sina topografiska forskningar i doktorsavhandlingen »Études topographiques sur la Messénie ancienne» 1930, som gjorde honom till docent i klassisk fornkunskap och antikens historia i Lund.

Under decenniet fram till 1940 uppehöll Valmin professorsämbetet i klassisk fornkunskap inalles i tio terminer bl.a. under år 1936–39, då Martin Nilsson var universitetets rektor. Hans föreläsningar behandlade företrädesvis grekiska ämnen, »Athens topografi» (1932), »Grekisk epigrafik» (1931), »Hellenistisk och romerk skulptur» (1933) och understöddes rikligt med bilder, även ur de stora utgrävningspublikationerna, Antike Denkmäler, »Brunn-Bruckmann» osv.

Under åren 1933–37 återvände Valmin årligen till Messenien och genomförde där den fullständiga utgrävningen av en förhistorisk stad på bergshöjden Malthi vid Vasiliko. Publikationen – Valmins största och betydelsefullaste arbete – med titel »The Swedish Messenia expedition» (1938) är den första undersökningen av en kontinuerlig stadsbebyggelse från yngre stenålder till omkr. 1000 f.Kr. på det grekiska fastlandet. I Vasiliko byggde han också ett litet museum, om vars öden efter 1952 jag inte har kunnat införskaffa några säkra uppgifter.

Efter professorskonkurrensen 1939 utnämndes Natan Valmin till lektor i latin och grekiska vid h. allm. läroverket i Hudiksvall, en tjänst, som han 1945 utbytte mot samma befattning i Växjö, där han verkade till 1964. Under lektorstiden började han också måla, både i olja och akvarell, och med stor framgång. Redan under docentåren hade Valmin utgivit en rad populärvetenskapliga böcker, bland vilka särskilt bör nämnas »Athen genom tiderna» (1931), åter utgiven 1952 med titel »Forntidens Athen», samt hans studier över Alexander, Hannibal och Demosthenes. Han författade även flera uppsatser om Grekland i den nygrundade tidskriften Jorden runt. Över huvud taget hade han goda kontakter med det 1922 grundade förlaget Natur och Kultur och dess ledare Johan Hansson, »Kultur-Johan». Därtill kommer flera resebeskrivningar och resehandböcker. Jag nämner blott några: »À la grecque. Herde- och utgrävarliv i det moderna Hellas» (1932), »Hellensk horisont» (1941) och »Vid vinrött hav», hans kanske bäst skrivna bok av detta slag. Om denna säger Prins Wilhelm, själv en god författare (Sv.D.13.10.1944):

Av skenbart obetydliga detaljer blir historiska perspektiv i blyxtbelysning, nutiden sättes i kritisk relation till antiken, som lever upp i en marmorskärva

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

eller i en fattig fåraherdes krumma stav. Ögats vittnesbörd går hand i hand med en subtil känslöförmåelse, skönhetsintryck och stämningstunder omväxlar med krass realism och muntra episoder.

Nyttig på sin tid var »Det moderna Grekland» (1937), bildboken »Det underbara Grekland» (1939) och »Turist i Grekland», omarbetad 1964 till »Grekland», en ren resehandbok, som fördelaktigt skiljer sig från yrkesguidernas föga omsorgsfulla kompilationer. Man kan utan överdrift säga, att det var Natan Valmin, som gjorde den bildade svenska allmänheten bekant och förtrogen med det nutida Grekland före den stora turistströmmen. Det kanske också bör påpekas, att svensk antikforskning under 1930-talet hade en mycket stor publicitet i pressen. Varje kampanj i Messenien blev föremål för utförliga referat och för en recension av Carl M. Fürsts »Zur Anthropologie der prähistorischen Griechen in Argolis» erhöles i en Malmötidning mer än en sida med bilder.

Några perioder intresserade sig Valmin även för politiken. Efter ett valmöte yttrade det stora partiets middagstidning i grannstaden: »Högern visade en trött valmin». Fredagen den 5 jan. 1940 publicerade Valmin i Sydsvenska dagbladet artikeln »Hemortens värn. Ett förslag till utbildning av alla». Med hänvisning till Finlands kamp på alla fronter föreslog Valmin en organisation under militär ledning för de icke värnpliktiga, främst avsedd för lokalförsvaret. Kort därefter hölls ett möte på Akademiska föreningens lilla sal under ordförandeskap av major J. Thulin: mötet ingick till överbefälhavaren med hemställan om organisering av ett hemvärn. Andra framställningar än denna om hemvärnets uppkomst är oriktiga.

Med tiden kom Natan Valmin tillbaka till Lund, men hans arbetsdag närmade sig slutet. Efter en kort sjukdom avled han några dagar före jul 1967, den 17 december.

Han hade då några år tidigare återvänt till Messenien (1952) och därifrån publicerat en mindre undersökning av en mykensk boplats vid Vasiliko. Vidare hade han tagit upp sina studier av bronsålderns viktsystem. Hans sista strävanden gick ut på att till publicering förbereda ett metrologiskt arbete av en tidigt avliden vän, Egil Lindsten. Och detta var väl något för Natan utmärkande: trofasthet i alla livets skiften.

Ser man på Minnesota-universitetets »Messenia Expedition» (1972), genomförd av en stor stab av specialister och med mycket stora materiella resurser, vid sidan av Valmins »Messenia Expedition», fylles man av en oreserverad beundran för det pionjärarbete, som denne vitale man genomfört med en liten grupp vänner och mycket begränsade anslag från det

Humanistiska vetenskapssamfundet. Hans levande undervisning är oförglömlig. Minnet av honom är förenat med bilden av Kyrios Nathan som resenär och forskare till fots eller på mula mellan Messeniens berg och byar.

Krister Hanell

Krister Hanell var på något sätt färdig från början, även om hans vetande ständigt utvidgades. Redan när han på höstterminen 1919 gjorde sitt inträde i gymnasiet i Kristianstad, var han en beläst person. Jag minns en afton vid Helgeåns stränder, då han klart och flytande berättade om spanjorernas erövring av Mellanamerika, som för mig blev en helt ny sektor av historien. Skolan beredde honom inga svårigheter, och han lämnade den med höga betyg. Därjämte hade han god tid både till umgänge och till fria studier helt vid sidan av skolan. Han förvånade oss alla mest genom att sista skolåret inköpa de då utkomna delarna av Lindskogs Platon översättning med den motiveringen, att ett sådant verk var nödvändigt för studierna.

Med mycket solid grund från det gamla, med orätt klandrade och nu helt bortglömda gymnasiet inskrevs Hanell hösten 1922 vid Lunds universitet. Han drogs in i det kraftfält, som de humanistiska studierna då utgjorde med en rad europeiska berömdheter som lärare. Då historien, mänsklighetens växlande öden, var hans huvudintresse, valde han ämneskombinationen de klassiska språken (jämte sanskrit) och klassisk fornkonst och antikens historia, det sista som huvudämne. Snart nog (1926) kom han ut som deltagare i de svenska utgrävningarna i Asine och senare som stipendiat vid det Svenska institutet i Rom 1928 och 1930. Sommaren 1930 studerade han vid Berlins universitet och 1931–32 som Humboldtstipendiat vid Münchens universitet, en studievistelse av allra största betydelse för Hanell. Han avlade lic. examen 1931, disputerade för doktorsgrad strax före jul 1934, blev samtidigt docent i ämnet, en docentur, som han kom att uppehålla i tio år med långa förordnanden på professuren.

Hanells gradualavhandling, som har den korta och koncisa titeln »Megarische Studien», omfattar två delar: i den förra avhandlas problem i Megaras tidiga historia, i den senare undersöks Megaras kolonisationsverksamhet och moderstadens relationer till sina kolonier. Författaren begagnar huvudsakligen det i kända kulturer och hos de antika författarna bevarade

traditions materialet av svårbearbetad och vansklig beskaffenhet; i dess behandling visar författaren ett klart omdöme och en metodisk säkerhet.

Efter docentåren övergick Hanell till lektorat först i Hässleholm och sedan från hösten 1946 i Göteborg, där han också utnämndes till docent, vilket innebar mycket långa förordnanden, icke mindre än 5 år, på professuren för Axel Boëthius. Det behöver nog inte påpekas, att Hanell var en utomordentligt skicklig och inspirerande lärare. Men det är kanske mindre känt, att han använde dessa åren till att utvidga och fördjupa sin beläsenhet i den klassiska litteraturen, särskilt historikerna. Redan som stipendiat i Rom hade han framlagt en undersökning om *clavis annalis*, den årliga spikslagningen i Jupiter Optimus Maximus tempel på dess invigningsdag den 13 september. Kronologiska studier och analys av den litterära traditionen förenades i en märklig bok »Das altrömische eponyme Amt», vars sista korrektur lästes i dec. 1946 och som bär detta utgivningsår. Några dagar innan boken låg färdig, skriver författaren (29.12.1946) om dess innebörd: »accepteras huvudlinjerna blir det givetvis tillfälle att skriva om Roms äldre historia. Och jag skulle uppriktigt sagt inte ha något emot att göra det själv. Vi får se».

Hanells tes är nu väl känd, och jag återger endast dess huvudpunkter. I samband med invigningen av det kapitolinska templet år 509 f.Kr. genomfördes en kalenderreform, med vilken M. Horatius som första namn är förbunden. Årslistan utformades efter grekiska förebilder med eponyma, namngivande, årligen växlande ämbetsmän. Därmed samordnar Hanell den romerska konsullistan med andra eponymistor och ser i den ett utslag av det grekiska inflytandet i Rom under 500- och 400-talen. Han anser vidare de två konsulerna före decemviratet vara en fiktion, som har sin grund i förhållandena under historisk tid. Under den förhistoriska tiden infördes endast en eponym tjänsteman, nämligen *praetor maximus*, befälhavaren för fotfolket, i årslistan, i *Fasti*, medan alla övriga namn är interpolerade. Kungadömet fortsatte att existera till ca 450 f.Kr., då de s.k. decemvirerna, en tiomannakommission, sammanställde de rättsregler, som offentliggjordes i de Tolv tavlornas lag. Decemvirerna markerar övergången från kungadöme till republik. Denna inledes med ett nytt slag av eponyma ämbetsmän, militärtribunerna, som 367 avlöstes av konsulterna.

Hanells eleganta, för att inte säga geniala lösning av dessa svåra och omdebatterade frågor framkallade både bifall och kritik. På hans tes bygger Gjerstad vidare i sitt stora arbete om det första Rom. Själv återvände Hanell till sitt älsklingsämne i föredraget »Zur Problematik der älteren römischen Geschichtsschreibung» (Fondation Hardt. Entretiens 4. 1958).

Då Einar Gjerstad 1959 erhö­ll personlig forskarprofessur i sitt ämne, utnämndes Krister Hanell till hans efterträdare och återbördades därmed till Lund. Han bosatte sig på en avstyckad lantgård, Oscarshem, och kunde där som en romare avnjuta lantlivets och stadslivets skilda behag.

Före avflyttningen till Lund hade han koncipierat ett nytt ämne, som fick sin fixering i avhandlingen »Das Opfer des Augustus an der Ara Pacis», som dels är exempel på en glänsande interpretationskonst i Nilssons anda, dels är ett bevis på författarens djupa förtrogenhet med den augusteiska tidens litteratur. Fredsaltarets fris föreställer, såsom Hanell övertygande visar, den offerhandling, som Augustus verkställde den 4 juli 13 f.Kr. vid altarets grundläggning i närvaro av den kejsrerliga familjen och representanter för de sakrala organisationerna. Mottagare av offret var gudinnorna Pax, Concordia och Salus.

Jag har endast med någon utförlighet berört tre av Hanells arbeten. Många vore att tillägga; alla är förtecknade i min bibliografi över hans produktion i festskriften till 60-årsdagen. En lärobok i gamla tidens historia (1937) – tillsammans med den i vinterkriget stupade Gunnar Mickwitz – har oförtjänt råkat i glömska. Han undersökte de romerska bronsmynten i Lunds universitets historiska museum och utgav ett band av Lunda-papyri (3. Kultische Texte. 1938). Han författade bibliografiska översikter och skrev med personlig förståelse biografier (bl.a. en över Martin Nilsson). En oerhörd arbetsprestation utgör hans över 3.000 artiklar i Svensk uppslagsbok, varigenom han fortfarande verkar upp­ly­san­de för en stor publik. Slutligen skall vi erinra oss hans bidrag till Bräkne-Hobys sockenbok om Hobys kyrkas historia, där hans fader i series pastorum står som den sist avlidne.

Även om Hanell skrev sakligt, klart och ledigt, så var han väl icke en pennans man; det sägs, att han haft svårt att slå sig ned vid skrivbordet. Det fordras både mod och en stark självdisciplin, försäkrar en framstående författare, att göra sitt dagliga pensum vid arbetsbordet. Hanell föredrog det talade ordet framför det skrivna. Han var en utmärkt föreläsare för ett större auditorium, men hans egentliga forum var en mindre krets, gärna vid en kopp eller ett glas, då han med sina enorma kunskaper kunde ventilera de flesta ämnen, inte bara inom sitt eget, officiella område. Hans exposéer, ofta i helt geniala formuleringar, understöddes av ett utmärkt väl fungerande minne, ur vilket han tycktes utan svårighet kunna hämta citat och fakta i oändlighet.

En liten historia kan berättas från Hanells värnpliktstjänstgöring vid ett av våra nu nedlagda kavalleriförband. Efter en längre genomgång av något

Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

parti i instruktionerna frågar löjtnanten en till synes inte alltför intresserad värnpliktig: »Kan nu befälseven Hanell redogöra för vad jag sa? »Löjtnantens ord återgavs från början till slut utan några avvikelser, och till befälseven Hanell riktades inte vidare sådana frågor.

En annan episod från ett kollokvium i Fondation Hardt berättar Einar Gjerstad. Efter rätt lama inlägg begärde Krister Hanell ordet »och höll en lysande föreläsning, kritiskt analyserande, logiskt uppbyggd, framhållande väsentliga, ofrånkomliga fakta, formellt perfekt, med välkomponerade satsfogningar. Talet gjorde ett enormt intryck».

Seminariet, postseminariet och sammankomster av andra slag var hans rätta omgivning, men peripatetiker som han var kunde han också ta sig tid för en promenad runt Lund med någon yngre adept. Överhuvudtaget hade han ett starkt intresse för människor. Hans genealogiska kunskaper redan i yngre år var imponerande. Så vitt jag förstår, har han genomläst alla åtta banden av Elgenstiernas Ättertavlor och åtskilligt därtill. Men han trivdes desslikes i större sällskap, som ordförande i Studentsångföreningen och Rominstitutets vänner eller som ålderman i det mera exklusiva Blodbadarlaget. Han var hedersledamot i denna förening och en gärna hörd föredragshållare, vars röst ännu inte tystnat inom oss.

Denne man med sällsynt stora gåvor var väl medveten om sin förmåga, men personligen var han anspråkslös. Delphis uppmaning Γνώθι σαυτόν hade han gjort till sin, och grekernas μέτρον präglade hans personliga framträdande.

Hanell avled hastigt i Stockholm den 7 januari 1970, ett halvt år före det att han skulle avgått som emeritus, vir eruditione maxima ingenioque humanissimo.

Bengt Löfstedt

Notizen eines Latinisten zu Luthers Predigten

Einleitung

In einem früheren Aufsatz habe ich das Latein der Briefe und der Tischreden Luthers untersucht (Vetenskaps-Societeten i Lunds årsbok 1983, S. 19 ff.).¹ Die Briefe und die Tischreden sind insofern ungleichartige Zeugnisse von Luthers Latinität, als Luther sicher für das Latein der Briefe verantwortlich ist, während es im Einzelfall schwierig ist zu entscheiden, ob eine lateinische Wendung der Tischreden auf Luther selbst oder auf den Aufzeichner der betreffenden Konversation zurückgeht. Gewöhnlich wird aber angenommen, dass das zweisprachige Gewand, in dem uns die Tischreden überliefert sind, im grossen und ganzen authentisch ist; s. insbesondere B. Stolt, Die Sprachmischung in Luthers Tischreden (Stockholm 1964).

Bei den Predigten liegen die Dinge anders als bei den Tischreden. Luther hat ja selbst die Verwendung der deutschen Sprache im Gottesdienst, und zwar auch in der Liturgie, in Taufformeln usw., befürwortet,² und es ist kaum anzunehmen, dass er der Gemeinde in Wittenberg oder anderswo zum grossen Teil auf Latein gepredigt hat. Es ist auch die *communis opinio*, dass das Latein der Lutherischen Predigten auf das Konto der Aufzeichner geht, so z.B. Stolt a.O. 261 ff., U. Nembach, Predigt des Evangeliums (1972) 14, E. C. Kiessling, The Early Sermons of Luther (1935) 52 f.; B. Bischoff, Paläographie des römischen Altertums und des abendländischen Mittelalters (1979) 199.³ Der Gebrauch der lateinischen Sprache in den Aufzeichnungen wird meistens dadurch erklärt, dass das System der Abkürzungen im Lateinischen besser ausgebildet sei als im Deutschen; so Stolt, Kiessling und Bischoff aa. OO., während Nembach die Frage unbeantwortet lässt.

Untersucht werden unten in erster Linie die folgenden Bände der Weimarer Ausgabe von Luthers Werken, die Predigten enthalten: Bd. 11 (Predigten v. J. 1523), 14 (1523–24; über II Petr., Iudas und Genesis),

17:1 (1525), 28 (1528–29; über Ioh. 16–20 und Deuteronomium), 29 (1529), 41 (1535–36) und 49 (1540–45). (Andere Bände werden nur ausnahmsweise zitiert.) Allen diesen Ausgaben liegen die Aufzeichnungen G. Rörers zugrunde, der in Wittenberg Diakon war und der mehrere Jahrzehnte lang Luthers Predigten zuhörte und sie aufzeichnete; seine Gelehrsamkeit wird u.a. dadurch bezeugt, dass ihn Luther einmal bittet, einige Professoren über eine Emendation zum Hebräischen von II Reg. 23,8 zu befragen.⁴ Über den Wert der Rörerschen Aufzeichnungen der Predigten vgl. etwa Buchwald im Bd. 14 S. 2f.: „Rörers Nachschriften geben nur das dürftigste Gerippe der von Luther gehaltenen Predigten⁵ . . . (sie) erhalten dadurch einen bedeutenden Werth, dass sie deutlicher als die für den Druck redigierten Predigten das gesprochene, im Drucke häufig gemilderte Wort des Predigers enthalten“; Bd. 29 S. XIV: „Auch unter der ungewöhnlich grossen Zahl der für 1529 in Betracht kommenden Handschriften behaupten Rörers Aufzeichnungen im allgemeinen den Vorrang hinsichtlich der treuen Wiedergabe des von Luther wirklich gesprochenen Wortes“. Für viele Predigten gab es also auch andere Aufzeichnungen oder spätere deutsche Versionen, die auch in der Weimarer Edition gedruckt werden, ich ziehe sie aber nur zum Vergleich heran. Meine Untersuchung gilt also vornehmlich nur dem Latein von Rörers Nachschriften der in den obengenannten Bänden gedruckten Lutherpredigten.

Bevor ich zur sprachlichen Untersuchung übergehe, seien einige Beobachtungen über Rörers Sprachwechsel mitgeteilt.

Die Vermutung, die Verwendung des Lateinischen sei durch das Vorhandensein vieler Abkürzungen im Lateinischen verursacht, dürfte z.T. richtig sein, genügt aber nicht als alleinige Erklärung. Röser hat sein eigenes Abkürzungssystem erfunden und benutzt (s. z.B. Pietsch im Bd. 29 S. XVI ff.), und er hätte ja deutsche Wörter und Endungen ebenso wie lateinische abkürzen können. In mehreren der untersuchten Bände haben die Editoren durch Querstriche angegeben, wenn im Manuskript Rörers eine Abkürzung vorliegt (so im Bd. 29,41,49), und man kann leicht feststellen, dass oft ganze lateinische Sätze ohne Abkürzungen geschrieben sind, während es andererseits viele Abkürzungen in den deutschen gibt. Ferner werden viele Wörter und Ausdrücke sowohl auf lateinisch wie auf deutsch wiedergegeben, was unpraktisch erscheint, wenn Kürze der vornehmliche Zweck des Sprachwechsels wäre; vgl. z.B. Bd. 11 S. 109,10f. *spiritum veritatis, teutonice ‚rechtschaffene geist‘*; Bd. 17:1 S. 352,11f. *allegorizare ‚geistlich deutten‘*; S. 422,6 *non scitur ‚man weiss es nicht‘*; Bd. 28 S.

261,1 *tam so herlich bestetigt*; Bd. 29 S. 327,11 f. *dein ratio ‚nachsinnen‘*; S. 329,8 *caveatis fur dem quare ‚nachdencken‘*; Bd. 49 S. 47,42 f. *Dominus clypeus pro me ‚schild der fur mich ist‘*; vgl. auch die langen deutschen und lateinischen Versionen Bd. 41 S. 26,1 ff. Bei der Wiederholung kleinerer Wörter in beiden Sprache wie *tam so*, dürfte ein Lapsus vorliegen, aber ich würde vermuten, dass bei Fachwörtern wie *allegorizare*, *quare* usw. sowohl das lateinische Wort wie die deutsche Wiedergabe auf Luther zurückgehen.

Überhaupt nehme ich an, dass Luther selbst für viele lateinische Spezialtermini verantwortlich ist, z.B. *maior*, *brevior*, *illatio* ‚Obersatz‘, ‚Untersatz‘, ‚Schlussfolge‘ Bd. 41 S. 377,5 ff.; *causam efficientem* S. 378,27; *sylogizare* S. 423,26. Ferner ist zu vermuten, dass Luther bisweilen Zitate aus lateinischer Literatur auf Latein zitiert hat. Das nimmt Pietsch für den Hexameter Bd. 29 S. 513,2 f. *dulcia non meminit qui non gustavit amara* an, und zwar weil er in verschiedenen Aufzeichnungen gleichlautend überliefert ist (s. S. 710f.).⁶ Im Bd. 28 S. 302,1 f. wird die lateinische Formulierung eines Zitats ausdrücklich bezeugt: *ist auff Romisch: Si vultis esse iudices, sitis et carnifices*. Auch in den folgenden klassischen Zitaten wird Luther Latein verwendet haben: Bd. 14 S. 155,8 f. *volat irrevocabile* (verbum) (Hor. epist. 1,18,71); Bd. 41 S. 339,21 *2 virtutes: querere et tueri* (vgl. Ov. ars 2,13); S. 406,19 *ut oleum camino addamus* (vgl. Hor. sat. 2,3,321).

Dass aber der weitaus grösste Teil des Lateinischen in den Predigten auf Rörer, nicht auf Luther, zurückgeht, ist klar, und zwar hat Rörer wohl die deutsche Originalsprache einfach deshalb ins Latein übersetzt, weil das Latein überhaupt die natürliche Schriftsprache eines Humanisten war. Oft kann man beobachten, dass er aus dem Lateinischen ins Deutsche zurückgeht, wenn ihm die Übersetzung schwer fällt: so wird z.B. im Bd. 28 S. 384,6 ein Sprichwort deutsch wiedergegeben, und im Bd. 41 S. 53,21 ist ihm nicht sogleich eingefallen, was ‚Teig‘ auf Latein heisst: *non besser quam nos, quia ex eodem teyg*.

Andererseits ist Rörer das Latein so leicht aus der Feder geflossen, dass er es mehrfach beibehält oder darein zurückfällt, obgleich er ausdrücklich betont hat, dass die betreffende Wendung auf deutsch formuliert war, z.B. Bd. 28 S. 166,11 f. *sanctifica eos, ut in eis maneat, i.e. Germanice: pater, da illis, ut zunehmen in fide*; S. 144,12 f. *erhalt sie, ut maneant in tuo nomine, i.e. Germanice: o lieber vater, oro, ut custodias eos . . .*; S. 282,3 f. *Das heist auf deudsch: malum vince bono*; Bd. 29 S. 282,9 ff. *ille lapis* (vor dem Grabe Christi) *est signum des ungläubens in corde nostro, quod credatur: Christus*

resurrexit, et Germanice dicitur: Es druck mir mein hertz, ac si lapis positus esset; vgl. Bd. 41 S. 24,11.

Weitere Untersuchungen über den Sprachwechsel in den Predigten sind aber vonnöten. Dabei sollte man nicht nur die Gründe des Wechsels von der einen Sprache in die andere und die Art und Weise, wie der Wechsel vor sich geht, ermitteln, sondern auch der Frage Aufmerksamkeit schenken, ob nicht das Latein in den früheren Predigten und in den Reihen von Predigten über spezifische Bücher der Bibel stärker überwiegt.⁷

Orthographie

Abcidere für *abscidere*. Bd. 41 S. 482,20. Im Mlat. Wb.⁸ 1,44,12f. werden zwei Belege für die Form *abcidere* verzeichnet, im Lex. Nederland.⁹ A 46,22 und im Lex. Polonorum¹⁰ 1,43,32 je einer. Die Form *abcidere* kann als eine Art Rekombination erklärt werden: die Präfixform *ab-* war viel gewöhnlicher als *abs-*.

Azinus, *-a* für *asinus*, *-a*. Bd. 14 S. 58,9; Bd. 28 S. 50,30; Bd. 29 S. 524,20 usw. Diese Schreibung, für die im Mlat. Wb. 1,1031,30 ein Beispiel aus Caesarius von Heisterbach zitiert wird, erklärt sich vielleicht durch Einwirkung des gleichlautenden *azimus*: beide Wörter sind biblisch.

Cimilum für *cuminum*. Bd. 28 S. 293,9. Die Schreibung mit *l* spiegelt die dt. Form mit *l*, *Kümmel*, wider, die schon im späten Ahd. und im Mhd. auftritt. Die Schreibung mit *i* für *u* ist schon im älteren Latein häufig, s. ThLL 4,1378,73 f.

Formenlehre

Erstarrter Nom. Im Bd. 29 S. 355,2 begegnet der erstarrte Nom. *Mose* für *Moses*. Man kann mehrfach beobachten, dass biblische Namen erstarren, vgl. etwa Verf. in der Ausgabe von Zeno Veronensis, CC 22 S. 76 f., und in der Ausgabe der Schrift *Adversus Elipandum*, CCcm 59 S. XI, über *Iesu Nave* bzw. *Salomon*.

Komparation. Die ganz seltenen Superlative *necessarissimus* und *unissimus* begegnen Bd. 28 S. 567,4 bzw. Bd. 49 S. 466,11. *Necessarissimus* findet sich auch bei Albertus Magnus, pol. 4,3 e (ed. Borgnet Bd. 8 S. 336 b,15). Vgl. ferner *maternissimus* in einer Vorlesung: Bd. 31:2 S. 405,32.

Passivischer Imperativ. Bd. 49 S. 453,20 *baptisare*, werde getauft'. Zum

seltener pass. Imperativ im Lat. s. B. Bergh, On Passive Imperatives in Latin, Uppsala 1975.

Syntax

Steigernder Gen. Bd. 28 S. 714,6 *doctor doctorum*; Bd. 41 S. 58,30 *thesaurus thesaurorum*; S. 360,3f. *regina reginarum, virgo virginum, mater matrum*; S. 428,11 *heresis heresium*; Bd. 49 S. 603,1 *ceci cecorum*. Zu diesem bei Luther häufigen Sprachgebrauch s. meinen (oben S. 24 erwähnten) Luther-Aufsatz 28.

Dativus agentis begegnet Bd. 28 S. 485,21 *sciatur Christianis*. Vgl. Verf. a.O.

Dativ nach Verben. Das Verb *iuvare* wird Bd. 14 S. 117,5 und *adiuvare* Bd. 17:1 S. 57,4 mit dem Dat. konstruiert. Dies bestätigt meine Vermutung (Mlat. Jb. 18, 1983, S. 275 Anm. 28), das Verb *iuvare* regiere den Dat. bei Luther, Briefe 6 Nr. 1901,10f. – Dat. nach *prohibere* begegnet Bd. 17:1 S. 412,4. Vgl. meinen Luther-Aufsatz 28. – Bd. 11 S. 107,5 lesen wir *conscientiis regere*, und in der Anm. 1 z.St. heisst es: „Das überlieferte *conscientiis regere* könnte doch das seltene *herrschen* mit Dat. . . widerspiegeln, daher nicht geändert.“ Ich würde eher vermuten, dass der Dat. durch die dativische Konstruktion der lat. Verba *imperare, dominari* (z.B. in den Predigten Bd. 41 S. 244,25) u.a. veranlasst wurde; zum Dat. nach den Verben des Herrschens im Lat. s. Hofmann-Szantyr, Lateinische Syntax (München 1965) 87. *Regere* mit dem Dat. begegnet auch Tit. metr. III 12,25 (MGH Poet. 4 S. 1053; 9. Jh.) *ipse (sc. Summus Pater) suis semper populis regitque fovetque*.

Hyperkorrekt sind die Konstruktionen mit dem Dat. statt mit *ad* + Akk. Bd. 29 S. 266,12 *non respiciendum morti* und S. 401,7 *pertinere . . . sentientibus peccatum*. Zu *respicere* mit dem Dat. s. Verf., CC 133 C S. X.

Wechsel von Akk. und Gen. Im Bd. 17:1 S. 72,15f. haben wir einen bemerkenswerten Wechsel von Akk. und partitivem Gen.: *nihil auxilium et solatii*.

Acc. mensurae begegnet Bd. 11 S. 75,34f. *quantum cuditur ictibus pluribus, tantum durior*: ähnlich S. 136,20f. Vgl. Hofmann-Szantyr a.O. 136f.

Akk. nach *prodesse*. Bd. 17:1 S. 415,32f. *Quid prodest Cesare magnitudo divitiarum?*

Doppelte Steigerung. Bd. 11 S. 123,26 *plus . . . peiorem*; Bd. 14 S. 66,9

multo plus notiores; S. 127,6 *multo plus ... solatiores*; Bd. 17:1 S. 389,4f. *quanto plus est verbum divitius, tanta* (wohl Druckfehler für *tanto*) *horrendior plaga*; Bd. 29 S. 267,12 *plus ... sanctiores*. S. Hofmann-Szantyr a.O. 166 ff.

Die unklassische Verbindung *quisquis qui* steht Bd. 11 S. 206,8. *Quisquis* steht hier im Sinne von *quisque*; die Verbindung *quisque qui* begegnet z.B. Bd. 28 S. 608,10. Über *quisquis* für *quisque* s. Hofmann-Szantyr a.O. 201.

Häufung der Pronomina. Im späten und mittelalterlichen Latein werden Pronomina oft durch Hinzufügung anderer Pronomina verstärkt: *hic iste, quis aliquis* u.dgl. Unsere Predigten bieten ein paar seltene Typen: Bd. 28 S. 676,10 *quisque quis* (= *unusquisque*); Bd. 29 S. 634,8 *quis unus* (= *quis*).

In meinem Luther-Aufsatz 30 habe ich Belege für *quam primum* ‚so bald als‘ aus Luthers Briefen gegeben. Auch in Luthers Predigten gibt es mehrere Belege, z.B. Bd. 11 S. 43,28 *quamprimum ad eum venero, exaudiet*; S. 97,15; Bd. 14 S. 166,1f.; Bd. 17:1 S. 79,2. – Bd. 11 S. 195,4 wird *iam* als eine Konjunktion gebraucht: *iam iacet se aliquid posse, cur non accipit ea bona ...?*; s. Hofmann-Szantyr a.O. 637.

Auslassung von *quam* vor einer Konjunktion. Bd. 17:1 S. 478,30f. *Quomodo posset dulcius loqui, quod talem regem habemus, in quo ...?*; Bd. 28 S. 62,4f. *Quid magnificentius potest dici de credentibus, quod sunt filii Dei ...?* (so; nicht, mit dem Herausgeber, Punkt); S. 90,15f.; S. 306,2. Zu dieser Konstruktion s. Verf., IF 75 (1970), 118.

Quam ... eo statt *quo ... eo* begegnet Bd. 14 S. 258,1 *quam pulchriores, eo deteriores sunt*. Nach Hofmann-Szantyr a.O. 590 ist *quam ... tam* vor Komparativen archaisch. Die obige Mischform habe ich sonst nicht gesehen; vielleicht ist eine *q*-Abkürzung falsch aufgelöst.¹¹ – *Quam* für *tam* – *quam* steht Bd. 17:1 S. 183,14 *evangelistae non ordinem ... curaverunt quam utilitatem*; S. 273,24 *ovis ostium ista geredit quam de naturalibus*. S. Hofmann-Szantyr z.O. 593 (u.a. aus der *Vetus Latina* belegt).

Ut für *quam*. Bd. 17:1 S. 70,1 *quid atrociter ut ...?* (so; nicht, mit dem Herausgeber, Punkt); Bd. 29 S. 245,2f. *non est consolationis plenius exemplum in bibliis ut hoc*. Dieser Sprachgebrauch wird von Hofmann-Szantyr a.O. 595 und 633 als „ganz vulgär“ bezeichnet und aus Chiron belegt.

Si zur Einleitung einer direkten Frage begegnet Bd. 29 S. 629,5 *Si hoc verum?* (so, nicht Punkt); Bd. 49 S. 694,15. Nach Hofmann-Szantyr a.O. 464 seit der *Vetus Latina* und der *Vulgata*.

Nedum im Sinne von *non solum* begegnet mehrfach, z.B. Bd. 11 S. 47,3;

S. 129,28 f. *nedum ad inferos gefarn, sed et sepultus*; S. 146,3; S. 170,37; Bd. 14 S. 277,13. Vgl. Hofmann-Szantyr a.O. 618.¹²

Nisi ‚nur‘ ohne vorhergehende Negation steht Bd. 14 S. 322,16 *si nisi unus locus adesset*. Vgl. E. Löfstedt, *Coniectanea* (Uppsala 1950) 29 ff. und Verf., *Mlat. Jb.* 18,280. – *Nisi* ‚aber‘ begegnet Bd. 29 S. 36,9 f. *das ist ein trefflich feiner spruch, nisi zu hoch pro simplicibus*; nach Hofmann-Szantyr a.O. 669 findet sich diese Verwendung von *nisi* nur, wenn ein negierter Satz vorausgeht, was in unserem Beleg nicht der Fall ist.

Negationen. In meinem Luther-Aufsatz 31 gebe ich ein Beispiel für pleonastisches *non* nach *negare* in einem Brief Luthers. In den Predigten gibt es weitere Belege für pleonastische Negationen: Bd. 11 S. 179,27 *Deus non prohibet non laborandum*; S. 194,11 *neminem non invitavit*; Bd. 29 S. 289,11 *Paulus non vult pati, ut Christiani non verwirret werden*.

De vor einem Inf. In *Maia* 34 (1982), 153 habe ich Belege für die Verwendung von *de* vor einem Inf. in Überschriften gegeben. Ganz ähnlich ist die folgende Stelle: Bd. 14 S. 314,2 *In 2 superioribus* (sc. *capitulis*) *habuimus de mori et sepelire; iam de vivere et nuptiis*.

Unpersönliches *debet* (= *oportet*) wird von Hofmann-Szantyr a.O. 416 seit Varro und aus verschiedenen spätlat. Texten belegt. In Luthers Predigten begegnet es Bd. 11 S. 163,3 f. *deberet, ut nomen eius laudaremus*.

Tempus. Bd. 14 S. 77,1 f. *Si legeris epistolas Hieronymi, inuenies episcopos tenuisse imperia et meliores fuisse voluisse ceteris*. Hier steht *fuisse* statt *esse* durch Attraktion an *voluisse*; ähnliche Belege verzeichne ich in meinem Luther-Aufsatz 29 und im *Arctos* 17 (1983), 27 (aus T. More).

Kongruenz. Bd. 29 S. 615,1 *ablatus est articuli summa*. Hier steht *ablatus* statt *ablata*, weil *articuli summa* dasselbe wie *articulus summus* ist; einen ähnlichen Beleg verzeichne ich in meinem Luther-Aufsatz 29. – Bd. 28 S. 607,3 f. *ut . . . meminimus malorum, in quo fuimus*. In einer Anm. z.St. heisst es: „in quo gibt das deutsche *darin* wieder ohne Rücksicht auf den Plural, auf den es sich bezieht.“ Vielleicht brauchen wir aber das Deutsche nicht zu bemühen, sondern können das singularische *in quo* dadurch erklären, dass *malorum* mit *mali* ‚des Bösen‘ gleichbedeutend ist. Es gibt gleichartige Belege für Wechsel von Sing. und Plur. in Luthers Predigten, z.B. Bd. 17:1 S. 31,35 f. *mundus . . . seducitur, qui veritati nolunt credere* (*mundus* = *homines seculares*); S. 123,3 *vetus homo, id est qui Christum non habent, cohercendi sunt* (hier wird das pluralische Prädikat durch das eingeschobene *id est qui Christum non habent*, erleichtert). Vgl. auch unten S. 32 zu Bd. 29 S. 484,20.

Wortschatz

Ad minus ‚wenigstens‘. Bd. 14 S. 418,15 S. Verf., Mlat. Jb. 18,278.

Discere und *docere* vermischt. Bd. 29 S. 14,11 f. *der maister sein will et aliquid discere*. Nach der Anm. z.St. S. 692 steht *discere* hier „= deutschem *lernen* im Sinne von ‚lehren‘ “. Umgekehrt begegnet Bd. 17:1 S. 44,9 *docete* im Sinne von *discite* (in einer anderen Aufzeichnung derselben Predigt heisst es in der Tat *discite*, Z. 28). Es ist wahrscheinlich, dass die Verwendung desselben dt. Verbs in beiden Bedeutungen zur Verwechslung von *discere* und *docere* beigetragen hat. Aber auch im Lat. ausserhalb Deutschlands werden die beiden Verben vermischt, s. etwa J. Gil, *Habis* 2 (1971), 177 und *Miscellanea Wisigothica* (1972) S. IX f.¹³

Met ‚selbst‘ begegnet häufig allein oder nach *Nomina*, z.B. Bd. 29 S. 94,1 *id quod met indicat*; S. 103,6 *hoc est Christi iudicium met*; ebenso Bd. 17:1 S. 442,14; Bd. 28 S. 61,3; Bd. 29 S. 277,4; S. 477,16; S. 479,23. Der Sprachgebrauch ist in den *Epistolae obscurorum virorum* häufig, z.B. S. 71,15 (ed. A. Bömer) *fiunt met infirmae*; S. 163,20.

Missare (aus *missa*) belege ich in meinem Luther-Aufsatz 38 aus Luthers Tischreden. Das Wort ist in den Predigten häufig, z.B. Bd. 11 S.29,35 und S. 109,14; Bd. 14 S. 186,3; Bd. 28 S. 60,28; Bd. 41 S. 346,26 und 371,10.

Non obstante quod ‚obgleich‘. Bd. 49 S. 222,38 f.¹⁴ In *Word-List*¹⁵ 1226 belegt. Vgl. frz. *nonobstant que*, das nach FEW 7,288 seit dem 14. Jh. begegnet.

Ocularia ‚Brille‘. Bd. 14 S. 321,9 f. *Qui scripturas intueri vult, oportet ocularia imponat*. Weitere Belege für dieses Wort bei Bartal¹⁶ und DuCange.¹⁷ Das Wort *brillum* in derselben Bedeutung bespreche ich im Mlat. Jb. 18,286. In anderen Predigten Luthers begegnet ebenfalls im selben Sinne *perspicillum*, z.B. Bd. 16 S. 393,2 *perspicillum impone naso et vide textum*; Bd. 29 S. 130,32 *perspicillo ad oculos moto*; S. 158,24; Bd. 32 S. 12,16; Bd. 34:1 S. 372,10.

Oleatus ‚geölt‘. Bd. 14 S. 225,9. Vgl. Verf., Mlat. Jb. 18,280.

Practica ‚Verschwörung‘. Bd. 49 S. 337,16 f. *oremus contra Turcam et mirabiles practicas papistarum*. Weitere Belege für dieses Wort bei Bartal und DuCange und in *Word-List*.

Tattarus, Tartarus. Bd. 28 S. 47,6 begegnet die Form *Tattarus*, Bd. 49 S. 166,33 *Tartarus* mit bezug auf dasselbe Türkenvolk. Die ursprüngliche Form ist *Tatar* (s. K. Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927, Nr. 2045). Die

in romanische und germanische Sprachen weitergeführte Form *Tartarus* erklärt sich natürlich durch Einfluss des Namens der Unterwelt. Im FEW 19,186 f. wird diese Erklärung durch ein „wohl“ als unsicher hingestellt, aber m.E. ist sie sicher, vgl. z.B. die folgende Stelle aus einer polnischen Chronik (aus dem 14. Jh. oder früher): *gens Tartarica velut a Tartaris ebulliens infernalibus* (von B. Kruczkiewicz in seiner Ausgabe von Pauli Crosnensis Carmina, Krakow 1887, S. 106 Anm. 2 zitiert). Im Mlat. ist sie früh sehr verbreitet und z.B. in der *Historia Tartarorum* v.J. 1247 (ed. A. Önnorfors, Berlin 1967) allein herrschend. – Neben *Tartar* wird von Grimms Wb. 11:1:1 S. 158 eine Nebenform *Tatter* verzeichnet, und im Schwedischen werden *ta(r)tár* und *táttare* in verschiedener Bedeutung gebraucht.¹⁸ Die oben aus Luther belegte Form mit *tt* ist früh bezeugt; vgl. Salimbenes Chronik für das Jahr 1247 (ed. Holder-Egger S. 206,33 ff.) *dixit nobis idem frater Iohannes, quod ... ad maximum dominum Tartarorum pervenit; et quod Tálttari appellantur, non Tartari.*

Titulus, titellus ‚Strich‘, ‚Iota‘. Bd. 17:1 S. 117,10 *titulum* und S. 259,29 *titellum*. Zur letztgenannten Stelle heisst es in der Anm. 2: „Rörersche Wortbildung“. Das Wort ist aber im Humanistenlatein mehrfach zu belegen und entspricht dem dt., u.a. von Luther verwendeten, *Tittel, Tittelchen*; s. Verf., Mlat. Jb. 18, 280 f.

Wortbildung

Präfixableitungen

ab- *Abvolvere* ‚wegwälzen‘ Bd. 41 S. 532,27.

In- *Impervestigabilis* Bd. 17:1 S. 406,24 f.; auch von Bartal und in Word-List verzeichnet. – *Impugnatus* ‚nicht angegriffen‘ Bd. 29 S. 63,11. Die Bedeutung geht aus dem Zusammenhang eindeutig hervor: *fides non manebit impugnata, quia Satan conatur scintillam extinguere*. G. Koffmane vergleicht in einer Anm. z.St. mit Recht *investigabilis* ‚qui investigari non potest‘: ein doppeltes negierendes *in-* wurde vermieden. Auch im Lex. Polonorum ist *impugnatus* im selben Sinne belegt. – *Inclarificatus* Bd. 28 S. 138,3. – *Incurvicervicus* Bd. 29 S. 484,20. Vom ThLL 7:1,1095,7 ff. wird das Wort nur aus Pacuvius sowie aus Quintilian belegt, der die Wortbildung kritisiert; bei Pacuvius bedeutet das Wort ‚curvam cervicem habens‘, bei Luther aber das Gegenteil ‚seinen Nacken nicht biegend‘, d.h. das *in-* wird als negierend aufgefasst: *adeo incurvicervicum pecus fit, ut non moveri possint*. Das Wort gehört in diesem Sinne Luthers eigenem Sprachge-

brauch an, denn es begegnet in einer seiner Vorlesungen: Bd. 13 S. 691,21 *indurata ergo et incurvicervica capita estis*. – *Inexhaustibilis* Bd. 17:1 S. 470,11; ein Beleg im Lex. Polonorum für *inexhaustibilis*.¹⁹ – *Inexpressibilis* Bd. 28 S. 183,12 und Bd. 29 S. 443,5 und S. 593,8; ein Beleg im Lex. Polonorum.²⁰ – *Intranquillus* Bd. 11 S. 95,37; auch von Bartal und im Lex. Polonorum und im Gloss. Sueciae²¹ belegt; ich notiere es auch aus U. v. Hutten, *Opera Omnia* (ed. Böcking) Bd. 4 S. 55,16. – *Irrequietus* Bd. 14 S. 170,6; auch im Lex. Polonorum und in Word-List belegt.

Per- *Permagis* Bd. 11 S. 10,40 – *Perminus* Bd. 14 S. 295,11 f.; *perminor* wird von André, *Revue des études latines* 29, 1951,129 einmal, und zwar aus Luculentus, belegt. – *Peropus* Bd. 14 S. 452,8; aus Ter. Andr. 265.

Re- *Recrucifigere* Bd. 49 S. 161,22; von Blaise²² einmal aus Hieronymus belegt.

Nominale Suffixableitungen

Diminutiva. *Constitutiuuncula* Bd. 14 S. 470,16; auch Bd.4 S. 716,12. – *Deprecatiuuncula* Bd. 11 S. 36,20; ein Beleg im ThLL. – *Horula* ‚Stündlein‘, ‚Todesstunde‘ Bd. 49 S. 263,3. Von DuCange, Bartal und im Lex. Polonorum wird das Wort nur im Sinne von ‚punctum temporis‘ belegt. Im Gloss. Sueciae wird aber u.a. die folgende Stelle aus Birgittas *Revelationes* Buch 6,11 zitiert: *in illa horula mortis*; sie hätte mit den anderen schwedischen Belegen für *horula* ‚punctum temporis‘ nicht zusammengeworfen werden sollen. – *Incestulus* Bd. 29 S. 2,21. – *Sacrificulus* Bd. 29 S. 183,8 und 184,7; auch in Luthers Briefen und Tischreden, s. meinen Aufsatz 32. – *Sanctulus* Bd. 14 S. 321,5 und Bd. 17:1 S. 332,1; auch in Luthers Briefen, s. Verf. a.O. – *Terriculamenta* ‚kleine Furcht‘ Bd. 29 S. 622,18.²³

-aneus. *Frustraneus* Bd. 49 S. 338,1; auch in Luthers Briefen, s. Verf. a.O.

-aster. *Dominicaster* Bd. 41 S. 393,30; auch in den Tischreden, s. Verf. a.O.

-entia. *Stertentia* ‚Schnarchen‘ Bd. 49 S. 668,12; ‚eigene Wortbildung Rörers‘, heisst es in der Anm. z.St.²⁴

-icus. *Ido(lo)latricus* Bd. 29 S. 229,24 und Bd. 41 S. 644,2; im ThLL wird nur ein unsicherer Beleg verzeichnet, das Wort wird aber von DuCange und Bartal sowie in Word-List und im Lex. Polonorum belegt. – *Papisticus* Bd. 28 S. 76,5; auch in den Briefen, s. meinen Aufsatz 33.

-ismus. *Gentilismus* Bd. 41 S. 653,18; ein Beleg bei Bartal.

-issa. *Victorissa* Bd. 49 S. 784,9: *fides est victorissa*. Vgl. *decanissa*, *praepositissa* in den Tischreden Bd. 3 S. 400,18 und *doctorissa* S. 602,8. Aus anderen Texten notiere ich etwa *duxissa* *Gesta Romanorum*. (ed. Oesterley) S. 347,11; 347,11; *Caes. Heist. mirac.* I 6,10 (ed. J. Strange S. 362,26); *Geneal. Brab.* 2 (MGH Script. 25 S. 387,48). *Praepositissa* (das sicher nach *abbatissa* gebildet wurde) begegnet auch z.B. *Chart. Mog.* A II Nr. 619 a. 1195 (ed. P. Acht 1971 S. 101,7); *Chart. Rhen. inf.* II Nr. 255 a. 1241 (ed. Lacomblet S. 131); *Chart. Westph.* Nr. 197 a. 1205 (ed. H. Finke Bd. 5:1 S. 91,25).²⁵ Zu dem ursprünglich griechischen Suffix -issa s. E. Schwyzer, *Griechische Grammatik* 1,475, Leumann, *Lat. Laut- und Formenlehre* 284; zu seinem Weiterleben im Romanischen G. Rohlf's, *Historische Grammatik der italienischen Sprache* 3 § 1124.

Die obigen Belege *doctorissa*, *victorissa* und *praepositissa* sind insofern bemerkenswert, als hier die Femininbildung auf -issa die üblichen Feminina *doctrix*, *victrix* und *praeposita* verdrängt hat; das zeugt von der Vitalität der -issa-Bildungen im 16. Jh.

-ista. *Fibulistae*, *Donatistae*, *Grammatistae* Bd. 49 S. 101,29; *asinistae*, *canonistae* S. 321,10. Zu den im Reformationszeitalter häufigen -ista-Ableitungen vgl. meinen Luther-Aufsatz 33 sowie – zu *fibulistae* ‚Schüler der untersten Klasse‘ – die Anm. im Bd. 49 S. 814 zu S. 101,29.

-itas. *Mititas* (aus *mitis*) Bd. 17:1 S. 369,1. Das Wort wird in einer Anm. z.St. als „Rörersche Wortbildung“ bezeichnet, es wird aber auch von Bartal und in *Word-List* (v.J. 1340) belegt; es findet sich ebenfalls bei *David. compos.* 3,30,2 (13. Jh.; S. 222 in der Ausgabe v.J. 1899). Auch Luther selbst hat aber dieses Wort benutzt; den Sammlungen des Tübinger Luther-Archivs verdanke ich die folgenden Belegstellen, von denen die meisten den von Luther auf Latein abgefassten Schriften entstammen: Bd. 3 S. 188,38; S. 300,34; S. 606,13; Bd. 4 S. 130,8; S. 323,30; S. 450,27; S. 521,4; S. 606,18; S. 664,13; Bd. 8 S. 458,35; Bd. 12 S. 641,16; Bd. 14 S. 621,9; Bd. 38 S. 528,24.25.28; S. 529,12.34.

-ites. *Chrestotites* Bd. 49 S. 641,10: *apparuit in tali Chrestotite*.

-ivus. *Amplificativus* Bd. 49 S. 619,9.

-men. *Beamen* Bd. 14 S. 52,7. Das Wort ist von J. Perrot, *Les dérivés latins en -men et -mentum* (Paris 1961) nicht verzeichnet, wohl aber von DaCange und im *Mlat. Wb.*

-osus. *Peccaminosus* Bd. 28 S. 137,4; s. Verf., *Mlat. Jb.* 18,283. – *Scandalosus* Bd. 29 S. 101,5; s. meinen Luther-Aufsatz 34. – *Sillosus* Bd. 11 S. 216,10f.: ‚*Desertum*‘ in *scriptura est: ubi regio est, in qua rubida et sillosa terra est, ubi non est ager aratus et seminatus, proprie ‚ein heid‘*. Das

Wort ist mir aus keinem anderen Text bekannt. Ich wage mit Vorbehalt die Vermutung, dass es mit frz. *sillon* ‚Furche‘ zusammenhängt und ‚uneben‘, ‚voll Gräben‘ bedeutet. – *Timorosus* Bd. 14 S. 451,11 und Bd. 17:1 S. 171,36. „Eigene Wortbildung Rörers“ heisst es in der Anm. 1 zur letztgenannten Stelle. Das Wort wird aber von Bartal und DuCange sowie im Lex. Iugoslaviae²⁶ belegt; noch einige Belegstellen: Frid. II Imp. art. ven. Bd. 1 S. 116,21 f.; S. 202,17; S. 238,3; Bd. 2 S. 191,17; S. 220,24; Constant. Afric. grad. S. 348,2; Tract. de aeogr. cur. (ed. de Renzi, Collectio Salernitana 2, 1853) S. 174,42 und S. 248,46; Vita Ludow. Pii 42 (MGH Script. 2 S. 631,14); auch MGH Script. 19 S. 88,6 und 115,12 und Script. 29 S. 566,34.²⁷

-*tor*. *Refrenator* Bd. 14 S. 309,5. Auch bei Paul. Fuld. Erh. 1,3 (a. 1054–73; ed. Levison, MGH Mer. 6 S. 11,7).

-*trix*. *Voratrix* Bd. 29 S. 229,23. Auch in Word-List v.J. 1070; ferner: Egbert. fec. rat. 1,152 (ed. E. Voigt S. 37; Schol.); Theodulf. carm. 2,187 (MGH Poet. 1 S. 456).

Verbale Suffixableitungen

-*itari*. *Querilitari* Bd. 14 S. 457,10.

Adverbbildungen

-*e*. *Inferne* Bd. 41 S. 551,8; im ThLL nur aus Lukrez belegt; im Lex. Polonorum seit 1535.

im. *Seorsim* Bd. 11 S. 167,3 und 176,25; Bd. 29 S. 521,15; Bd. 41 S. 432,18. Das Wort begegnet auch in den Tischreden, s. meinen Aufsatz 35. Ich belege es noch aus den folgenden Stellen: Vet. Lat. Lev. 14,10 (nach Hesych. in Lev. [PG 93] S. 954 B) und Ezech. 47,10 (cod. Weing.); Vitae Patrum 5,15,11 (PL 73 S. 955 D); Rud. Fuld. mirac. 13 (MGH Script. 15 S. 338,53). S. weiter Funck, ALL 7 (1892), 495.

-*ter*. *Diviter* Bd. 17:1 S. 412,27 und 500,6; Bd. 28 S. 106,7 und S. 127,7; Bd. 29 S. 222,5; S. 367,3; S. 488,11; Bd. 49 S. 315,12.

Rückbildung

Infortunare Bd. 28 S. 691,9f.: *ego et mei similes ... infortunamus* ‚haben Unglück‘; aus *infortunatus*. Bartal verzeichnet einen Beleg. Das Wort begegnet auch bei Albertus Magnus eth. 5,3,6 (ed. Borgnet Bd. 7 S. 375

a,29) und eth. comm. 432 (ed. W. Kübel-S. 368,24; die Stelle lautet: ‚infortunat‘, *id est ex quodam infortunio male agit*).

Germanismen

Von äusserlichen Latinisierungen deutscher Wörter erwähne ich: *Glissare* ‚heucheln‘, früher ‚gleissnen‘ Bd. 28 S. 59,19: *glissant super hoc*: ‚*Non sum dignus*‘. – *Grobianus* Bd. 49 S. 561,6; nach Kluges etymologischem Wörterbuch begegnet dieses Wort seit 1482. – *Rottae* ‚Rotten‘ Bd. 28 S. 666,7; das zugehörige Adjektiv *rottensis* begegnet passim. – *Sarculus* ‚Sarg‘ Bd. 17:1 S. 422,14.23.26.²⁸ – *Taleros* ‚Taler‘ Bd. 49 S. 65,32.

Zahlreicher sind die sog. *calques linguistiques*. Die folgenden Ausdrücke, die ich in meinem Luther-Aufsatz 23 f. aus den Briefen und Tischreden notiert hatte, kommen auch in den Predigten vor: *Ad* und *erga* in Vergleichen, z.B. *illorum peccata nihil ad nostra* ‚nichts gegen die unseren‘ Bd. 28 S. 328,1; ähnlich Bd. 17:1 S. 471,27; Bd. 29 S. 371,2 und S. 683,6; Bd. 41 S. 262,10 und S. 415,29; Bd. 49 S. 58,13. – *Taceo quod* ‚geschweige dass‘ Bd. 14 S. 419,5; Bd. 28 S. 750,16; usw.

Für die folgenden in den Predigten auftretenden Germanismen finde ich in den *Epistolae obscurorum virorum* und ähnlicher parodistischer Literatur Parallelen, s. *Mlat. Jb.* 18,284 ff. *Cum* in idiomatischer Verwendung. Bd. 11 S. 204, 1 f. *ita cum monacho est* ‚so ist es mit dem Mönche‘; Bd. 29 S. 680,4 *nihil est cum humana potentia*; ähnlich Bd. 17:1 S. 323,22 und S. 463,12; Bd. 14 S. 166,8; Bd. 29 S. 322,14. – *Manere* mit dem Inf. Bd. 14 S. 329,15 *manebat sedere* ‚er blieb sitzen‘; auch S. 365,10 f. – *Materna lingua* ‚Muttersprache‘. Bd. 49 S. 1,11 *si secundum linguam maternam solten reden*; auch S. 444,7 und S. 749,1.10. Vgl. *Mlat. Jb.* 18,287. – *Mittere* ‚lassen‘. Bd. 29 S. 296,8 *Non vult se mittere tangere* ‚er will sich nicht anrühren lassen‘ (s. *Mlat. Jb.* 18,276 Anm. 35). – *Non nocet quod* ‚es schadet nicht, dass‘. Bd. 11 S. 155,9 *non nocet, quod nos perimus*.²⁹ – *Tenere de* ‚halten von‘. Bd. 14 S. 437,8 f. *non multum de papa, monachis tenent*. Auch in anderen Predigten, z.B. Bd. 27 S. 97,27 und S. 360,3; Bd. 29 S. 640,19 f. – *Stare* ‚(geschrieben) stehen‘. Bd. 29 S. 398,7 f. *hic stat Publicani venerunt*. Ebenso in der Schrift *De servo arbitrio* Bd. 18 S. 656,16 f. *stat ibi . . . Lampadem lucentem nobis esse verbum Dei*. Vgl. in den *Epistolae obscurorum virorum* (ed. Bömer) S. 86,31 *stat Hochstratus interius*. – Auch die von mir (*Mlat. Jb.* 18,284) aus den Dunkelmännerbriefen belegten Zusammensetzungen vom Typus *auca caput* ‚Ganskopf‘

haben in den Predigten ihr Gegenstück: Bd. 11 S. 110,17 f. *mille artifex* ‚Tausendkünstler‘.³⁰

Ausserdem notiere ich die folgenden Germanismen: *De* in idiomatischer Verwendung. Bd. 17:1 S. 412,23 *mira res de fide* ‚ein wunderliches Ding um den Glauben‘; vgl. S. 447,8 *ein subtil ding umb den glauben*. – *It* mit dem Dat. ‚es geht‘ mit dem Dat. Bd. 14 S. 325,16 f. *non aliter ibit quam iis duobus pueris*; zum Fehlen eines unpersönlichen *it* ‚es geht‘ im Lateinischen s. A. Önnersfors, *Pliniana* (Uppsala 1956) 90. – *Nasus* in idiomatischer Verwendung. Bd. 17:1 S. 55,29 f. *ii alium nasum dant scripturae* ‚ein anderes Gesicht‘ (über diese Verwendung des dt. *Nase* s. Grimms Wb. 7 S. 409 mit vielen Belegen aus Luther); Bd. 29 S. 205,9 *nasum facere* ‚täuschen‘ (vgl. S. 290,15 *faciunt ein nasen*, und Grimms Wb. 7 S. 408 mit Belegen aus Luther).³¹ – *Non auditum, quod* ‚es ist unerhört, dass‘. Bd. 29 S. 163,3 f. *in tota scriptura non auditum, quod est significet, significat*. – Vgl. auch die Konstruktion von *expectare* mit dem Gen. nach dem dt. *warten* mit dem Gen. Bd. 29 S. 473,27 *omnium donorum . . . expectare*, und die lat. Wiedergabe des dt. *etwas angucken wie die Kuh ein neues Tor* (Grimms Wb. 5 S. 2548; u.a. bei Luther) Bd. 29 S. 262,11 *inspiciunt resurrectionem ut vacca portam* (auch S. 500,14 f.).

Zusammenfassendes über die Sprache

Auch wenn man annimmt, dass Rörer, nicht Luther, in der Regel für das lateinische Gewand der Predigten verantwortlich ist, erwartet man, dass es mit Luthers eigenem Latein viele Berührungspunkte hat. Rörer und Luther waren Zeitgenossen, hatten eine ähnliche Ausbildung, lebten in derselben Stadt und verkehrten in denselben Kreisen. Rörer war ein Bewunderer Luthers, und man kann vermuten, dass er schon deswegen danach strebte, Luthers Latein nachzuahmen. Wir hatten in der Tat oben auf Schritt und Tritt Anlass, auf Parallelen zwischen dem Latein von Luthers Briefen und Tischreden, seinen lateinischen Vorlesungen und Schriften einerseits und dem der Predigten andererseits aufmerksam zu machen.

Intressanter als die Ähnlichkeiten sind aber die Verschiedenheiten. Insbesondere fällt auf, dass das Latein der Predigten vom klassischen Gesichtspunkt aus schlechter ist. Wir haben mehrfach Ausdrücke und Konstruktionen gefunden, die sich m.W. Luther nicht erlaubt hat, z.B. *nihil auxilium et solatii* (oben S. 28), doppelte Steigerung (oben S. 28 f.), *ut* statt *quam* (S. 29), *met* ‚selbst‘ (S. 31). Insbesondere ist aber darauf

hinzuweisen, dass die Zahl der Germanismen in den Predigten bedeutend grösser ist als in den lateinischen Schriften Luthers. Oben S. 35. wurde betont, dass ich für mehrere der in den Predigten auftretenden Germanismen nur in parodistischen Schriften wie den Dunkelmännerbriefen Parallelen finde; für andere kenne ich überhaupt keine Parallelen.

Dieses unklassische Gepräge des Lateins der Predigten wird damit zusammenhängen, dass Rörer fast eine Simultanübersetzung machte und keine Zeit hatte, nach dem *mot juste* oder der *construction juste* zu suchen.

Textkritik

Bei meiner Durcharbeitung der S. 24 f. genannten Bände mit Luthers Predigten habe ich mir einige textkritische Notizen gemacht, von denen die folgenden hier ihren Platz finden mögen:

Bd. 11 S. 85,24 *dulcissima charitatis erga* (statt *ergo*) *nos ostensio*.

Bd. 14 S. 145,12 f. *Quis non velit libentius ferre bonorum iacturam quam corporis ...?* (so, mit einem Fragezeichen, nicht Punkt). – S. 460,10 f. ... *ne haberent aliquod signum* (statt *signo*), *quo testarentur se obstrictos alicui idolo*.

Bd. 17:1 S. 9,12 f. *Deus hunc statum creavit, addidit verbum ,Hoc* (statt *Non*; fehlerhafte Auflösung einer Abkürzung?) *est bonum'*. *Papa contra ,Non est bonum'*. – S. 9,24 *Deus nihil efficit in eorum* (sc. *sacerdotum*) *cappis nisi* (statt *nihil*) *pediculas* (man beachte das fem. Geschlecht). – S. 10,33 *non solum non est Christianus, sed* (*non*, *supplevi*) *gentilis*. – S. 30,15 f. *Sed Deus fortior, qui in nobis est* (*,*) *quam illi*. – S. 35,10 *concludit: non posse* (statt *possunt*) *omnem mundum errare*. – S. 90,6 f. *Lucas dicit percultas* (sc. *mulieres*), *ut non auderent videre* (statt *audirent, viderent*; eine andere Aufzeichnung hat in der Tat *auderent videre*, Z. 25) *angelum*. – S. 92,11 *in medio peccatorum* (mit einer anderen Aufzeichnung Z. 27; statt *peccatum*). – S. 287,1 f. *quando sanctum* (statt *si*; falsche Auflösung einer Abkürzung) *laudo propter doctrinam, non possum plus laudare*; vgl. den deutschen Druck: *Denn wenn ich eynen heyligen umb des worts und der lere halben preyse, so kan ich ihn nicht höher preysen*). – S. 470,19 f. *sapiens dicitur a sapientia, niger a nigritia, magis* (statt *magnus*; in der Hs. nur *mag*) *Christianus a Christo*.

Bd. 41 S. 431,29 *ex levissimo* (sc. *peccato*) *in mortale* (statt *immortale*) *facit*. – S. 506,21 f. *accipe* [,] *lux* (= *luce*m; über *lux* in obliquen Kasus s. meinen Luther-Aufsatz 25), *quae illuminat a peccatis et morte in eternam*

vitam. – S. 511,3 *Unde accepit? Ex scriptura?* (so, statt.).

Bd. 49 S. 83,23 f. *deceat suos episcopos tales, qualis* (statt *quales*) *ipse*. – S. 199,1 *in tentatione, in qua* (statt *quia*) *pri affliguntur*. – S. 371,18 f. *verbum Dei: ab ipso vel ore hominis vel asina* (oder *asinae*, statt *asinam*; vgl. Num. 22,28 ff.). – S. 791,26 *simplicia* (statt *implicia*; Druckfehler).

Quellen

Die folgenden Quellennachweise sind der Weimarer Ausgabe der Predigten hinzuzufügen:

Bibel

Bd. 17:1 S. 48,14 *caro firma et spiritus imbecillis*: vgl. Marc. 14,38.³² – S. 149,12 f. *principes ... qui gestant gladium*: vgl. Rom. 13,4. – S. 163,13 *omnia in omnibus*: I Cor. 15,28. – S. 392,8 *quorum deus est venter*: Phil. 3,19.

Bd. 28 S. 57,2 *gemitus inenarrabiles*: Rom. 8,26. – S. 618,8 *nolite confidere in principibus*: Psalm. 145,2.

Bd. 29 S. 185,10 f. *facite in mei commemorationem*: Luc. 22,19. – S. 232,4 *ob er wol schwach ist, tamen spiritus promptus*: Marc. 14,38. – S. 307,10 *exi civitatem, excute pulverem*: Matth. 10,14. – S. 462,19 *est scriptura clausa 7 sigillis*: vgl. Apoc. 5,1.

Bd. 49 S. 206,19 *Tod, ubi aculeus?*: I Cor. 15,55. – S. 484,16 *securim appositam arbori*: vgl. Matth. 3,10.

Vgl. auch Bd. 41 S. 518,25 *credis in filium und bist sein kühlin*. In der Anm. 3 z.St. heisst es bezüglich *kühlin*: „= liebes Kind, aus Luther sonst nicht belegt.“ Es handelt sich wohl aber um eine Reminiszenz aus Matth. 23,37 *quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas*.

Andere christliche Literatur

Bd. 14 S. 62,4 ff. *Thomas scripsit: si monachus ingrederetur vel monialis cenobium, idem esset ac baptismus*: vgl. Thomas Aquin., *Contra impugnantes Dei cultum* 1,2 u.a., s.H. Denifle, *Luther und Luthertum* 1 (2. Aufl., Mainz 1904), 229 ff.

Bd. 17:1 S. 251,8 f. *suspirium cordis ita definierunt, nempe orationem esse*

Bengt Löfstedt

ascensum mentis ad Deum: Silus, De oratione 35 (PG 79 S. 1173 D); vgl. F. Heiler, Das Gebet (2. Aufl., München 1920) S. 291 und 528.

Bd. 41 S. 241,18f. *Unus baptisavit: ‚in nomine patria, filia et spirita sancta‘. Ibi quaeritur papa, an verus sit baptismus*: vgl. Bonif. epist. 68 (ed. Tangl S. 141,11). – S. 396,7f. *ego miror de Ambrosio, quod so durfft in literis: Ambrosius, servus Iesu Christi*: Ambr. epist. 1,63 (PL 63 S. 1240 A).

Heidnische Literatur

Bd. 14 S. 203,5ff. *Philosophi gentiles perscrutati sunt, quid Iris sit, und haben fast getrackt, warumb es sey, quod adversus solem sit. Et Aristoteles nititur indicare in Methe.*: vgl. Aristoteles, Meteorologica 3,4 (ed. Bekker S. 373 b f.).

Bd. 17:1 S. 5,35f. *forte fortuna factum, ut Lucas dicit*: vgl. A. Otto, Die Sprichwörter der Römer (1890) S. 144, ThLL 6:1,1129,67 ff.

Bd. 18 S. 256,2 *mille nocendi artibus*: Verg. Aen. 7,338.

Bd. 28 S. 293,4ff. Die Legende vom Strauss, der seinen Kopf im Sande verbirgt und glaubt, nicht mehr gesehen zu werden, findet sich u.a. bei Plin. nat. 10,2; s. weiter Pauly-Wissowa 7:1 S. 344, Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder Bd. 17 S. 308.

Bd. 29 S. 54,3 (und Bd. 49 S. 9,13) *assa columba*: vgl. die von G. Büchmann, Geflügelte Worte (1918) 91 angeführten Belegstellen (u.a. aus griechischer Komödie; Büchmann hat aber nicht beobachtet, dass Luther auch von „gebratenen Tauben“ spricht; er belegt nur „gebratene Gänse“ und „Bratenten“ aus Luther).

Bd. 49 S. 109,7 *nemo pater, nisi habeat filium*: Pomp. gramm. 5,148,14 u.a. – S. 201,31 f. *gentes dicunt rationem lumen*: vgl. ThLL 7:2,1821,76 ff. – S. 713,1 *Haec Petri verba lecta, sed non intellecta*: vgl. die vom Verf., Mlat. Jb. 18, 289 angeführte Literatur.

Appendix

Zur Interpretation

Bd. 41 S. 55,24f. *Ibi stofft die alten bosen fesser und zünds uno verbo an*. In einer Anm. z.St. heisst es: „Sprichwörtlich? vgl. aus dem gleichen Jahr . . . *stosst das fass in einen Haufen*; ist etwa *stosst* zu lesen? Man könnte auch an *feser* (Plural zu *faser*, oder = *Fächser*) ‚Schössling‘, ‚Weinrebe‘ denken.

Was heisst aber *stofft*? Vgl. übrigens auch S. 56,14. “ M. E. ist in der Tat *stosst* zu lesen; das wird durch die Parallelstelle S. 56,14 bezeugt, wo es heisst: *stosst totum sacrificium Leviticum und mit fewer verbrand*. Fesser ist Plural von *Fass*, und Luther denkt an das biblische *utres veteres* (Matth. 9,17).

Anmerkungen

- 1 Ich benutze die Gelegenheit, einen Druckfehler in jenem Aufsatz zu korrigieren. S. 40 Anm. 22 ist die erste Zeile wie folgt zu lesen: 22 Vergleichbar ist die Verbreitung der Bildungen auf *-ietas* (ursprünglich in
- 2 Vgl. Bd. 41 S. 240,33 ff. *Habetis nunc deudsche taufe, Sacramentum, praedicationem et quicquid Christiani* (v.J. 1535).
- 3 Nach J. Longère, *La prédication médiévale* (1983) 161 ff. lagen die Dinge im Mittelalter ebenso; er vermutet, dass die Predigten in der Regel in einer Volkssprache gehalten seien, obgleich sie auf Latein, das die gängige Schriftsprache war, aufgezeichnet sind.
- 4 Weimarer Ausgabe, Briefe 9 Nr. 3508 (v.J. 1540).
- 5 Dass Rörer nur eine Zusammenfassung mitteilt, erhellt bisweilen aus dem Wortlaut, z.B. Bd. 14 S. 58,2 ff. *Comparavit falsos doctores prophetae falso Balaam ...* und S. 64,8 ff. *Adiecit in fine adhortationem pulchram ...*
- 6 Zu diesem Sprichwort vgl. noch H. Walther, *Proverbia sententiaeque Latinitatis medii aevi* Nr. 6357 (Bd. 1 S. 786 f.).
- 7 Predigten der letzteren Art stehen den lateinisch gehaltenen Vorlesungen näher.
- 8 Mittellateinisches Wörterbuch, München 1959 ff.
- 9 *Lexicon Latinitatis Nederlandicae Medii Aevi*, ed. J. W. Fuchs & O. Weijers, Leiden 1977 ff.
- 10 *Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum*, ed. M. Plezia, Warszawa 1953 ff.
- 11 Durch einen solchen Fehler ist vielleicht auch der folgende Beleg mit *quam* zu erklären: Bd. 17:1 S. 53,22 *non potest fieri quam* (für *quin*) *aliqui cadant*. Oder ist *quam* durch das dt. (*es kann nicht anders passieren*) als *dass ...* veranlasst?
- 12 Dieser Sprachgebrauch ist im Humanistenlatein recht häufig; er findet sich auch z.B. bei Olaus Magnus, *Historia de gentibus septentrionalibus* (Roma 1555) 1,28 (S. 47) und 2,18 (S. 78). Valla kritisiert Poggio wegen seiner Verwendung von *nedum* statt *non modo*, s. Garins Ausgabe von Vallas *Opera Omnia* (Turin 1962) Bd. 1 S. 303.
- 13 Es ist überhaupt eine in vielen Sprachen zu beobachtende Erscheinung, dass die Verben, die ‚lehren‘ und ‚lernen‘ bedeuten, identisch sind oder vermischt werden: im Französischen wird ja dasselbe Verb *apprendre* in beiden Bedeutungen gebraucht, und dasselbe gilt für das klassischpersische *āmūkhtan*. In amerikanischen Schulen werden die Kinder davor gewarnt, die Verben *learn* und *teach* zu verwechseln.
- 14 Auch Bd. 7 S. 485,29 f.; Bd. 25 S. 389,32 und Bd. 40:3 S. 735,2 f.; vgl. *non obstante Dei praecepto* Bd. 5 S. 68,24. – Diese Belege habe ich im Luther-Archiv des Instituts für Spätmittelalter und Reformation der Universität Tübingen gefunden.
- 15 *Revised Medieval Latin Word-List from British and Irish Sources*, ed. by R.E. Latham, London 1965.
- 16 *Glossarium mediae et infimae Latinitatis regni Hungariae*, ed. A. Bartal, Leipzig 1901.
- 17 *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, ed. C. DuCange, Paris 1882–87.
- 18 Das letztere Wort bezeichnet die Mischlinge von Zigeunern und Schweden.

- 19 Vgl. *inexhaustibilis* Vita Liutg. II 2,38 (ed. Diekamp S. 134).
- 20 In den Sammlungen des oben Anm. 14 erwähnten Luther-Archivs habe ich noch die folgenden Belege gefunden: Bd. 3 S. 372,13 (in einer Vorlesung); Bd. 20 S. 402,27; Bd. 23 S. 743,28; Bd. 27 S. 81,20 und S. 229,18; Bd. 29 S. 32,4 und S. 360,8; usw. Ich belege das Wort noch aus Conr. Mur. summ. (ed. Kronbichler) S. 139.
- 21 Glossarium mediae Latinitatis Sueciae, conf. U. Westerbergh und E. Odelman, Stockholm 1968 ff.
- 22 A. Blaise, Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens (Turnhout 1954).
- 23 Auch – nach den Sammlungen des Luther-Archivs – Bd. 4 S. 623,3; Bd. 5 S. 33,4 und S. 350,11; Bd. 9 S. 430,7; Bd. 14 S. 695,20; Bd. 29 S. 622,18; Bd. 40:3 S. 501,24; S. 633,12; S. 651,15 f.; Bd. 43 S. 219,12. Die Bände 5,14,40:3 und 43 enthalten Vorlesungen, nicht Predigten, und wenigstens die in diesen Bänden vorhandenen Belege werden auf Luther selbst zurückgehen.
- 24 Das Wort *stertentia* steht auch als Glosse Bd. 31:2 S. 175 zu Z. 27.
- 25 Diese Belege verdanke ich den Sammlungen des Mittellateinischen Wörterbuchs in München. Zu *praepositissa* vgl. auch A. Blaise, *Lexicon Latinitatis medii aevi* s.v.
- 26 *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, ed. M. Kostrenčić & V. Gortan & Z. Herkov, Zagreb 1969–78.
- 27 Diese Belege verdanke ich den Sammlungen des Mlat. Wbs. in München.
- 28 Das Diminutiv *sarculus* setzt eine Grundform *sarcus voraus. Falls Kluge in seinem etymologischen Wörterbuch richtig dt. *Sarg* aus einem zu *sarcus verkürzten *sarcophagus* herleitet, ist Luthers Form etymologisch richtig.
- 29 Dieser Ausdruck geht sicher auf Luther selbst zurück, denn er begegnet auch in seinen lateinisch abgefassten Schriften, z.B. Bd. 2 S. 423,34 *nec multum nocet, quod Ecciana propositio erroneum dicit*; ähnlich Bd. 7 S. 68,14 und Bd. 8 S. 664,38.
- 30 Vgl. auch Bd. 41 S. 460,33 f. *Deus vult apud esse* und Bd. 49 S. 17,40 *non ponunt sub*. Man könnte Epist. obsc. virorum S. 80,38 (Bömer) *quando disputatio fuit ex*, als die Disputation aus war' vergleichen. Es ist aber wahrscheinlich, dass Röer nur der Kürze halber die Substantive nach den Präpositionen ausgelassen hat; Auslassungen von Wörtern ist für sein Abkürzungssystem charakteristisch (s. Bd. 29 S. XVII).
- 31 Luther verwendet *nasus* in ähnlicher Weise in seinen lateinischen Vorlesungen, z.B. Bd. 5 S. 66,6 f. *scripturae aliqui tribuunt caereum nasum*; auch S. 280,37 f.; ferner in seiner Schrift *Contra Henricum regem* Bd. 10:2 S. 186,29; u.a.
- 32 Auch Matth. 26,41. Auf die Angabe der biblischen Parallelstellen wird verzichtet.

Bernt Olsson

»Ordet/som evigt blir utsagt»

Hjalmar Gullberg, Ordet och tystnaden

1. »Hans ord må närma sig Ordet»

I Hjalmar Gullbergs debutsamling, *I en främmande stad*, står att läsa en dikt med titeln »Diktamen». Den börjar:

En jordisk arbetsdag
är nu på nytt förliden,
men fåfängt sökte jag
att göra bruk av tiden.
Min ande svaltt och frös
och hopp fanns ej att märka.
Jag var en arbetslös,
som brann av lust att verka.

Den som talar i dikten är, som så många under 20-talet, arbetslös. Han vill göra något meningsfullt. Dikten talar om en vardagssituation, på vardagsspråk. Men i det vardagliga urskiljer vi religiösa övertoner. Dikten börjar med orden »En jordisk arbetsdag» och antyder därmed redan att det finns en annan arbetsdag än den jordiska. Det står »min ande svaltt och frös», inte »min kropp». Både metern och ordvalet ger dikten psalmton.¹

Andra strofen säger ut något om vad diktjaget vill: »min skaparlängtan skälver». Detta knyts samman med utsagor om hela kosmos: »När Vintergatans bro/ sig över himlen välver.» Det är som om tanken på kosmos och dess storhet kommer diktarens skaparlängtan att födas. Den tredje och sista strofen skildrar så hur ett under sker:

En främlings andedräkt
kan jag i rummet känna.
Lycksalig och förskräckt
jag griper bok och penna.
Gör kort min väntans kval!
Låt mig befinnas värdig!
Ge order, principal!
Diktera! Jag är färdig.

Det ligger nära till hands att läsa dikten som en beskrivning av poetens egen situation. Han längtar efter att skapa men kan inte, förrän han får order utifrån. När ordern så kommer, är han genast beredd och hoppas bara att han skall befinnas värdig. Det han skriver, skriver han efter diktamen, och det är egentligen inte hans eget utan den främlings som han kallar sin »principal». Ord som »principal», »order» och »diktamen» antyder en vardaglig skrivarsituation: diktjaget är en sekreterare som väntar på uppgifter. Men de religiösa övertonerna, som märks även i den sista strofen, leder associationerna åt andra håll. Diktjaget är i samma situation som Gamla Testamentets profeter, som blir kallade av Gud att tala hans ord. Gullberg säger att diktjaget blir »lycksalig och förskräckt». Det uttrycker den dubbla reaktion som kännetecknar människans möte med Gud, »fascinosum et tremendum», som Rudolf Otto kallade det i en bok som kom ut ett tiotal år innan Gullberg skrev dikten.² När Jesaja mottog kallelsen greps han av känslan att han inte var värdig, att han var oren. När Mose och Jeremia undfick sin kallelse bad de att få slippa och framhöll att de inte var talföra.³ Diktjaget hos Gullberg tvekar emellertid inte utan är redo att underkasta sig helt.

Ordet »diktamen», som Gullberg satt som rubrik över dikten, återkommer en gång i hans lyrik. Det är i den sena dikten »Terziner med passare» (i *Terziner i okonstens tid*), där det står: »O svävning över passarens diktamen!» Det är inte Gud som dikterar utan den bestämmelse som ritar vårt livs cirkel. »Diktamen» avser heller inte det diktaren skall säga utan hela hans liv. Men det är viktigt att Gullberg ännu i sin sena diktning, när han förklarar sig inte längre tro på Guds existens, använder ordet »diktamen», då han vill utsäga något om människan och det som styr henne. Vi har anledning att återkomma till »Terziner med passare».⁴

Den bild av poetens roll som det tidiga poemet »Diktamen» ger, är kännetecknande för Gullberg. Diktaren skriver inte för att han har ett övermått av känslor och tankar som han måste ge uttryck åt, inte heller, enbart, för att han har ett skaparbehov, utan för att han har blivit kallad. Som prolog till *I en främmande stad* har Gullberg ställt dikten »Kallelsen». Det är där inte diktaren själv som talar utan en högre makt som ger honom order med ord som alluderar på dem Jesus använde:

Jag svänger de klockor, du hör i din själ.
Så lämna ditt hus! Gör avskedet kort!
Jag tar över dig för all framtid befäl.
Jag kallar dig bort.

»Jag svänger de klockor, du hör i din själ» – det diktaren förnimmer inom sig och sedan uttrycker i dikten är inte hans eget, det är en inre musik som sätts igång utifrån.

Kallelsetanken är central i Gullbergs tidigare diktning, och kallelsemotivet varierar, som Carl Fehrman framhållit, i inledningsdikterna till alla de tidiga samlingarna, ända fram till *Fem kornbröd och två fiskar*.⁵ Här skall detta motiv inte följas. Uppmärksamheten skall i stället riktas mot den syn på diktarordet som innefattas i kallelsetanken och mot vad som sker med diktarordet när Gullberg överger den ursprungliga kallelsetanken och hans diktarroll förändras.

Uppfattningen att det ord diktaren uttalar egentligen inte är hans eget förefaller vara konstitutiv för Gullberg. Han skiljer mellan sitt ord och ett högre ord, stavat med stort O. Samlingen *Andliga övningar* från 1932 inleds med en dikt som framställer poetens uppgift såsom ett fullföljande av ett kontrakt mellan honom och Gud. Det heter där:

Hans ord må närma sig Ordet
som evigt blir utsagt.

Här är det inte som i »Diktamen» fråga om ett passivt återgivande av ett gudomligt ord utan om diktarens försök att närma sitt ord till detta. Om Ordet – stavat med stort O – heter det, att det »evigt blir utsagt». Det gudomliga Ordet självt kan aldrig sägas. I andra dikter kan Gullberg däremot ansluta sig till Johannesprologens tanke att Ordet har blivit uppenbart i världen, alltså har blivit utsagt. I *Fem kornbröd och två fiskar*, den samling som kom ut under kriget, då ordet var ofritt, heter det i en dikt:

Guds ord bär inte bojor,
det bugar ej för makt.
Bland fria herdekojor
gick stjärnan fram med prakt
som ledde till den krubba
där Ordet först blev lagt.

Ännu i den sena diktning, där Guds död blivit ett återkommande tema, stavar Gullberg Ordet med stort O. Retrospektivt kan han visserligen förneka det han tidigare menat med sitt ord. Dikten »Dialog i en gryning» i *Dödsmask och lustgård* från 1952 ställer diktjaget inför Döden. Diktjaget stöder sig på det han gjort som poet: »Jag sökte ordet varom det står

skrivet/ att i begynnelsen var Ordet». Men Döden bryr sig inte om sådant: »Jag skiter i varenda bok du tryckte». ⁶ I den sista samlingen, *Ögon, läppar*, finns en annan dikt som enligt min mening bör relateras till Gullbergs tidigare författarskap. Jag avser »Jordbävningen i Lissabon», en av dikterna om Guds död. Det heter där:

Det ekotempel som en gång var Ordets hydda
föll som ett korthus. Blev han fälld av en kolonn?

Ordet »han» måste syfta på Gud. Gullberg frågar om Gud blev dödad av en störtad pelare i det hus som byggts åt honom. Det finns i raderna också en anspelning på Johannesprologen, i orden »Ordets hydda». Det står nämligen där: »Och ordet vart kött och tog sin *boning* ibland oss». Den världsbild, den lärobyggnad, som människorna byggt som ett tempel och en hydda åt det gudomliga Ordet har fallit som ett korthus. Den dikt som detta sena poem enligt min mening bör anknytas till är inledningsdikten till *Att övervinna världen*, där det heter:

Jag vill, att överväldigad och stum
som träffad av en uppenbarelse
du hör mitt ord ge eko i det rum,
där Gud inom dig har sin varelse.

Diktaren uppträder här som profet. Det är – som hos profeterna – inte alldeles klart om det är han som talar eller Gud som talar *genom* honom och även *till* honom. Ordet är det gudomliga ordet, och om detta sägs att det ger eko i det rum där Gud bor i människan. I den sena dikten har Guds *boning* blivit ett tomt ekotempel.⁷

Men Gullberg fortsätter alltså att tala om det gudomliga Ordet. I en dikt som handlar just om »ordet» och som vi återkommer till söker han sig ännu en gång tillbaka till Johannesprologen. Det är i »Funderingar över ett häfte av Svenska Akademiens ordbok» i *Terziner i konstens tid*, där inledningen lyder:

Det tecken som i mörkret skrevs, det ljud
som mörkret ej fick makt med, mänskovordet,
var i begynnelsen hos Gud, var Gud . . .

2. »Att jag må förinta detta som är jag»

Mot Ordet med stort O står diktarens ord, stavat med litet o. Diktarens ord får värde bara om det utgår från eller närmar sig det gudomliga Ordet – Gullberg tycks se något olika på det i olika dikter. Diktaren själv skall träda tillbaka för att Ordet skall kunna tala. Liksom profeterna i Gamla Testamentet är diktaren bara ett redskap, en röst, ett språkrör. Vi kommer här till ett annat viktigt motiv hos Gullberg, jagreduktionens motiv. Slutdikten i *Att övervinna världen*, som bör ställas vid sidan av den anförda inledningsdikten, handlar om detta:

Detta är jag och ingen, ingen annan.
Svart är mitt hår, vid tinningarna vitt.
Svart är mitt hår och benat över pannan.
Så är mångas hår, men detta är mitt.

Du som är vår fader, du som för oss ömmar,
du som slår din skapelse med gisselslag –
skänk mig melodier, skänk mig drömmar,
att jag må förinta detta som är jag!

Här ställs melodierna och drömmarna, diktens stoff, mot jaget.⁸ I den stora dikten »Till en näktergal i Malmö» som avslutar *Fem kornbröd och två fiskar* läser man orden »En majnatts melodi har sprängt mitt bröst», och även där möter anonymitetens och jagförintelsens motiv:

O näktergal, jag var en gång din like –
nu är jag åter stum och sjunker matt
tillbaka i det anonymas rike . . .
Det skulle vara lätt att dö i natt.

Näktergalen är för Gullberg som för så många andra poeter en symbol för diktaren. Hos Gullberg ligger emellertid betoningen på att näktergalen som hörs så väl är så svår att hitta:

Dig vill jag intill döden efterlikna,
o sångare som vägrar att bli sedd.

Också här ställs sångens kraft mot jaget. I den förra dikten talas det om att jaget må förintas, i denna om hur lätt det skulle vara att dö. Sången och jaget hör samman i det avseendet, att sången fordrar jagets död. Om denna död talar också dikten »Änglatrumpeten eller resignationens konst» i

Terziner i konstens tid. Den har sannolikt adress till en ny generations diktare, men den ger samtidigt tillkänna Gullbergs grundläggande syn på diktandets villkor. Andra strofen lyder:

Den tidsinställda Musan stämmer möte
på annat håll när du vill evighet,
förmätne! Ty allt som blir till, har Goethe
vist sagt, ist wert dass es zu Grunde geht.

Gullberg anför Goethe, men han kunde också ha anført Mallarmé. När han talar om jagets död som villkor för sången, delar han den erfarenhet som Mallarmé under krisen 1865 uttryckte med orden: »J'ai le dégoût de moi: je recule devant les glaces, en voyant ma face dégradée et éteinte».⁹ Det individuella jaget måste dö för att det universella Ordet skall kunna leva. Det var Mallarmés djupt kända erfarenhet.

Gullberg använder lika fysiskt påtagliga ord för jagförintelsen som de Mallarmé tillgriper, då denne talar om »ma face dégradée et éteinte». Jag syftar närmast på inledningsdikten till *Dödsmask och lustgård*, den som heter »Sjungande huvud». Gullberg nyttjar där en antik myt, som i århundraden fått tjäna som symbol för diktarnas förmåga, myten om Orfeus. Men han väljer den del av myten som handlar om hur Orfeus' huvud ännu sjunger, flytande i vattnet, sedan sångaren så grymt blivit dödad. En av dem som forskat kring diktarnas bruk av Orfeusmyten, Elizabeth Sewell, har talat om det sjungande huvudet som den tredje av Orfeus' gestalter, medan den första är sångaren med förmåga att få hela naturen att lyssna och den andra är den sörjande Orfeus som lyckas beveka underjorden att återlämna Eurydike.¹⁰ Den tredje gestalten har särskilt appellerat till den moderna lyriken. Slutet av Gullbergs dikt lyder:

Löst från lemmarnas tyngd, från buken och dess
bihang kommer här den slutlige Orfeus:
stympad, blind, en havsmelodi för måsar
– bara en spelmans
tvättade ansikte, bara en mun i sin na-
turliga infattning ...

Som Carl Fehrman framhållit, bör man läsa dikten som programdikt, som uttryck för det stadium, där diktaren »till sist nalkats den 'rena' konstens och den antydande diktens mångomskrivna ideal».¹¹ Här uttrycks en annan syn på dikten än den som den unge Gullberg i sin »Ars poetica» (i *Sonat*) gav tillkänna med orden:

Nej, endast från Er själva, från Ert innersta djup,
mina damer och herrar, må Ni hämta
den originalitet, som är mäktig att fylla med en helt ny betydelse
de personliga pronomina och formerna av de vanligaste verben!

Men det är också fråga om en fortsatt reducering av personligheten, om ännu ett steg mot anonymiteten. När »Sjungande huvud» skrevs, kunde Gullberg ännu tala. Det är mot munnen dikten riktar uppmärksamheten, munnen som nu bara har sin naturliga infattning. Under den sista sjukdomen skulle Gullberg tvingas till en påtaglig och smärtsam fortsatt reducering. I inledningsdikten till *Ögon, läppar* kan munnen inte längre tala. Dikten finns där emellertid, bara ännu mer avsöndrad från sin upphovsman:

Ord ur en mun som inte själv kan tala,
en konst som mer är vädjan och dekor
än konst, är vad jag bjuder: de verbala
resterna av en bildprakt som förgår.

Diktens första strof framkallar bilden av ordband på gamla målningar av Kristus som lammets:

Som ordband sirligt utgår med sentenser
på gamla målningar ur lammets mun,
utsmyckning av en lånad text – så glänser
ett monogram av stjärnor i en brunn ...

Sentenserna är ett commune bonum som på bilden har fogats till lammets mun, lagts i lammets mun, kan man säga. De är alltså i det nya sammanhanget en lånad text. Men de gör nu konstnärlig tjänst. Gullberg har med flera ord betonat detta: »sirligt», »målningar», »utsmyckning». Det som liknas vid denna kristna tavla är monogrammet av stjärnor i en brunn. När man ser speglingen av stjärnor i vatten, ser man en lånad text. Läser man så de båda stroforna samman och utgår man, vilket den biografiska situationen bjuder en att göra, från att andra strofens mun som inte själv kan tala är den sjuke Gullbergs, leder det till att lammets, som ju är den lidande Kristus, blir en motsvarighet till diktaren själv. Nu finns han själv nästan inte alls, men orden finns där, i ordbanden som går ut från hans mun.

3. »Ett monogram av stjärnor i en brunn»

Stjärnornas spegling i brunnen visar ett monogram. Ett monogram representerar sin ägare men i starkaste förkortning, kraftigaste reducering. Det är stjärnorna som bildar monogrammet. Gullberg har en annan gång – och då på ett sätt som erinrar om barockens – talat om stjärnorna som en skrift. Det är i en dikt i *Terziner i okonstens tid*, »Att sjungas på vokal»:

Åtskillig vers blev författad på notisblock,
medan stjärnhimlen över oss, indoeuropeiskt,
fullskrevs med urspråkets tecken.

Här ställs mot varandra diktarens dikt, skriven på ett enkelt notisblock, och stjärnhimlens skrift, skriven med urspråkets tecken, alltså på det ursprungliga språket.¹² Strofen kan antyda diktarens *ringhet* jämförd med den gudomlige diktaren – och det är nog detta som skall betonas, med tanke på tonen i de omgivande stroferna – men den kan också säga något om *likhet* mellan diktarens dikt och den himmelska skriften.

Men vi återvänder till dikten »Som ordband» och dess bild av stjärnor som bildar monogram i speglingen i brunnen. Stjärnan som speglas i brunnen är en bild som vi finner även på andra håll hos Gullberg.¹³ I *Fem kornbröd och två fiskar* finns en dikt om den förlorade sonen, »Den gödda kalven». I den talar i var sin strof fadern, modern, brodern och sonen. Modern säger:

En stjärna speglar sig var kväll i brunnen.
Om jag satt lutad över brunnens rand,
såg jag din bild och kände barnamunnen,
de svarta ögonen, din första tand . . .
En himmelsk navelsträng av ljus är spunnen
från moder och till son i främlingsland.
Du var förlorad och är återfunnen.
Nu vill jag dö med handen i din hand.

Modern är himmelsk, och det går en hemlig förbindelse, »en himmelsk navelsträng av ljus», mellan henne och bilden av sonen i brunnen. I slutstrofen säger sonen själv:

Och hade ej en stråle av din stjärna,
brinnande modershjärtat, nått min dal
[---]

Den traditionella bilden av det brinnande modershjärtat återfår sin konkretion, då den anger den brinnande stjärnan, vars stråle når sonen.

Denna dikt ger i motsats till »Som ordband» ingen antydning om att stjärnan och dess spegling i brunnen skulle symbolisera det gudomliga Ordet och diktarordet som dess motsvarighet. Men stjärnan symboliserar i flera dikter Ordet, inte bara i den citerade strofen ur »Att sjungas på vokal» utan även i andra. Redan i den här först anförda dikten ur debutsamlingen förbinds diktarens skapelselängtan med stjärnorna, med »Vintergatans bro». Man kan också anföras dikten »Sömn till havs» i *Terziner i okonstens tid*, där kontakten mellan stjärnan på himlen och stjärnan i vattnet kallas en »kosmisk dialog»:

Jag såg en stjärna vaka
bland skyar i tumult
och blinkande tillbaka,
förtroendefullt,
i en silvertungad
kosmisk dialog,
oceaniskt gungad,
en stjärna i en våg.¹⁴

Men för att fylla ut bilden bör vi gå till andra dikter kring motivet Den förlorade sonen.

4. »Den förlorade sonen»

Motivet stjärnan speglade sig i brunnen är på ett hemlighetsfullt och inte alldeles genomträngligt sätt förbundet med det i Gullbergs diktning återkommande motivet Den förlorade sonen.¹⁵ Raderna om dikten på notisblocket och stjärnhimlens skrift ingår i den första dikten i en svit som handlar om den förlorade sonen. Denna dikt tycks knyta an till minnen av Gullbergs vistelse i Wien i ungdomen. Diktjaget och hans vänner firar det nya vinet i Grinzing – minnet är emellertid osäkert om platsen. Diktandet finns där mest som drömmar:

Som trogna hundar låg vid våra fötter
ryggsäckarna, dessa forna tiders ryggsäckar,
väntande på obeskrivligt oskrivna verk.

Så lyder den andra strofen. Den tredje rör liksom den första platsen för festen:

Bernt Olsson

Nio papperslyktor, brokigt fladdrande
i det nya vinets lusthus, och
i våra hjärtan vokalernas dans.

Den fjärde, den tidigare citerade, tar åter upp diktandets tema, men talar om diktandet som något som sker:

Åtskillig vers blev författad på notisblock,
medan stjärnhimlen över oss, indoeuropeiskt,
fullskrevs med urspråkets tecken.

Den sista knyter i sin tur an till den första:

Genom de fagraste riken genom Grinzing
(eller var det inte Grinzing)
liftar vi till paradiset med sång.

Vi får alltså tre strofer som talar om Grinzing och/eller vin och sång, två som talar om diktning. Orden »vokalernas dans» i tredje strofen har uppenbarligen samband med svitens titel »Att sjungas på vokal», men dikten ger knappast några ledtrådar till hur den skall tolkas. Osäkerheten om platsen för det hela och den ironiska tonen bidrar till vår ovisshet.

Dikten inleder emellertid en svit, och det är rimligt att läsa den samman med svitens övriga dikter. Svitens andra dikt utvecklar temat »sjungas på vokal» vidare:

Jag vill forma min stigande treklang a – e – i
till en wagnerskt oändlig melodi.

O vasall i passionernas tonbrus o – u – y
som med konungabruden ville fly!

Finns en ö bortom å, bortom ä, bortom ö,
där två älskande kan älska och dö?

Diktaren vill åstadkomma något i Wagners efterföljd. Det sker genom vokalmusik. Men det betyder också att temat skall vara den gränslösa passionen. Vasallen som ville fly med konungabruden i passionernas tonbrus är Tristan som älskade drottningen Isolde.

Den tredje dikten har ett helt annat ämne:

Utspilld som Onans säd
låg under lagerträdet

all ofullbordad sång.
Upphov och undergång ...
Som älskare av dikt
grep oss förunderligt
vad här så gagnlöst hänt.
Ett hölderlinskt fragment,
ett infall av Tegnér
– och sedan aldrig mer.
Ett rop, en meteor
i natten som består
är vad vi häpna mött.
Ordet som ej blev kött
låg under lagerträäd
utspillt som Onans säd ...

Orden »ofullbordad sång» kan ses som uttryck för insikten att diktaren inte lyckats i sin intention att gå i Wagners spår. Men räckvidden förefaller vara större. Dikten handlar om poesi, som aldrig blev till, som stannade vid infall och fragment. Som exempel nämns Hölderlin och Tegnér. Gullberg tänker då på Hölderlins av en sen eftervärld beundrade fragmentariska poesi och på Tegnér's lysande metaforer, kanske också på den sjuke skal-dens många idéer. Detta är en säd som blivit spilld på marken liksom Onans, som aldrig fått leda till befruktning.

Den fjärde dikten för in den förlorade sonen:

Den förlorade sonen
har svirat och horat
och sjunger för månen
och sjunger förlorat.

Den för detta livet
för korte i rocken
honom blev givet
det drav som kocken

kastar åt svinet,
honom blev unnat
Golgatavinet
till ättika förtunnat.

Under hans näsa
fåfångt du sticke
Lagen att läsa:
han läser den icke.

Glömsk av gamla texter
på modersmålet
nynnar sig på växter
vassa som stålet,
till sömns i en svina-
hjord den för korte
i rocken med sina
Lieder ohne Worte.

Dikten följer delvis ganska nära den bibliska liknelsen. Liksom Bibelns förlorade son lever diktens i utsvävningar och hänvisas sedan han blivit utfattig att livnära sig på svinmat. Men slutet för in något annat. Det står där om den förlorade sonen att han glömmet gamla texter på modersmålet och i stället nynnade sig till sömns »på växter, vassa som stålet». Detta sistnämnda har väl något att göra med sonens åstundan att äta de fröskidor som gavs åt svinen. Men hos Gullberg gäller det inte mat utan litteratur. I slutraden anges: »Lieder ohne Worte». Ser vi sonen som diktaren, betyder det att han borde ha skrivit dikter på modersmålet, på det språk som förband honom med hans ursprung, men att han i stället hänger sig åt Lieder ohne Worte.

Att komma bort från betydelsen, att befria orden från deras betydelse-laddningar och närma dem till musiken var symbolisternas ideal. Verlaine använde för detta beteckningen »Romances sans paroles», en översättning av Schuberts och andras musikaliska term »Lieder ohne Worte». Liksom i svitens första dikt tycks här texter och orddikt ställas mot sång och vokaldikt.

Slutdikten i sviten parodierar, som Örjan Lindberger visat, den gamla kristna hymnen »Nu tystne de klagande ljuven». ¹⁶

Vad vill konsonanternas klagan,
vad säger den rimmade gråten?
Förgiftad är källan där sagan
har speglat den jagiska ståten.

Den följande strofen pekar så direkt ut Narkissos som den som i källan speglat den jagiska ståten. Slutstrofen visar att detta slags sång inte har något att ge eftervärlden:

När sångarna fallit i glömska
och namnplåten vittrat på korsen,
skall ingen begråta de drömska
och stavelsedöden i forsen.

Carl Fehrman har i svitens nummer sett uttryck för »poetens misstro mot ordkonstens möjligheter» och anført att dikterna kommit till efter en fyra-årig tystnad.¹⁷ Någon helhet i sviten ser han inte utan talar om »övningsstycken, som samlats». Örjan Lindberger har däremot framfört tanken att diktsviten i sin helhet skulle ge Gullbergs syn på sin tidigare poesi.¹⁸ Utan att förneka att dikterna uttrycker ett tvivel på ordkonsten som var starkt kring 1956, när dikterna skrevs, menar jag att mycket talar för att de också utgör en dom över den tidigare lyriken, som nu ter sig narcissistisk. Det blir klarare om man håller fast vid diktens uttalade motsättning mellan orddikt och vokaldikt. Den dikt som förkastas bestäms i svitens slutdikt som jagbespeglande och drömsk. Men den kallas också »konsonanternas klagan» och »den rimmade gråten». Sista raden har ordet »stavelsedöden». Det pekar ganska tydligt mot den symbolistiska dikten i Verlaines efterföljd. Som vi sett pekar fjärde dikten med uttrycket »Lieder ohne Worte» åt samma håll. Och när andra dikten talar om en »wagnerskt oändlig melodi» och om ljudsymbolik, visar också detta mot symbolismen, som inspirerad av Wagner sökte skapa en lyrik som blev musik, en »ren poesi».¹⁹

Den första dikten säger något om idealet för poesi, när den ställer mot varandra sången på värdshuset och en dikt på notisblock skriven medan stjärnhimlen skrivs full med urspråkets tecken. Fjärde diktens »gamla texter/ på modersmålet» kan förbindas med »urspråkets tecken». Tredje dikten talar om »ofullbordad sång» som Onans säd men också om ett ord som blir kött. Läser man samman allt detta, får den tillsynes disparata diktsviten sammanhang. Den förefaller handla om två slags poesi: ett där orden är det väsentliga, där orden har kraft och potens och blir kött, genom att de behåller sambandet med urspråket och modersmålet, ett annat där dikten är jagbespeglande och drömsk och där sången utan ord är idealet. Det förefaller mig inte orimligt att här se en uppgörelse med den tendens till självbespeglning parad med dragning till skönt musikalisk vers i symbolismens efterföljd, som kan sägas utmärka Gullbergs tidiga diktning.²⁰

Tolkningen får stöd i en annan dikt i samma samling, som också den handlar om den förlorade sonen. Det är »Du plattfisk måne med den blanka buken». I den analyserade diktsviten sjunger den förlorade sonen »för månen». En dikt i samlingen heter »Månberusning» och skildrar månen »under Sängdynastin, i lag med alkoholskadade män». Den anger att »Månen och hans spegelbild/ kan förväxlas av en skald i en båt». Månen symboliserar här de sjungande diktarnas självupptagenhet. »Månberus-

ning» står i samlingen just före »Du plattfisk måne». Denna dikt börjar med att tilltala månen:

Du plattfisk måne med den blanka buken,
hur många lufthav klöv du för att skina
på fiskaren i sjön och segelduken?

Månen hamnar liksom i den förra dikten i lag med svirande män. Detta leder så över till motivet Den förlorade sonen:

Bland vilka skuggor tar jag plats i dina
gourmanders klubb, en medlem för säsongen?
Förlorad lyfter sonen i en svina-
hjord efter den banala solnedgången,
naturens hötorgskonst, ur djurisk dvala
sin flöjt mot Lesbos att ledsaga sången
som kvinnan börjar på eolisk skala.
Och suckarnas förtrogne, biskopssonen,
förlorad också han, ser hoppet dala,
ty ingen önskan fylles under månen.
[---]

Vem biskopssonen, »suckarnas förtrogne», är, är lätt att se. Stagnelius kan också med skäl stå som representant för narcissistisk lyrik, om det är den som åsyftas också i denna dikt. Men vem är den andre förlorade sonen? Kvinnan som börjar en sång på eolisk skala är Sappho. Vem som är mannen som ledsagar sången är svårare att säga; kanske är det Orfeus.²¹ Det viktiga är att med Sappho börjar den lyriska dikten, den dikt där sångbarheten och de musikaliska kvaliteterna blev viktiga. Även Stagnelius utmärker sig genom sin djupt musikaliska vers, sitt välljudande språk.

Dikten är – liksom »Att sjungas på vokal» – sannolikt en uppgörelse med tendenser i samtida svensk lyrik.²² Men att den också är en självuppgörelse visar fortsättningen, där diktjaget ställer frågan: »Av vilken skola är jag epigonen?» Han anropar så månen/darrokan att gissla honom och lära honom skapa bilder och slå sönder:

Lär mig att skapa bilder och slå sönder,
försvunne, du som lämnat rom i skålar
efter dig: stjärnor, kaviar för bönder ...

Orden »skapa bilder» antyder snarast en imagistisk poetik men liksom i »Att sjungas på vokal» har diktaren sin förebild i himlen. Det är stjärnorna

Orfeusmotivet. Mr Berger Klaus, Oditon Redon, Phantasie und Farbe, Köln 1964.

som skall visa honom hur han skall dikta. Slutorden med sin Hamlet-anspelning ger tillkänna en aristokratisk syn på dikten.

Ställer vi samman dessa dikter om den förlorade sonen med den vi först uppmärksammade, den som står i *Fem kornbröd och två fiskar*, framträder ett märkligt mönster. De handlar alla om söner som kommit bort från det ursprungliga idealet, från ordet eller bilden. »Glömsk av gamla texter/ på modersmålet» heter det i »Att sjungas på vokal», och där visas också på

stjärnhimlen som »fullskrevs med urspråkets tecken». I »Du plattfisk måne» anropar diktjaget månen/fisken och ber den lära honom skapa bilder, något som den kan göra därför att den lämnat efter sig stjärnor som »rom i skålar». I den äldsta av dikterna, »Den gödda kalven», är det strålen av moderns stjärna som, speglad i brunnen, förbinder sonen med modern. Alla dikterna tycks utgöra något slags uppgörelse med tendenser till narcissism och betoning av diktens musikalitet på ordets, det ursprungliga ordets, bekostnad i diktarens egen poesi.

5. »De rätta orden»

Vi har sett att Gullberg ställer mot varandra en ordets poesi och en sångens poesi. Det gör han tydligare på andra håll.

Den mytiske representanten för sången, för den musikaliska dikten, är Orfeus. Vi såg hur Gullberg i inledningsdikten till *Dödsmask och lustgård* låter den döde Orfeus' sjungande huvud bli en bild för den rena lyriken, för lyriken befriad från det privata. I samma samling finns en annan stor Orfeusdikt, som handlar inte om den rena lyriken utan om – skulle man kunna säga – det rena ordet. Det är den dikt som rubriceras med sina begynnelseord »Nu spelar han» men som då den skrevs först kallades »Den förste diktaren».²³ Diktens första strof i den definitiva versionen talar om hur Orfeus spelar sin brud ur underjorden. Han lyckas, men bara för en stund, »i tyglar av musik» hålla tillbaka det »obevekliga förloppet». Här är det fråga om poesiens makt som *musik*.

De båda följande stroferna ställer emellertid mot Orfeus en diktning som är äldre än hans:

Men folket kände dikter före Orfeus.
Han såg att lejonen som dansade var lejon,
vad hjorten hette mindes han från thrakisk skog
och visste hur allt levande benämndes
som rördes när han sjöng i versens takt.
Han uppfann tonen, sångers förutsättning,
men alla ord var gamla när han uppfann tonen
och grekiskt språk förmäldes
med fåglarnas uråldriga konst.

Orfeus gav inte tingen namn, han uppfann inte orden, egentligen inte heller tonen, för den ägde redan fåglarna, men han förenade orden med tonen. Det var häri hans kraft låg. Den förste diktaren var inte, som så

många menat alltifrån renässansens Orfeusdyrkare, den thrakiske sångaren utan Adam. Tredje strofen handlar därom:

Den gud som skapat världen i en gryning
lät hav och stjärnor drunkna i ett hav av rosa
och förde allt som levde till en jordisk man.
Det var hans mun som fann de rätta orden,
gav namn åt himlens fåglar, markens djur.
Om denne Adam påstår män från Tyros,
att alla ord var nya som han gav åt tingen.
O att få kalla månen
i den skapade lustgården vid namn!

I 1 Mos. 2 berättas att Gud, sedan han skapat Adam, av jord danade alla markens djur och alla himmelens fåglar och förde dem fram till mannen för att se hur han kom att kalla dem och om hur så Adam gav namn åt alla. Som Olle Holmberg framhållit följer Gullberg mycket nära Bibelns ord.²⁴ Men dessa Bibelord hade i traditionen tagits som intäkt för tanken att Adam ägde förmågan att benämna tingen med deras rätta namn, en förmåga som mer eller mindre gått förlorad genom syndafallet. Under renässansen var tanken på ett sådant ursprungligt, adamitiskt språk levande, och man spekulerade över hur man skulle återfinna det och diskuterade vilka språk som hade kvar mest av det. Tanken att de namn Adam gav åt tingen uttryckte deras egentliga väsen levde sedan kvar under romantiken och blev fröet till den idé om det unika ordet som utvecklades av symbolisterna och deras efterföljare. Då Gullberg säger »de rätta orden» bekänner han sig till samma åsikt.²⁵

Gullberg ställer emellertid Adam mot Orfeus. Under renässansen hade de däremot gärna förts samman. Adam blir för Gullberg inte bara den förste diktaren utan också den störste, emedan han ägde förmågan att finna de rätta orden och dessa ord var nya.

Anders Palm har pekat på att Gullberg också på ett par andra ställen använder uttrycket »de rätta orden» eller något snarlikt.²⁶ Han gör det redan 1932, i dikten »Fädernestad» i *Andliga övningar*:

Jag söker de rätta orden
att prisa min värld, från gränden
där jag lekt i en bakgård på jorden,
till Vintergatan, stjärnornas
vita esplanad.

Bernt Olsson

Citatet visar att Gullberg redan tidigt var angelägen om att finna de rätta orden. Men viktigare är en dikt i *Ögon, läppar*:

Bara de riktiga orden,
orden med krona och fågel-
sång har en skugga som träden.

Svalkande skugga att sluta
ögonen i, medan kronan
sjunger de riktiga orden.

De riktiga orden har samma konkretion och kraft som tingen. De har krona som träden och kan som dessa ge skugga och svalka. Gullberg vill sådana ord, liksom Ekelund och hans generations diktare ville, då de i början av 1900-talet vände sig från den självupptagna stämmingsdikten.²⁷

Tanken på de riktiga orden återkommer i den stora dikt i *Terziner i okonstens tid* som har den prosaiska titeln »Funderingar över ett häfte av Svenska Akademiens ordbok». Som vi redan sett börjar dikten med att tala om det gudomliga Ordet, det som var hos Gud och var Gud:

Det tecken som i mörkret skrevs, det ljud
som mörkret ej fick makt med, mänskovordet,
var i begynnelsen hos Gud, var Gud . . .

Efter denna prolog berättar diktjaget om sin situation.

Jag läser i ett ordbokshäfte ordet
Ord, de mest angelägna arken för
en diktare som därtill har på bordet,
dold, en antenn åt tonen som man hör
från himlen – den som aldrig ska förstummas
om hjärtat har en ordbok och parlör.

Diktaren ser sig om en avlyssnare av tonen från himlen. Poeten skall med hjälp av parlör och ordbok översätta och ge ord åt denna ton. Detta gör kunskapen om orden till det mest angelägna. Längre fram i dikten uttrycker Gullberg än en gång sitt avståndstagande från självupptagenheten, då han säger:

Bättre än svettig närhet är distansen,
avstånd i ton, en grundval för musik.

Det finns bara ett ord som svarar mot idén:

Som ungersvennen när han går i dansen
för alla inte bugar men för en
och hon ger svaret som har assonansen,
är mötet mellan ordet och idén
uträknat – undantaget som bekräftar
reglerna. Resten är de dödas ben.

»Hon ger svaret som har assonansen» – ordet skall ge assonans, skall ljuda samman med idén. Ett sådant möte är ett undantag. Ingemar Algulin, som kommenterat dikten, menar att Gullberg här kritiserar modernismens metod att utnyttja ordens inneboende mångtydighet.²⁸ Men betoningen tycks inte ligga på ordens eventuella mångtydighet eller brist på sådan utan på att en idé bara har ett enda ord som kan återge den. Däremot är det tydligt att Gullbergs syn inte är modernistisk utan snarare bör ställas samman med klassicismens eller sensymbolismens. Hos spanjoren Jimenez finner vi samma tanke, i en dikt som Gullberg själv översatt: »Levande insikt, lär mig det identiska namnet för tingen!»²⁹

6. »Tonen från himlen»

Framhävandet av ordet och avvisandet av den dikt som tenderar att bli ordmusik kan locka en att tro att Gullberg vänder sig mot sången och musiken överhuvudtaget. Så är inte fallet. Orfeus får träda tillbaka för Adam, men det är inte bara Adams rätta ord som är ursprungliga utan också »fåglarnas uråldriga konst». Fågelsången framstår i många dikter som det som diktaren skall efterlikna. Liksom ordet är gudomligt är sången och tonen himmelsk. De riktiga orden i dikten »De riktiga orden» är inte bara konkreta, de har inte bara krona som träden utan är också förbundna med fågelsång: »orden med krona och fågel-/sång».

Det gäller för diktaren att lyssna till den himmelska tonen. Vi såg nyss att Gullberg i sina funderingar över ordbokshäftet säger att diktaren har »dold, en antenn åt tonen som man hör / från himlen – den som aldrig ska förstummas». I raderna genljuder Ingemanns bekanta »Härlig är jorden»:

Aldrig förstummas
Tonen från himlen
I själens glada pilgrimssång.

Diktaren är här den som skall översätta, skall ge ord åt tonen från himlen. I »På Lemnhults kyrkogård» talas om hur uppdraget att bygga orglar gavs åt Johan Magnusson, »när tonen från himlen behövde nya redskap / för att klinga renare och högre i Småland». Där heter det rentav att »orgeln kan säga till hjärtat vad ord ej förmå».

Även i inledningsdikten till »Att sjungas på vokal» hör vi Ingemanns psalm:

Genom de fagraste riken genom Grinzing
(eller var det inte Grinzing)
liftar vi till paradiset med sång.

Det vore säkert oriktigt att mena att Gullberg här förlöjligar eller förkastar psalmens tanke. Dikten är riktad mot dem som på ett bekvämt sätt hemfaller åt sångversen. Den som gör så – och i efterhandsperspektiv menade kanske Gullberg att han själv gjort det – åker snålskjuts till paradiset.

7. »Som dissonanserna hos Palestrina»

Vi såg att jagreduktionen hos Gullberg har samband med betoningen av Ordet. När jaget utplånats finns Ordet kvar. På samma sätt förhåller sig inriktningen mot den rena lyriken till jaget. Näktergalen i »Till en näktergal i Malmö» sjunger med en röst från paradiset: »Från vilket paradiset är stämman lånad». Men fågeln själv vägrar att bli sedd.

Den rena lyriken är emellertid ett ideal, tonen från himlen kan aldrig ljuda helt ren, då den förmedlas av en mänsklig röst. Ett storslaget uttryck får denna tanke i terzindikten »Dock finnas» i *Terziner i okonstens tid*:

Som dissonanserna hos Palestrina
knappt snuddar vid det grova örats urna,
ska svävningar och tonfall som var mina
dock finnas där, i vag förtunning, burna
av andra röster och ackord i mässan.
Som tecken och besked åt sammansvurna ...
En dold funktion i helheten, grandezzan
har också detta missljud som är jaget.

Jaget blir till ett missljud, de egna svävningarna och tonfallen till dissonanser. Men de har ändå en funktion i helheten. Den är oändligt stor: diktens slutparti framställer den som det kosmiska sammanhanget:

Ej som ett irrbloss i det ofattbara,
sken som fördunstar, stoft av nebulosor,
ska det som var av ande i mig vara,
när jag på den av Karon förda pråmen
är utom håll och slutackordets klara
treklang förtonat i den välvda domen –
bortom planeter där en tub kan spana,
en skymd planet, bekant för astronomen
blott av en krökning i Neptunus' bana . . .

I det kosmiska sammanhanget skall det som var av ande hos diktaren inte kunna iakttas men ändå finnas där och framträda genom sin verkan, liksom existensen av en okänd planet kunde konstateras genom krökning av Neptunusbanan, innan den planet som kom att kallas Pluto kunde ses i tuben.³⁰ Bilden av Palestrinauppförandet i en kyrka smälter samman med den kosmiska bilden: den »välvda domen» är på en gång kyrkan och universum. Dikten har nära beröringspunkter med en långt tidigare dikt av Gullberg, »Hänryckning» i *Andliga övningar*:

Medan i fem fack han lägger undan
ögon, öron, tunga, näsa, hud,
står vår själ i andakt och begrundan.
Stjärnor brinner i den blå rotundan,
där vi äntligen skall möta Gud.

Inträdandet i evigheten innebär i denna dikt att sinnena läggs av men inte att allt utslocknar: själen skall möta Gud. I »Dock finnas» talas inte om något möte med Gud, men inte heller där är det fråga om total förintelse. Det »som var av ande i mig» skall finnas kvar.

Vad är det då som är av ande? Kan det helt skiljas från sinnena? Vi har i analysen av dikten gått förbi mittpartiet, som handlar om detta:

Ur vindlingarnas labyrint i hjässan,
där blodets nystan blev så listigt draget,
ska också vrålet av en tjur på Kreta
dovt tränga fram, musik ur nederlaget,
och detta sångarhuvud, denna heta
smältugn för ljud och stavelser och glosor,
ska dock sin givna plats i kören veta,
när dirigenten bugar och får rosor.

Personligheten bestäms av den fysiologiska utrustningen, vilken är så hemlighetsfullt tillkommen att man svårligen kan utreda den. Gullberg använder en rad konkreta bilder för att åskådliggöra detta. Det fysiskt konkreta, att hjärnan med sina vindlingar ter sig som en labyrint, leder associationerna dels till ett nystan, dels till labyrinten på Kreta. Samtidigt är bilden av nystanet och labyrinten knutna samman i myten, där ju Theseus genom att rulla ihop Ariadnes nystan finner vägen genom labyrintens vindlingar, når fram till Minotaurus och kan döda honom. Hos Gullberg döljer sig tjuren längst inne i den labyrint som heter personligheten och han blir också dödad, men dödsvrålet tränger igenom och blir personlighetens uttryck, blir musik. I det följande kallas sångarhuvudet en smältugn »för ljud och stavelser och glosor» – bilden antyder knappast ett rationellt arbetande med språket. Man kan, menar jag, utläsa en modern, kanske djuppsykologiskt färgad, syn på personligheten och konstskapandet. Anden är inte någon autonom storhet utan intimt förbunden med och bestämd av den fysiologiska verkligheten hos människan. Den skall besinna sin plats i kören, inte göra sig till mer än den är. Dikten uttalar härvidlag samma syn på den självcenterade poesien som de dikter vi förut diskuterat.

Det finns detaljer i denna terzindikt som tyder på ett samband med en annan av de stora terzindikterna i samlingen, den som står först och heter »Terziner med passare». Denna bestämmer, som vi redan sett, människans livsöde som draget av en passare. Men liksom det i »Dock finnas» för att uttrycka personlighetens gåtfullhet sägs »blodets nystan blev så listigt draget», står det i »Terziner med passare» om cirkelns krets att den drogs så »lömskt» att vi inte vet hur fixerad den är:

Så löst drogs cirkeln och så lömskt vår snara
av den som satte skänkeln mot vår kärna
och lät den andra spetsen snudda bara
vid sektorns båge, att vi glömmer gärna
hur snävt vår omkrets blev för alltid dragen.

Även i »Terziner med passare» betonas sambandet mellan anden och det kroppsliga:

Ett ögonblick, som evighet förnummet,
lyfter sig ur ditt blod och din lekamen
en tankes flykt, delfin i böljeskummet.

Anden, det av anden skapade, kan under ett ögonblick, som förnims som vore det evigheten, frigöra sig från det kroppsliga. När Gullberg skall bestämma hur denna frigörelse förhåller sig till det givna, till passarinjen, använder han ordet »svävning», samma ord som han i »Dock finnas» brukar för det personliga: »O svävning över passarens diktamen!»

Preciseringen av personlighetens roll och det egnas betydelse är i dessa sena dikter inskriven i en bestämning av det stora sammanhanget på ett sätt som det inte finns motsvarighet till i den tidigare diktningen. Flera dikter i *Terziner i okonstens tid* ställer mot varandra det personliga och det kosmiska. Pardikterna »Landskapet är ett själstillstånd» och »Häger på bryggan» hör till dem. Bägge dikterna vänder sig mot den sida av den romantiska traditionen som såg naturen ur människans perspektiv, som betraktade landskapet som ett själstillstånd. Den förra dikten slutar med att förklara att »landskapet är ett själstillstånd – sitt eget». I den senare inser diktjaget att han är »en kvarglömd rest, en förorening». Han inser att

Den sky som bar min dröm för vita segel
gick plötsligt i det blå med annan frakt,
och sjön jag hållit som min runda spegel
på bryggans skaft var lösgjord från min sjö.

I slutet av dikten frågas: »Finns det en ordning bortom människans?»

I »Häger på bryggan» är det en häger och hans återkomst tre gånger som kommer diktaren att ana en sådan ordning. I en annan av terzindikterna, »Vildgässens rop», är det vildgässen som förefaller framkalla samma insikt. Vildgässens rop kallas i diktens början för »oktobers grå trumpeter»³¹ och landskapets »långa känselspröt» sträckta »mot andra verkligheter», vilket antyder att de inte tillhör landskapet som är människans själstillstånd:

Vildgässens rop, oktobers grå trumpeter,
som är vårt landskaps långa känselspröt,
sträckta i natt mot andra verkligheter
än dem som oss i värmen inneslöt –

Människorna finns i sin varma värld, försjunkna i sömn. Vildgässens rop sliter dem ur sängarna. De står därute:

Står såsom i en utrymd helgedom,
och mannens händer är om kvinnans knäppta –
men bönsens språk har fastnat i vår gom.

Här står vi och med våra öron täppta
för allt i denna världen utom för
vildgässens rop. [— —]

De står som i en utrymd helgedom och bönen har fastnat i gommen. Orden antyder att här inte längre gäller någon bön och ingen gud att bedja till, för sådant härflyter ur en syn på världen som är människobestämd, människocentrerad. Dikten fortsätter med att fråga om diktens »vi» också vill förlora förmågan att lyssna till sitt hjärtas toner:

Begär vi att bli släppta
av kallelsen och mista vårt gehör
för tonerna som är vårt hjärtas toner?
Tecken vi båda föddes med och dör
med båda, aldrig tydda inskriptioner
över det stycke mark vi kallar vår —
o skulle ni väl svikas av kujoner? . . .

Dikten frågar — men det är dock bara en fråga — om »vi», när vi inser vad vildgässens rop betyder, begär att bli släppta av kallelsen. Vi känner innebörden av ordet »kallelse» hos Gullberg. Det måste här syfta på människans — och väl då främst diktarens — bestämmelse. Kallelsen samordnas med gehöret för hjärtats toner, alltså det som kommer från det innerst egna. Fortsättningen talar om vad personligheten är: tecken, kanske stjärntecken, som man föddes med och som dör med sina bärare, otydbara inskriptioner över det egna — vi ser att tanken är densamma som i »Dock finnas». Men diktaren vill inte uppge detta personliga, trots den överväldigande insikten om innebörden i vildgässens rop. Personlighetens tecken skall han inte svika.

Läser man vidare, ser man att vildgässens rop talar om att döden är nära. Frigörelsen från det personliga är alltså inte i första hand diktarens frigörelse i diktskapande och i världsbild utan den oundvikliga frigörelsen i döden. Men döden är hos Gullberg fullbordandet av det lösgörande från jaget som diktaren måste sträva efter om hans dikt skall återge tonen från himlen.

8. »Det ska aldrig finnas ord»

Mötet mellan ordet och idén är, förklarar Gullberg, ett undantag. I flera dikter talar han om hur svårt det är att finna ordet. I »Till en näktergal» står det »Jag hör musik och letar efter orden». I »Med skygga fingertoppar» i

Terziner i okonstens tid skildras hur man med fingrarna trevar över gudens ansikte och följer läpparnas kurva, »letande efter ordet som de slöt sig om». Här är det, liksom i så många av Gullbergs sena dikter, fråga om gudarnas tystnad, men det rör sig också om diktarens sökande efter det riktiga ordet, det ord som översätter det gudomliga. I »Blodsförbundet» i *Dödsmask och lustgård* – en kärleksdikt – heter det:

Hit men inte längre når tal och tydning.
Hit men inte längre. Det ska aldrig finnas ord.

Medvetandet om ordens begränsning och oförmåga inställer sig för Gullberg liksom för många modernister. Ytterst är det tystnaden som råder. Redan dikten »Roddarsång» i *Andliga övningar* förkunnar detta:

»Det bor en tystnad
i månens horn.
Hör hemligheten:
i sten och planta
och djurets ögon,
i handen som vilar på ditt knä,
bor samma tystnad.
Osynlig i mångfaldens värld
står Han som sände mig:
Han är den höge Anden
längst inne i alla ting,
helig, oåtkomlig,
vilande tyst i sig själv.»

De dikter jag hittills berört har på något sätt utgått från tanken att Ordet är gudomligt, att Ordet är det ena och ursprungliga. Här intar tystnaden denna plats. Tystnaden blir identisk med den höge Anden, som sände mig – kallelsetanken finns med här – och tystnaden är det osynliga i mångfaldens värld. Anders Palm har visat att denna dikt och den diktcykel den ingår i har hämtat det väsentliga från indiskt tänkande och har paralleller i *Bhagavad Gita*.³² Liknande tankar möter dock även på andra håll. Man kan anföra Plotinus, som menade att Det Ena vilar i sig själv och finns med i allt i mångfaldens rike.³³

Till tanken att det innersta i allt är tystnad återkommer Gullberg. I dikten »Ordensregel» i *Att övervinna världen* står det: »Vi har ett modersmål av inre art» och med det avses tystnadens språk. Dikten ingår i en avdelning med rubriken »Konsten att tiga». I *Fem kornbröd och två fiskar* finns en dikt med titeln »Tystnad». Där står bland annat:

Men vem kan tolka något utsägligt?
Vårt hjärtas bästa sång blir utan ord.

Tystnaden är också en förutsättning för sången. Ur tystnaden föds sången. »Jag älskar tystnaden som blir till sång» heter det i »Till en näktergal i Malmö». De dunkla orden i »Delos, ett ode till de unga» i *Terziner i okonstens tid* tycks handla om detsamma:

Jag önskar
därnäst att överleva din starkhet och
dig själv och finna, blottad på allt – som jag
fann ön (ty oundvikligt är vårt
skeppsbrott) där tigandet sjöng – ditt Delos.

Gullberg önskar sin unge kollega, som »med en blomma i munnen» tar poesien som något självklart, att han skall överleva sig själv och sin unga förmåga och blottad på allt finna att Delos, Apollons ö, är en karg ö, en tigandets ö.

Gullberg hann lära känna den moderne lyriker som intensivare än de flesta har kunnat ge uttryck åt språkets otillräcklighet och ordets farlighet, Paul Celan. Ingemar Algulin har funnit Celan bakom en strof i *Ögon, läppar*:

Tårar att samla. Kyssar att förlora.
Läppar som vet och kan tiga.

Han menar också, och troligen med rätta, att den markanta strävan till kompression som kännetecknar *Ögon, läppar* har inspirerats av Celans knappa, täta stil.³⁴ Men att Gullberg fann Celan beror på att han kände en väsensfrändskap, redan själv nått insikten om ordens begränsning. Tvivlet på orden och förtrogenheten med mystikens lära om tystnadens betydelse finner man tidigt hos Gullberg.

9. »Knäböjd tystnad»

Den diktarroll Gullberg ofta intar i sin tidiga diktning är, som nämndes i uppsatsens början, profetens. Han står mellan Gud och människan, han är vänd mot människorna och förmedlar Guds budskap till dem. Tron på Gud går sedan förlorad, och därmed förflyktigas kallelsetanken. I stället

blir diktaren del av ett kosmiskt sammanhang. Hans uppgift blir nu att bestämma detta sammanhang, där Gud inte längre finns.

Men diktaren upphör inte att lyssna efter budskap från en värld utanför honom själv. Han har en »antenn åt tonen som man hör / från himlen». Guds död är på ett hemlighetsfullt sätt i Gullbergs lyrik förbunden med tanken på diktjagets reduktion. Fastän Gud är död, tycks diktaren tro på ett gudomligt ord och en ton från himlen. Han tror också på att det han skapat skall, befriat från det jagcenterade, finnas kvar, när han själv är borta. Det finns på så sätt en egendomlig parallell mellan Guds död och jagreduktionen.

Gullberg kan också, paradoxalt nog, vända sig till den Gud som är död och tala till honom. I dikten »I lydsk tonart» i *Terziner i okonstens tid* talar den döve Beethoven:

Allmakt, får skapelsen
söka upp Dig som en vän,
så tag min broderliga
kyss i Elysium!
Jag låg i ett mörkt rum,
låg och lät överksam
misströstan mig bekriga.
Nu vill den hulpne nå
sin protektor i det blå –
tacksägelsen vill stiga
för Gudomligheten fram.

[– –]

Till Dig, Dig till behag,
i en lydsk tonart jag,
för var man främling vorden,
mig vänder inåtvänd.
På en från fädren känd
förbindelse av sju
intervaller skrev jag orden
med deras fromma klang:
Heiliger Dankgesang.
Jag, döv för allt på Jorden,
som Du.

»I lydsk tonart» – lika litet som i Beethovens stråkkvartett finns i dikten något musikaliskt insmickrande.³⁵ Beethoven är döv, han har förlorat det för en musiker väsentligaste sinnet. Han kan inte höra det han själv

komponerar. Men han riktar sig med det till Gud, som också är döv. Man har nog skäl att anta att dikten varierar jagreduktionens tema och att den också handlar om Hjalmar Gullberg.³⁶

Även ett par andra dikter i *Terziner i okonstens tid* är riktade till Gud. Den ena är den starkt komprimerade »Bön i bärnsten»:

Du som hugger stjärnornas abstrakta
mönster in i natten med ditt stål,
skrapa också detta mansbröst sakta
rent att offras under din kupol.

Lös mig ur fem sinnens förorening
och behåll min form som flugan i
bärnsten, vinglätt, drabbad av förstening
i den bruna natt som skall förbli.

Stjärnornas skrift finns här men nu inte läslig utan som ett »abstrakt mönster». Jagreduceringens tema finns kvar och knyter dikten nära till »Hänryckning». Tanken på något bestående, »min form», finns också där. Dikten är en bön. Men den heter »Bön i bärnsten». Det antyder att dikten själv är det som den handlar om, att den från jaget reducerade formen består, lättflygande i förstening.

Denna dikt följs av en längre terzindikt med rubriken »Av våra handlingar är bönen renast». Vi har även här förvandling till sten:

Av våra handlingar är bönen renast.
Vår särart blev skulpterad i dess tystnad.
Se människan! Ty denna gest allenast
är förbehållen oss. I djurisk lystnad
är kroppen liggande, på rygg, på magen.
Färdig är först vår bild i knäböjd tystnad.

Människan skiljer sig från djuren genom att hon knäböjer.³⁷ Men knäböjandet är förbundet med tystnad. Det som utmärker människan blir skulpterat, blir det färdiga och bestående konstverket, först i tystnaden. Avskiljandet av det som förbinder människan med djuren är ett offer. I en följande strof heter det: »Och du böjt knä med dig som offergåvan». Bönen är tyst och kräver inget svar. Några strofer visar oss Jesus i Getsemane:

Om än du i en örtagård av vakter
blev gripen, låg du ensam nog och länge
i dramat utan händelser och akter.

Var finns ridån? Natt utan sängomhänge!
Tror du att stjärnornas replik når marken,
om regissören sviker dig, den stränge?

Passionsberättelsen låter oss följa dramats händelser och delar in dessa i akter. Gullberg talar om det som förtigs: att Jesus låg länge ensam på knä i örtagården utan att få gudomliga repliker från stjärnorna. Bönen är dock meningsfull:

Bönen är meningen med bönen – varken
uppfyllelsen hör, från det tuppen nekar,
hit eller orden. Han som ber i parken
upphör när himlen kring olivträd tvekar
om svaret. En man sveks och lät sig fångas
när stjärnorna bränt ut i sina veckar.

I den kristna traditionen har tystnaden ofta räknats som väsentligare än orden. Augustinus menade att människans utveckling bör gå från talet mot tystnaden. Den tysta bönen har av många ansetts vara viktigare än den talade. Bossuet – vältalaren! – ansåg det värdefullaste vara den ickeverbala kommunikationen med Gud.³⁸ Gullberg kom efter en uttalad och i konst gestaltad tro på Ordet fram till samma insikt.

Noter

Professor Carl Fehrman, docent Anders Palm och fil. lic. Barbro Nilsson har läst uppsatsen i manuskript och generöst delat med sig värdefulla synpunkter. För detta tackar jag dem varmt.

- 1 Dikten har studerats av Anders Palm i hans avhandling *Kristet, indiskt och antikt i Hjalmar Gullbergs diktning*, Stockholm 1976, s. 48 ff. Palm har fint lyft fram de drag som ger psalmtön och pekat på kontrasten mot vardagliga element.
- 2 Rudolf Ottos bekanta *Das Heilige* kom ut första gången 1917 och översattes till svenska 1924. Påpekandet att dikten innehåller Ottos motsatspar görs av Carl Fehrman i *Hjalmar Gullberg*, Stockholm 1958, s. 117.
- 3 Jesaja se Jes. 6:5, Mose se 2 Mos. 4:10 ff., Jeremia se Jer. 1:6 ff.
- 4 Dikten analyseras utförligare i uppsatsens senare del, under punkt 7. – Bilden av passaren leder associationerna till John Donnes kända »A Valediction: forbidding mourning». Där är det diktjagets färder som ritas av ett passarben, medan den älskade såsom den fasta punkten utgör det andra.
- 5 Fehrman a.a.s. 107 f.
- 6 Som dialogdikt mellan en människa och döden har dikten likheter med tidigare dikter på samma tema, t.ex. *Jedermann* eller Lucidors »It Samtaal emellan Döden och en säker Menniskia». Även i Lucidors dikt är döden mycket brysk i sitt avfärdande av människans meritförteckning.

- 7 Likheten mellan dikterna bör inte drivas för långt. Lden tidiga dikten är templet närmast bild för människans bröst, och den gudsbild dikten har besläktad med 20- och 30-talens föreställning om en immanent gud, »den osynlige guden». Se härom J. Stenkvist: *Den nya livskänslan*, Stockholm 1968, s. 80 ff. I den sena dikten är ekotemplet en symbol för en teologi.
- 8 Jagreduktionens motiv i denna dikt och andra har lyfts fram av Fehrman i a.a.s. 132.
- 9 Stéphane Mallarmé: *Correspondance 1862–1871*, s. 222.
- 10 Elizabeth Sewell: *The Orphic Voice*, 1960, s. 63 och s. 309. Carl Fehrman visar redan i sin studie över »Det orfiska i Hjalmar Gullbergs poesi» (i *Poesi och parodi*) s. 292 ff., att Orfeusmyten innehåller tre moment och att Gullberg använt alla.
- 11 Fehrman: *Hjalmar Gullberg* s. 193.
- 12 Stjärnorna som en skrift är en gammal topos. Se härom E. R. Curtius: *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, kap. »Das Buch der Natur». Haquin Spegel betonar liksom Gullberg skriftens gåtfullhet och ålder, då han använder metaforen i *Guds Werk och Hwila*: »Och i Galactis Book the många Runor läsa». Se B. Olsson: *Spegels Guds Werk och Hwila*, Sthlm 1963, s. 156. »Himmels skrift» hos moderna svenska författare, främst Lagerkvist, har studerats av S. Bergsten i *Jaget och världen. Kosmiska analogier i svensk 1900-talslyrik*, Uppsala 1971, kap. 3. Bergsten behandlar Gullbergs dikt s. 72 f.
- 13 Även motivet Stjärnan speglad i brunnen har studerats av Bergsten. Han noterar särskilt dess plats i Lagerkvists *Aftonland*. Bergsten a.a.s. 96 ff. Den som först ställt samman »Som ordband» med »Den gödda kalven» är Lisbeth Nilsson i en synpunktsrik C-uppsats om Gullberg, ventilerad vid litt.-vet. inst. i Lund 1982 (s. 172 f.).
- 14 »Sömn till havs» behandlas av Bergsten i a.a.s. 111 f.
- 15 Ingemar Algulin har i *Tradition och modernism*, Sthlm 1969, s. 259 talat om Den förlorade sonen som »detta hos Gullberg vanliga motiv» och framhållit att det »synes vara sammankopplat med känslor av övergivenhet och misslyckande».
- 16 Örjan Lindberger: »Variationer över ett tema av Prudentius», *Samlaren* 1963 s. 19 ff. Dikten har sedan analyserats av A. Palm i dennes a.a.s. 243 ff.
- 17 Fehrman a.a.s. 230 f.
- 18 Lindberger (a.a.s. 20) förefaller mena att de olika dikterna i sviten speglar olika stadier i Gullbergs lyriska utveckling. Även Bergsten (a.a.s. 72 f.) ser i sviten en uppgörelse med ungdomens lyrik. Ännu mer betonar Algulin (a.a.s. 259) svitens karaktär av självuppgörelse.
- 19 Fehrman kallar (a.a.s. 231) den andra dikten i sviten med dess Wagneranspelningar »Gullbergs variant av Rimbauds tema 'Les voyelles'», men han har inte närmare bestämt om dikten skall betraktas som kritisk eller ej. S. 241 anför han emellertid ett uttalande av Gullberg om Wagners betydelse för honom: »Av Wagners musik är Kärlek i tjugonde seklet fylld», och Fehrman framhåller också själv den unge Gullbergs intensiva Wagnerdyrkan.
- 20 Jag har haft förmånen att diskutera detta med Carl Fehrman. Han menar att det är att gå för långt att se den förlorade sonen i »Att sjungas på vokal» och »Du plattfisk måne» som gullbergiska identifikationsgestalter i en sen uppgörelse med tendenser i den tidigare lyriken. Han trycker mer på dikternas karaktär av polemiska utfall mot företeelser i 40- och 50-talisternas lyrik. Det ena behöver för all del inte utesluta det andra.
- 21 Min första tanke var Alkaios. Anders Palm menar i samtal att det snarare är Orfeus. Jag känner mig dock osäker.
- 22 Om kritik av 40- och 50-tal se Fehrman a.a.s. 232 f. och Algulin a.a.s. 262 ff.
- 23 Uppgiften ger Palm i a.a.s. 249. Palm visar att dikten är ett slags motdikt till en dikt av Arnold Ljungdal, där Orfeus framställs som namngivaren.
- 24 Olle Holmberg: *Hjalmar Gullberg. En vänbok*, Sthlm 1966, s. 119. Jfr även Palm a.a.s. 250.

- 25 Om renässansens syn på Adam och urspråket se främst C.-G. Gubois: *Mythe et langage au seizième siècle* s.57 ff. Om symbolismen och ett adamitiskt språk se Ch. Chassé: *Les clefs de Mallarmé* s. 161.
- 26 Palm a.a.s. 251 f.
- 27 Ekelund uttrycker i dikten »Ord» i *Syner* 1901 sin vilja att se orden levande och konkreta, att se dem »dansande». Se härom B. Olsson: »Ord hur fattiga. Vilhelm Ekelund och språket», SLT 1983 s. 11 ff.
- 28 Algulin a.a.s. 264.
- 29 Hj. Gullberg: *Själens dunkla natt och andra tolkningar av främmande lyrik*, Sthlm 1956, s. 88. Dikten är »Intelligencia, dame», och början lyder i Gullbergs översättning:
 Levande insikt, lär mig
 det identiska namnet för tingen!
 ... Att mitt ord må vara
 tinget i sig självt,
 på nytt skapat nytt av min ande.
- Det är Lisbeth Nilsson som i sin ovan (not 13) nämnda uppsats visat på att tanken finns hos Jimenez (s. 134). Fehrman (a.a.s. 233) jämför med klassicismen: »Boileau hade inte kunnat formulera det klarare». En märklig likhet uppvisar emellertid också Valéry's »la poésie résulte de la rencontre miraculeuse d'un son et d'un sens». Hos Valéry gäller dock mötet ljudet och betydelsen, hos Gullberg ordet och idéen. Gullberg använder bilden av dansen, som ju är en av Valéry omtyckt bild.
- 30 Gullberg talar om en krökning av Neptunusbanan. Efter upptäckten av Uranos fann astronomerna störningar i *denna planets* bana, vilket ledde till upptäckten av Neptunus. Detta räckte dock ej att förklara störningarna, varför man antog existensen av fler planeter. Småningom fann man planeten Pluto.
- 31 Bilden »oktobers grå trumpet» är både visuell och auditiv. Ekelöf har en liknande bild, men blott auditiv, i dikten »Jag hörde vildgäss» i *Non serviam* 1945:
 Jag hörde vildgäss över sjukhusparken
 en höstlig vårmorgon
 Jag hörde vildgäss en morgon
 en vårhöstmorgon
 trumpetande –
- 32 Palm a.a.s. 138 ff.
- 33 Jfr »Now, if all aspiration and act whatsoever are directed towards the Good, it follows that the Essential-Good neither need nor can look outside itself or aspire to anything other than itself: it can but remain unmoved, as being, in the constitution of things, the wellspring and first-cause of all Act. [– –] The Good must, then, be the Good not by any Act, not even by virtue of its Intellection, but by its very rest within Itself». Plotinus: *Enneades* I.7.1; i ed. Mackenna, 1917, Vol. I. s. 90. Plotinus menar att det Absoluta innehåller allting och självt är i allting. Från det emanerar all rörelse men självt är det orörligt. Se Peter Crome: *Symbol und Unzugänglichkeit der Sprache. Jamblichos – Plotin – Porphyrios – Proklos*, s. 83. Enligt Jamblichos är det ursprungliga ett fullständigt egen-skapslöst väsen som är utsägbart och som endast kan äras genom tystnad. Crome a.a.s. 18. – Det är Lisbeth Nilsson som (a.a.s. 43) visat på Plotinus.
- 34 Algulin a.a.s. 304 ff.
- 35 Jfr Fehrman a.a.s. 243.
- 36 I dikten genljuder inte bara, som Fehrman påpekat, Beethovens musik, utan även texten med dess ursprung i Schillers »An die Freude»: »broderliga / kys i Elysium» jfr »Tochter aus Elysium», »Alle Menschen werden Brüder» och »Diesen Kuss der ganzen Welt». Vidare anspelar »när det toner finns som är mer angenäma» på symfoniens »nicht diese Töne» och »angenehmere anzustimmen und freudenvollere».

37 Under renässansen, med dess tro på människans förmåga och värdighet – men också medvetenhet om det djuriska – såg man i människans upprätta gång det som skilde människan från djuren. Se B. Olsson: *Spegels Guds Werk och Hwila* s. 194 ff. och not 2. I 1800-talets och det tidiga 1900-talets fritänkeri var den uppresta ställningen en klassisk position. Se J. Stenkvist a.a.s. 97. Det finns en dikt av Blomberg, tillhörande denna tradition och kallad »Bön», som Gullberg kan ha tänkt på:

Ej på knä,
med sänkta ögon
tillbeder jag.
Högt, med lyfta händer,
följer jag din färd –
Gud, broder,
låt mig bo i din värld!

38 J. Mazzeo: »St. Augustine's Rhetoric of Silence», *JHI* 25, 1962, s. 181, 187, 195.

Esaias Tegnér

Om Iliadens gudar

Översättning från latinet, jämte inledning och noter, av Arvid G:son Elg

Inledning

När Esaias Tegnér 1797 som femtonåring kom till brukspatron Christofer Myhrmans hem på Rämen, fann han i dennes bokskåp även Castalios upplaga av Homeros på grekiska och latin.¹ Denna fångade omedelbart hans intresse. »Så utan all grammatisk underbyggnad, som jag var, beslöt jag likväl genast att, med tillhjälp af den latinska öfversättningen och ordboken, försöka mig på detta företag, som sysselsatte mig hela året.»² Homeros fångslade honom så intensivt, att han »under de knappa sju månader, som första vistelsen på Rämen varade, ... tre gånger hade genomläst Iliaden och två gånger Odysséen ...».³

Detta möte med Homeros ledde till att grekiskan blev Tegnér's huvudintresse, när han den 4 oktober 1799 hade inskrivits vid Lunds universitet. Redan följande vårtermin sammanskrev han en avhandling *pro exercitio* om den grekiske lyrikern Anakreon (tryckt 1801) och höstterminen 1802 en avhandling om Den esopiska fabeln: »här gick han in på litteraturhistorien och fick visa sina kunskaper i grekiska.»⁴

Myhrman visade under dessa år stort intresse för Tegnér's arbete, och i ett brev av den 30 mars 1804 önskade han »Herr Magistern ett rum på förslaget till adjunkten»⁵ men hyste tydligen vissa tvivel om hans utsikter.⁶ Detta gav Tegnér anledning att visa Myhrman allvaret i sina strävanden. Det skedde genom en avhandling med titeln *Dissertatio de Diis Iliadis*, som han våren 1804 skrev *pro exercitio* och som skulle försvaras av två av hans lärjungar. Därmed hade Tegnér återvänt till sin älsklingskald från den första vistelsen på Rämen.

Avhandlingen inleds med en lång dedikationsdikt (s. 2–6), riktad »Till Herr Christofer Myhrman, Brukspatron». Poemet börjar här sålunda:⁷

Hur vådlig Myhrman, och hur sen
är vandrigen kring Pindens branter,
där höjdens väg är blott på en
men fallet uppå tusen kanter.

Avhandlingens titel har en formulering, som kan tolkas, som om avhandlingen vore publicerad av Tegnér i samarbete med respondenterna: *Dissertatio . . . quam exhibent Esaias Tegnér . . . et Gustavus Adolphus Giertz (i Pars II: Gustavus Broomé)*.⁸ Så är dock icke fallet. I Tegnérssamlingen i Lunds UB finns nämligen ett egenhändigt manuskript av Tegnér på aderton oktavsidor.⁹ Det kan också noteras, att Tegnérns namn står med större stil på titelbladet än respondenternas.

Efter titelbladet till Pars II har Broomé på två opaginerade sidor en längre dedikation på sirlig franska »à Monsieur Christian G. de Dellwig . . . et à Madame Gustave J. de Dellwig, née Baronne de Hamilton»,¹⁰ vari han bl.a. skriver: »J'ose Vous dedier cet Essay académique comme le fruit de Vos bienfaits.» Av redan angivna skäl framgår, att Broomé icke har författat denna del; orden äro blott ett artigt uttryck för hans tacksamhet mot sina välgörare. Detta hörde till den akademiska stilen. Likartade vändningar förekomma i många andra dissertationer, vilkas respondenter icke heller äro författare till avhandlingarna.¹¹ *Dissertationes pro exercitio* skrevos vanligen av praeses.

I sin monografi om Tegnér skriver Bök:¹² »Vid vårterminens slut presiderade han för en estetisk Diss. de Diis Iliadis . . . Det var som vetenskaplig produkt ingenting märkvärdigt; texten i de två tryckta delarna omfattade endast tio sidor, . . .». Trots titeln är det ingen religionshistorisk studie utan just en »estetisk»: Tegnér utreder, vilken inverkan grekernas religiösa föreställningar haft på Homeros' diktning. Han har förberett sig genom att studera samtidens »mest lysande kritiker», till vilka han ger hänvisningar i noterna b) och c). Men grunden har han lagt genom sin förtrogenhet med Iliadens text.

Sidan 9, andra stycket, skriver han, att »många nutida kritiker anse gudarnas tjänster som kännetecknande för detta slags poesi och hävda, att det icke skulle bliva ett epos utan dem». Han fortsätter: *In quo vereor, ne . . . boni viri primam rerum formam a natura rerum haud satis discernere potuerint*. Uttrycken *prima forma* och *natura* härröra från den aristoteliska filosofien: *Πρώτη μορφή* och *οὐσία*, »den rena formen» och »den sanna verkligheten», såsom Alf Ahlberg översätter.¹³ Jag vill då återge meningen sålunda: »Men härvidlag fruktar jag, att . . . de hedersmännen icke ha tillräckligt kunnat skilja tingens rena form från tingens substans.» Tegnér anknuter alltså helt tydligt till Artistoteles' filosofi med dess distinktion mellan materia och form i en ständigt uppåtstigande serie till den rena formen, som är gud. Men hans tankegång är svår att förstå även utifrån denna utgångspunkt. Den verklighetens värld, som människan lever i,

består av enskilda ting, som äro en blandning av form och materia. För att dikta om denna verklighet behöver skalden icke gudarnas hjälp, och om epikens värde påstås bero på att gudar förekomma däri eller på något vis ha givit diktaren sitt speciella bistånd, är detta alltså oriktigt. Vår beundran för ett epos bör därför gälla skalden och icke gudarna.

Böök säger om den tidens avhandlingar:¹⁴ »Huvudsaken var formen; innehållet kom i andra hand.» En nutida läsare frapperas också av den stora lätthet och elegans, varmed Tegnér skrev latin. Men han tillät sig ibland icke helt klassiska uttryck, såsom *aestimatio* = *existimatio* »anseende» (s. 12 r.5), *orbis rerum* = *orbis terrarum* »hela världen» (s. 16 nederst), *diversitas rerum* = *varietas rerum* »händelsernas mångfald» (s. 18 r. 4).

Han gör sig emellertid också skyldig till vissa inadvertenser. Jag kan nämna en anakolut, som börjar längst ned s. 11: *quae autem de iis /sc. diis, commemoravit, ea aut hominum fama circumferebantur . . .; aut . . .*: »men vad han berättade om dem/sc. gudarna/, detta var *antingen* vida spritt genom folks prat; *eller . . .*», varpå man väntar sig ett nytt predikat till *ea*. Men i stället fortsätter Tegnér så: *nihil tamen attulit, quod non famae et aestimationi Deorum conveniret*: ». . . tillförde han i varje fall intet, som icke var förenligt med gudarnas rykte och anseende.» Vid översättningen bör därför det första *aut* utelämnas.¹⁵

Ett för uppfattningen mera störande fel återfinns s. 16 r. 2: *ita ut copia illa rerum, qua non aliud in Homero insignius, totam ab ubertate ingenii . . . profectam intelligamus*. Även detta är en anakolut, i det att Tegnér börjar med vad som måste vara subjektet i nominativ: *copia illa*, men fortsätter med en predikatsinfinitiv *profectam /sc. esse/*, som om han hade inlett satsen med en subjektsackusativ. Man bör alltså läsa *copia⟨m⟩ illa⟨m⟩*.¹⁶

Det behöver väl knappast sägas, att de anförda inadvertenserna äro rena lapsusar.

Till grund för min översättning har jag haft en xeroxfotokopia av originalet i Lunds UB. Avhandlingen är omtryckt i *Opuscula latina, primum 1801–1820 edita, Holmiae 1875*, s. 40–48. I denna har jag noterat endast ett fel, i det att s. 44 r. 6 efter relativet *quod* har utfallit negationen *non*.

DISSERTATIO
DE
DIIS ILIADIS,

QUAM,
CONSENT. AMPL. ORD. PHILOS. LUNDENS.

EXHIBENT
ESAIAS TEGNÉR

ÆSTHET. DOCENS,

ET
GUSTAVUS ADOLPHUS GJERTZ
LUNDENSIS,

IN LYCEO CAROLINO DIE XX JUNII MDCCCIV.

PART. I.

LUNDÆ,
LITERIS BERLINGIANIS.

Avhandling

1*

om

ILIADENS GUDAR,

vilken,

med samtycke av Vittberömda Filosofiska Fakulteten i Lund,

framlägges av

ESAIAS TEGNÉR

Docent i estetik,

och

Gustaf Adolf Giertz

Lundensare,

på Carolinska Akademien den 20 juni 1804.

Del I.

LUND,

Berlingska Boktryckeriet.

* Halvfet siffra i marginalen anger sida i avhandlingen.

ἄντι τῶν ἑδαιωτοῖσι θεοῖς ἀντίκρου μαχρόθου

Iliad. 5; 130.

Qui nostris temporibus ad lectionem studiumque Homeri accedunt, haud inepte cum iis, qui terras remotas & peregrinos visitant, compararentur. Multa forsitan invenient pulchra, multa utilia, multa imitatione & laude digna; pleraque tamen ita a moribus institutisque suis abhorrentia, ut quæ mente & iudicio, ea non ideo statim sensu probare possint. Sic etiam Homeri studiosis multa occurrunt præclara & divina; ea autem ipsa a cultu temporum nostrorum, iisque omnibus, quæ in recentioribus Poëtis admirari solemus, haud parum distantia & diversa. Nulla morum elegantia, nullum sententiarum acumen, summa dicendi simplicitas, tota fere oratio magis quasi ad sensus quam ad mentem legentis accommodata, nihil elaboratum & politum, omnia magna & simplicia; tantaque omnino ars, ut artis nulla vestigia appareant.

& ob id præcipue illum quoque Poëtam a Republica sua perfecta removendum censuit a). Sic ab omni parte Olympus Homericus novis quibusdam Gigantibus premitur. Quorum conatus, quid valeant, videbimus, Iliadem potissimum spectaturi.

Poësis Epica a temporibus usque Homeri hoc sibi vindicavit, ut Deos sibi ministros haberet, nec grandius quidquam & excelcius sine eorum opera moliretur. Quo factam est, ut multi recentiores Critici Deorum ministeria illi Poëseos generi propria putarent, nec sine iis Epos fore affirmarent b). In quo vereor ne, ut fit, boni viri primam rerum formam a natura rerum haud satis discernere potuerint. Fabulis suis Deos adhibuerint Homerus, Virgilius & alii, qui summam in eo genere laudem consecuti sunt; Lucanus, qui contra non nisi humana verbis suis intulit, mediocrem habeat & communem laudem; quid inde? An Deorum ministeria omni Epico carmini necessaria putanda? Non equidem credo. Neque enim, quæ Homerus & Maro præ Lucano habent præclara & insignia, tam Diis quam ingeniis Poëtarum præscribenda videntur. Admirato autem ista, quam præcipue excitandam esse dicunt, est illa quidem necessaria, toti que huic generi propria; cur autem potius a Deorum quam hominum fascinoribus

a) PLATO de Republ. Lib. II. ad finem.

b) Vide RAMLERS BATTEUX, 2 Theil. § Kapir.

ant. Quo factum est illud, quod vix fieri posse videretur, ut nostris temporibus Homerus summam admirationem injiceret omnibus, quicumque iudicio & acumine valerent; delectationem autem perfectamque voluptatem vix paucis. Ut enim numis, sic carminibus comparatum: antiquitatem venerantur omnes, pauci diligunt; plerique autem propter monetæ insolentiam ea quoque, quæ magni pretii credant esse, negligunt, & recentiora quarunt, minusque a temporum usu remota. Sic Homeri scripta coluntur illa quidem, & summi ingenii monumenta habentur; in manibus autem oribusque hominum, propter summam morum diversitatem, rarissime versantur. Quæ etiam diversitas amplam multis præbuit & copiosam reprehendendi materiem; neque forsitan Zoili habendi omnes, qui Homerum dormitantem vituperaverint. Præcipuum autem obrectationis argumentum Dii ejus præbuere. Ii enim non minus ea agere visi sunt, quæ æque bene sine iis fieri possent, quam ea, quæ Diis omnino indigna essent. Neque enim præceptum illud Horatii & rationis, *ne Deus intersit nisi dignus machina nodus*, satis ab Homero servatum volunt; neque studia, jurgia, convicia, pugnas, similiaque Deorum gesta, gravitati majestatique personarum satis apta judicant & convenientia; omninoque Deos Homericos ideo reprehendendos dicunt, quod plus humani quam divini habere videntur. Ipse Plato, qui Homerum mirifice amavit & coluit, Deos ejus non probavit; &

lus petatur, cum sit præcipue ad res humanas, non divinas, tota narratio accommodata, difficile intellectu est. Si enim in illis plerique majestatis, justior contra in his veritatis species inest; nostrisque temporibus Dii Epici forsitan minus dignitatem addere quam probabilitati detrahere dicuntur c). Tota vero hæc quaestio, difficilis sane & anceps, quocumque modo dijudicetur, parum tamen ad propositum nostrum faciet. Universam enim Carminis Epici naturam spectat, nec ad singularem hanc in Homerum inquisitionem descendit. Possumus autem quæ in universo genere reprehendenda videntur, in singulis probare; scimus enim habendam esse rationem morum, temporum, personarum. Sed de ipsis Diis Homericis multiplex quaestio. Quaritur enim, utrum illos ipse finxerit, ut carmini ornamento & dignitati essent, an coactus adhibuerit, moribus & opinioni temporum suorum inserviens? Tum vero, quænam sint præcipua commoda, quæ Poëmati attulerint, & contra, quibus rebus potissimum laudi ejus ob stare & nocere putentur? Postea vero, quæ forte in illis re-

dicuntur.

c) Ne quis hoc temere a nobis allatum putet, sciet clarissimos ætatis nostræ Criticos haud aliter sensisse. Videat SULZERS Allgem. Theorie der schönen Künste 3 Theil. p. 365. BLAIRS V. lesanggen über Rhetorik und sch. Wissenschaften 4. Th. p. 101. HOMES Grundsätze der Critik 1 Theil. p. 135. Acutissime autem de hac re disputavit cl. LEOPOLD in libello, qui inscribitur Critica anmärkningar vid Hjeltekikens Tæget löfver Bält, p. 6. seq.

DISSERTATIO
DE
DIIS ILIADIS,

QUAM,
CONSENT. AMPL. ORD. PHILOS. LUNDENS.

EXHIBENT

ESAIAS TEGNÉR

ÆSTHET. DOCENS,

ET

GUSTAVUS BROOME

SCANUS,

IN LYCEO CAROLINO DIE XX JUNII MDCCCLIV.

PART. II.

LUNDÆ,
LITERIS BERLINGIANIS.

Esaias Tegnér

à
 MONSIEUR
CHRISTIAN G. DE DELLWIG,
 CAPITAINE ET CHEVALIER DE L'ORDRE DE L'ÉCÉ,
 ET
 à
 MADAME
GUSTAVE J. DE DELLWIG,
 NÉE BARONNE DE HAMILTON,
 MONSIEUR ET MADAME,

tems encouragé par l'étendue des faveurs, dont il Vous a plu Monsieur & Madame de combler les miens en particulier, & qui m'ont fourni le moyen d'entrer dans la carrière, qui conduit au parvaise; j'ose Vous dedier cet Essay academique comme le fruit de Vos bienfaits. Quelle satisfaction pour Moi, si Vous daignés l'agréer, en me permettant d'être à cette occasion l'interprète des sentimens, dont je ne sois pas moins pénétré, que mes chers Parens! Du moins j'aurai eu l'honneur de Vous donner une faible marque de la reconnaissance respectueuse avec laquelle je sois

MONSIEUR ET MADAME

Plen de respect pour les vertus éclatantes, qui étant le vrai appanage de vos illustres Ancêtres, ont sans cesse signalé les jours précieux de votre vie, & en meme

tems

Votre très-humble & très-obéissant
 Serviteur
 GUST. BROOME.

dicula & absurda viderentur, utri ea vitio danda, Poëta an temporis? Denique quomodo his personis usus sit, temere & stulte, an forte ratione & arte? Hæc enim & similia sunt, quæ argumentum nostrum spectare videantur.

Qui Dii nostris temporibus a Poëtis Epicis adhibentur, ejusmodi plerumque sunt, quos ab opinione cultuque hominum remotos, totos a Poëta fictos & inventos intelligamus. Quodcumque igitur sive laudis sive vitii habebunt, id eorum Poëtae tribuendum: nihil sibi vindicant mores & ingenium temporis. Quod contra est in Homero; Deorum enim suorum neque personas neque mores finxit. Colebantur enim his temporibus in Græcia omnes Dii, quorum mentionem Homerus fecit; templa, sacra sacerdotes habebant; nec Poëtas illud inventum sed Religionis proprium. Qui autem ab Homero ficti viderentur, non nisi Allegorici Dii sunt: partes certas & definitas non agunt; neque illos tam personas quam dicendi figuras judicare debemus. Sic cum legimus de Somnio, Jovis nuntio d), aut de Timore, Fuga, & Discordia per pugnam ingredientibus e), nihil aliud in his videamus, quam figuram istam Poëtis usitatissimam, qua rebus mortuis & mutis sermonem vitamque tribuant. Erant igitur, qui Homerum parentem & auctorem fabularum dicitant. Ipse enim non Deos finxit; quæ

quæ autem de iis commemoravit, ea aut hominum fama circumferebantur, antiqua opinione probata & quasi sancita; aut cum fingeret, quod consilio suo aptum & utile esset, nihil tamen attulit, quod non famæ & æstimationi Deorum conveniret. Sic mirabili quodam fingendi artificio, servataque, si non rerum, tamen aiorum veritate, id effecit, ut etiam quæ falsa & vana essent, vera viderentur. Non equidem credo Homerum, si nostris temporibus vixisset, res humanas ministeriis curisque Deorum traditurum fuisse; ætate autem, qua floruit, Poëtas nulla alia ratio esse potuit. Rudia enim adhuc erant, nec literis artibusque excolta hominum ingenia; nihil quod non sensibus percipi & teneri posset, colere & admirari solebant. Cujus rei signum ut mores totaque vita, ita imprimis Religio fuit. Tota enim ad sensus accommodata fuit, fabularum ineptiarumque plenissima; neque abesse poterat, quæ in rudibus & incultis maxime dominatur, superstitio, & inanis Deorum timor. Sui cuique rei Dii, sua Numina; nec quidquam tam vulgare & usu frequens, quod non Dei cujusdam cura factum arbitrantur. Fontes & flumina, luci & montes, terra & inaria, cælum & Tartara, omnia denique singulis Dijs commissa credebant; totaque rerum natura quasi corpus erat, cujus singulas partes præsentia Numina, velut anima, movere & ad agendum impellere solebant. Sic si repentina luce homines abriperentur, Apollo erat (aut alius Deus) qui sa-

git

d) Iliad. 2: 16.
 e) Iliad. 4: 440.

gittis mortiferis injuriam ulciscēbatur. Si bellas quædam silvas venatoresque vastaret, a Diana missam interpretabatur. Turbaretur procellis mare: Neptunum irascentem videbant. Tonaret celo: Jovem audiebant, qui curru Olympum quateret. Nec mutat solum mortuamque naturam cura Deorum amplectebatur; humana quoque consilia, animorumque affectus regebat. Neque enim sine Diis Poëta ferre, aut heros fortiter se gere, aut sceleratus trepidare, aut confidere innocens putabatur. Sic Diis omnia fere agebant; homines totamque naturam rerum sibi quasi machinam subiectam habebant. Neque quæ hinc opinioni contraria essent & adversa Homerus fingere voluit aut potuit; videbat enim obtemperandum esse moribus temporum, in iis quoque quæ forsitan haud ipse probaverit. Quo factum est, ut eadem sit Iliadis species, quæ mundi tunc erat: nihil ibi sine Diis gestum aut tentatum. Jam ab initio Deos agentes & omnia ministrantes videmus. Sic Agamemnonis cum Achille dissensio, a quæ ira hujus orta, quæ argumentum est Iliadis, tota ab Apollinè ortum & originem habet f). Quæ vero sequuntur clades Græcorum Trojanorumque victoria, Jovem auctorem habent. Is enim precibus Thetidis permotus, juraverat se calamitate exerci-

f) Τῆς τ' ἄρ' ὀφθαί θεῶν ἔριδι ζυγνικη παλῆςθαι;
Διτὸς καὶ Διὸς υἱὸς

Iliad. 1: 8.

per & fluctuant: quæritur an non forsitan adjumenta quædam magna & egregia Poëta attulerint, & quosdam quasi fontes laudis aperuerint. Illud quidem primum omnes facile vident, Græcorum Mythologiam, si unquam ulla, Poëtis aptam fuisse & idoneam. Erat enim talis, qualis esse debuit gentis quam poëticam recte diceret, ingeniosique magis quam veri studiosam. Nihil in rerum natura brutum & inanimatum ferre potuit; omnia viva & agentia fecit. Quæcumque fiebant ea non cæco casu, sed studio Numinis cujusdam facta: rerum causa semper in promptu, eaque non in subtilitate philosophandi, sed in libertate fingendi posita; totique mundo, variis Diis frequentato & impleto, species quædam injecta, gratissime mira, & poëtica fabulosa. Sic materiam in qua versaretur poëta undique habebat, non frigidam & mortuam, sed vividam & ad inveniendum uberrimam; & quamcumque rem sibi scribendam sumeret, personas quasdam habebat, quarum moribus, studiis, factis carmen distinguere descriptionisque languorem minuere posset. Hæc & similia omnibus poëtis Mythologia Græca afferre potuisse videtur: Homero autem imprimis, qui optime ejus usum intelligeret, præcipua quædam & ad laudem insignia præbuit. Quorum quæ summa nobis visa sunt, breviter recensebimus.

Materiam scribendi Homerus sibi sumserat, sive tempus quod complectitur, spectas, sive spatium,

tus Agamemnona ulturum, Achillicque satisfacturum esse g). Sux cuique Deo partes, sua studia: nihil majus & insignius inter Græcos & Trojanos gestum, quod non Numen quoddam susorem habeat & adiutorem; nec minus vi & insidiis in Olympo quam ad Ilium deceratur. Ridiculum hoc nobis, nec Diis dignum videtur: sed poëtas, ut aliarum rerum, dominatrix opinio. Accedebat quod multi & præcipui heroës Homericæ Deos aut parentes aut avos habere putabantur. Sic Achilles Thetidis filius, Æneas Veneris, Sarpedon Jovis, Memnon Auroræ; & ex ceteris laudatissimus & fortissimus quisque genus & ortum a cælitibus ducere creditus. Quis autem parentes filiorum nepotumque incuriosus fingeret? Si igitur, dignitatem gravitatemque personarum servaturus, nulla Deorum studia Homerus intulisset, in probabilitatem peccasset; tantaque fuit illis temporibus in cogitando perversitas, ut quæ maxime absurda & ridicula essent, eadem aptissima verique simillima haberentur.

Non igitur reprehendus Homerus est, quod res humanas Deorum ministeriis actas retulit: fecit enim non fingendi quodam studio, sed necessitate opinionis coactus. Detracto autem quod in his fabulis ridiculum & ineptum videretur: totum enim ad mores pertinet, qui mutantur semper

g) Iliad. 1: 532.

tium, sive successum denique & res gestas, tenuem satis & angustam; ita ut copia illa rerum quæ non aliud in Homero insignius, totam ab ubertate ingenii, non argumenti, profectam intelligamus. Ilias enim non nisi quadraginta dierum spatium occupat: scenam autem si quæris, Simoënis ripam & plantiæ ante Trojam complectitur; omnesque Græciæ copias ibi occupatas videmus in una urbe obsidenda, quam tamen non captam legitimus. Addendum erat igitur aliquid majus & amplius, in quo vis poëtæ cerni & redundans illud ingenii flumen expanari posset. Quid autem Diis grandius & amplius afferri potuit? Si igitur de copia & dignitate quærimus, jam non solum duces militesque Græcos & Trojanos, se invicem occidentes, videmus: Deos immortales, in prælium ab utraque parte ruentes, ante oculos habemus. Non amplius ad Scæam portam aut Scamandri ripas hæremus, sed terras, maria, æra, Olympum amplectimur. Neque solum Agamemnona & Achillem altercantes, aut Hectora Græcos mactantem videmus: Jovem videmus, qui nutu Olympum concutit h), & Neptunum cujus sub pedibus montes & silvæ tremunt i), & Pallada indutam Ægida, quam inhabitant Timor & Contentio & Fortitudo, & sava Infectatio k). Nihil est in orbe

h) Iliad. 1: 530.

i) Iliad. 13: 19.

k) Iliad. 5: 740.

rerum, quod non vitam spiritumque sumat, inque eo penitus occupatum sit, ut illam perdat aut defendat; tantaque sunt ab omni parte molimina, tantus motus, tantusque tumultus, ut non Græcorum Trojanorumque, sed naturæ illud bellum diceret. Summam quoque varietatem, qua non aliud in Poëmate gratius, Dii operi addunt; eaque non minus in moribus, qui singulis Diis definiti & notati sunt, quam in mutatione locorum cernitur. Cum enim tædium legentibus afferret, semper ad HeHespontis littora hæere, nec ab horribus cadibusque pugnatum oculos avertere posse; interventu Deorum efficitur, ut cælum & terram lector vicissim frequentet & visitet. Ut enim circumstat eum prælium, acerrime sæviens, repente se ad tranquillitatem Olympi & aurea Jovis atria Deorumque concilia abreptum sentit. In quo non solum variatio rerumque mutatio delectat, sed etiam multo magis id quod animus, de facis heroum pugnaeque exitu sollicitus, non omnia de his simul scire & percipere potest. Sic enim semper suspensus tenetur, nec umquam, unde metuat aut speret, desiderat; quæ summa est in carminibus, quæ actionem quandam habent, ars & laus. Neque tamen transitus hic aut reditus a terra in cælum, temerarius & quæsitus, sed facilis & naturalis videtur; ita ut in eo non tam fingendi artificium quam solitum rerum ordinem agnoscere credamus. Artissimo enim vinculo humana & divina conjunxit Homerus, & quasi con-

c

fu-

fudit; neque quidquam inter homines actum, cuius causam non inter Deos petendam faciat. Est enim quasi immensa tabula Ilias: cælum & terras amplectitur: neque tamen in tanta diversitate rerum tantaque operis mole lineam fere videbis, quæ non ad totius pulchritudinem & præstantiam pertineat, loco suo consilioque artificis conveniens.

Ad hæc Deorum in Iliadem beneficia accedit denique quod, quæ de iis narrarentur, religiosa quadam specie vim poëseos augere & amplificare videbantur. Cum enim esset supersticiosa Diisque suis deditissima gens Græcorum, necesse erat ut ea libenter a Poëtis celebrari audiret, quæ ipsa venerari & colere solebat. Facinora autem Deorum, quæ condemnavit recentior opinio, iis temporibus sancta & venerabilia visa; animusque legentium, qui religionis vi & sanctitate percussus esset & quasi a terris abreptus, non offendi poterat iis quæ nos, artis regulis & inturbato iudicio omnia ponderantes, ridicula & valde inepta habemus. Discernere enim & anxie quærere, quid decorum esset, Diisque dignum infra animi impetum erat: neque enim quod sanctum haberetur, improbable amplius videri solet. Cum igitur omnes illæ de Diis fabulæ ad religionem pertinerent, ejusque dignitate munirentur; opinione habituque temporum factum est, ut iis non capi & delectari impium & nefandum, non impositum solum & stultum videretur. Sic poëseos deliciis religionis gravitas addita; neque jam solum pulchrum Poëma visum, sed sanctum.

sanctum.

Till

2-5

Herr

CHRISTOFER MYHRMAN,

Brukspatron

Hvart leda dessa första fjät,
Som ej till sista målet hinna?

LEOPOLD.

Hur vådlig, Myhrman, och hur sen
Är vandringen kring Pindens branter,
Der höjdens väg är blott på en
Och fallet uppå tusen kanter.

6

Du, hvars exempel i din bygd
Går, aktadt, att dess söner lära
Den konst att Medborgsmannens dygd
Ej Fåfångans bekymmer nära;
Hvars godhet var min barndoms skygd
Hvars vänskap är min ungdoms ära; –
Då du föraktar, mannligt vis,
Det fega, oförtjenta pris
Som barnsligt kittlar Tanklösheten,
Må du likväl med bifall ta
En Sångmö's gärd, som ville ha
En bättre röst för tacksamheten.

ESAIAS TEGNÉR

7 *Du skall icke kämpa mot de odödliga gudarna.*
Iliaden 5:130.

De som i vår tid gripa sig an med läsning och studium av Homeros, skulle rätt passande kunna jämföras med dem, som besöka avlägsna och främmande länder. Mycket vackert skola dessa kanske finna, mycket nyttigt, mycket som är värt efterbildning och lovord, men det mesta likväl så främmande för deras egna seder och bruk, att vad de kunna godtaga med sitt förnuft och omdöme, det kunna de för den skull icke genast godtaga med känslan. Så kommer även mycket, som är lysande och oförlikneligt, att möta dem, som studera Homeros; men just dessa företeelser äro i hög grad olika och avvikande från vår tids bildning och allt det, som vi bruka beundra hos moderna skaldar. Ingen sedernas förfining, ingen idéernas skarpsinnighet, den största enkelhet i skildringen, nästan hela framställningen anpassad mera s.a.s. efter läsarens känslor än efter hans förnuft, ingenting konstlat och glättat, allting stort och naturligt; och över huvud så stor konstnärlig skicklighet, att inga konstens kännetecken framträda. Här-
8 av kommer det sig, något som knappast kunde tyckas möjligt, att Homeros i vår tid väcker den största beundran hos alla, som äga gott omdöme och stort skarpsinne, men njutning och fullkomligt välbehag knappt ens hos några få. Ty med dikter förhåller det sig liksom med mynt: den ålderdomliga prägel'n vörda alla, men blott få älska den: men på grund av obekantskap med myntet äro de flesta likgiltiga även för vad de tro hava stort värde och önska det, som är nyare och mindre fjärran från tidens behov. På så sätt vördas visserligen Homeros' skrifter och anses som monument över ett stort snille; men högst sällan förekomma de i människors händer eller på deras läppar till följd av den stora olikheten i seder. Men denna olikhet har även givit många en stor och rikt förekommande anledning till klander; och kanske böra icke alla, som klandrat den slumrande Homeros¹, anses som illvilliga kritiker². Men det förnämsta stoffet till nedsättande kritik erbjuda hans gudar. Ty dessa ha tyckts utföra sådana handlingar, som skulle kunna utföras lika bra dem förutan, väl så mycket som sådana, som över huvud äro ovärdiga gudar. Ty man påstår, att Horatius' och förnuftets kända regel, att »en gud icke må uppträda, om förvecklingen icke är värd en maskin»,³ icke har tillräckligt iakttagits av Homeros. Ej heller anser man lidelser, gräl, smädelser, strider och annat, som gudarna göra, för nog passande för och överensstämmande med deras värdighet och upphöjdhet, och över huvud taget säger man, att de homeriska gudarna böra klandras

av det skälet, att de synas äga mera av mänsklig natur än av gudomlig. Själv Platon, som i utomordentlig grad älskade och vördade Homeros, gillade icke hans gudar, och främst därför ansåg han, att även denne skald

9

borde bannlysas från hans fullkomliga stat.⁴ På så sätt ansattes den homeriska Olympen från alla håll av s.a.s nya giganter. Vad dessas angrepp betyda, skola vi nu undersöka, varvid vi främst ha för avsikt att granska *Iliaden*.

Den episka poesin har alltifrån Homeros' tid gjort anspråk på att ha gudarna till sina medhjälpare och att icke skapa något mera högstämt och upphöjt verk utan deras medverkan. Därav har följden blivit, att många nutida kritiker anse gudarnas tjänster som kännetecknande för detta slags poesi och hävda, att det icke skulle bliva ett epos utan dem.⁵ Men härvidlag fruktar jag, att – som vanligt – de hedersmännen icke tillräckligt ha kunnat skilja tingens rena form från tingens substans.⁶ Låt vara, att Homeros, Vergilius och andra, som vunnit stor berömmelse i denna genre, ha använt gudar i sina epos, medan Lucanus, som däremot endast infört mänskliga förhållanden i sina verser, får ett medelmåttigt och nedlåtande beröm – vad följer härav? Kanske att gudarnas tjänster måste anses nödvändiga för varje episk dikt? Det tror jag icke för min del. Ty de lysande och märkliga förtjänster, som Homeros och Vergilius äga framför Lucanus, synas böra tillskrivas skaldernas snillegåvor snarare än gudarna. Men denna beundran, som man säger särskilt böra väckas, är visserligen nödvändig och specifik för denna genre, men varför den skall gälla gudarnas snarare än människornas gärningar, när hela berättelsen är anpassad företrädesvis efter mänskliga och icke efter gudomliga förhållanden, är svårt att förstå.

Ty om det hos de förra finns en fullkomligare bild av upphöjdhet, så finns det å andra sidan hos de senare en riktigare bild av verkligheten, och i vår tid skall man om de episka gudarna kanske säga, att de förlora mera i trovärdighet, än de vinna i anseende.⁷ Men på vad sätt hela denna fråga, som förvisso är svår och vanskelig, än må avgöras, skall den likväl ha föga betydelse för vårt ämne. Ty den tar hela den episka diktningens väsen i betraktande och berör icke denna speciella undersökning av Homeros. Men det som synes böra klandras hos genren i dess helhet, kunna vi godtaga hos de enskilda delarna, ty vi veta, att man måste taga skälig hänsyn till seder, tider och personer. Frågan om själva de homeriska gudarna är emellertid omfattande. Ty problemet är, huruvida Homeros har skapat dem av inre drift, för att de skulle lända hans dikt till prydnad och glans, eller om han har använt dem av tvång, i det att han fogat sig efter sin tids tänkesätt och åsikter. Men dessutom, vilka äro de särskilda

10

11 fördelar, som de ha medfört för diktverket, och å andra sidan, varigenom anses de särskilt hindra och skada dess berömmelse? Och vidare, vilken-dera bör det, som möjligen kunde tyckas löjligt och orimligt hos dem, läggas till last: skalden eller tiden? Slutligen: hur har han använt dessa gestalter: sorglöst och dåraktigt, eller kanske med förstånd och skicklighet? Det är dessa och liknande frågor, som synas ha avseende på vårt ämne.

De gudar, som i vår tid tagas till hjälp av episka skalder, äro mestadels sådana, att vi förstå, att de, fjärran från människornas åsikter och kultur som de stå, helt och hållet ha uppdiktats och uppfunnits av skalden. Vad helst de alltså ha vare sig av förtjänst eller av fel, måste helt tillskrivas skalden: tidens seder och egenart göra icke för sin del anspråk på något. På rakt motsatt sätt förhåller det sig med Homeros, ty han har varken diktat sina gudagestalter eller deras karaktärer. På den tiden dyrkades nämligen i Grekland alla de gudar, som Homeros har omnämnt; de hade tempel, offer och präster, och detta är icke poesiens uppfinning utan religionens egenart. Men de gudar, som skulle kunna synas uppdiktade av Homeros, äro endast allegoriska. De spela icke bestämda och begränsade roller, och vi böra anse dem icke så mycket för individer som fastmera för troper. När vi läsa om Drömmen, Jupiters budbärare,⁸ eller om Fasan, Flykten och Tvedräkten, vilka gå fram genom striden,⁹ må vi alltså i dessa intet annat se, än denna bland skalder mycket vanliga trop, genom vilken de giva tal och liv åt döda och stumma ting. De misstaga sig alltså, vilka utgiva Homeros för att vara fader och upphovsman till myter. Ty han har icke 12 själv uppdiktat gudarna, utan vad han omtalade om dem, var¹⁰ sägner, som voro spridda i folkmun, godtagna och s.a.s. sanktionerade genom gammal tro; eller då han diktade sådant, som var gagneligt och nyttigt för hans ändamål, tillförde han i varje fall intet, som icke var förenligt med gudarnas rykte och anseende. Genom en helt beundransvärd diktkonst och med bibehållande av om icke händelsernas så likväl karaktärernas verklig-hetsprägel, åstadkom han sålunda, att även det som var uppdiktat och falskt, tycktes sant. För min del tror jag icke, att om Homeros hade levat i vår tid, han skulle ha anförtrott människornas öden åt gudarnas tjänster och omsorger, men på den tid, då han var verksam, kunde poesiens väsen icke vara något annat. Ty ännu var människornas förstånd obildat och icke förädlat genom litteratur och konst; man brukade icke dyrka och beundra något, som icke kunde uppfattas och erfaras med sinnen. Liksom sederna och hela livet voro ett tecken därpå, så var i synnerhet religionen det. Ty denna var helt anpassad efter sinnen och full av orimliga myter, och den vidskepelse, som härskar särskilt hos okunniga och obildade, samt grundlös

fruktan för gudarna voro ofrånkomliga. Varje företeelse hade sina gudar, sina gudaväsen, och intet var så allmänt och vanligt, att man icke trodde, att det blivit till genom någon guds försorg. Källor och floder, lundar och berg, land och hav, himmel och dödsrike, kort sagt allting trodde man vara anförtrött åt enskilda gudar; och hela tillvaron var liksom en kropp, vars enskilda delar de personligen närvarande gudamakterna, liksom en själ, brukade sätta i rörelse och driva till handling. Om människorna rycktes bort av en plötslig farsot, var det alltså Apollon (eller en annan gud), som hämnades en oförrätt med sina dödsbringande pilar. Om ett vilddjur härjade i skogarna och dödade jägarna, anförde man som förklaring, att det hade sänts av Diana. Om havet upprördes av stormvindar, sågo de Neptunus vredgas. Om åskan gick, hörde man Juppiter, som skakade Olympen med sin vagn.¹¹ Och gudarnas omsorg omfattade icke endast den stumma och döda naturen, den styrde även människornas tankar och sinnesstämningar. Ty en skald troddes icke vara hänryckt, eller en hjälte uppträda tappert, eller en förbrytare ängslas, eller en oskyldig hysa förtröstan utan gudarnas vilja. På så sätt utförde gudarna nästan allt; människorna och hela tillvaron hade de sig underordnade liksom verktyg. Och icke ville eller kunde Homeros dikta, vad som var motsägande och motstridande mot denna föreställning, ty han insåg, att han måste rätta sig efter tidens tänkesätt, även i sådant, som han kanske icke själv gillade. Därav följer, att Iliadens föreställningar äro desamma, som världens voro på den tiden: intet utfördes eller försöktes däri utan gudarnas vilja. Redan från början se vi gudarna utföra och bestyra allt. Sålunda leder Agamemnons tvist med Achilles, ur vilken uppstod dennes vrede, som är Iliadens ämne, helt och hållet sin uppkomst och sitt ursprung från Apollon.¹² Men grekernas följande nederlag och trojanernas segrar ha Juppiter till upphovsman. Ty denne hade på Thetis' böner svurit, att han skulle hämnas på Agamemnon genom härens nederlag och giva Achilles gottgörelse.¹³ Varje gud har sitt parti, sina sympatier; ingen större eller märkligare bedrift utföres bland grekerna och trojanerna, utan att någon gudom är rådgivare och medhjälpare, och striden föres med våld och list lika mycket i Olympen som vid Troja. Detta synes oss löjligt och ovärdigt gudarna, men den allmänna meningen råder över diktningen, liksom över annat. Därtill kom, att många framstående homeriska hjältar ansågos ha gudar antingen till föräldrar eller till ättefäder. Sålunda var Achilles Thetis' son, Aeneas Venus', Sarpedon Juppiters och Memnon Auroras,¹⁴ och av de övriga troddes alla de berömdaste och tappreste leda sin börd och härstamning från gudomligheter. Men vem kunde väl tänka sig föräldrarna som obekymrade om sina

13

14

söner och sonsöner? Om alltså Homeros, för att bevara personernas värdighet och upphöjdhed, icke hade fört några lidelser hos gudarna på tal, skulle han ha försyndat sig mot trovärdigheten, och så stor var på den tiden förvändheten i tänkandet, att vad som var mest orimligt och löjligt, det hölls för mest passande och sannolikt.

- 15 Homeros bör alltså icke klandras, därför att han berättat, att människornas handlingar ha utförts med gudarnas hjälp, ty han gjorde det icke av någon inre drift att hitta på, utan tvingad av den allmänna meningen. Men om vi utelämnar, vad som kunde synas löjligt och orimligt i dessa myter – ty alltsammans har avseende på sederna, vilka ständigt förändras och växla – så är frågan den, om kanske icke skalderna ha lämnat en viktig hjälp och s.a.s. öppnat berömmelsens källor. För det första inse alla lätt, att grekernas mytologi, om någonsin någon, var brukbar och lämpad för skalderna. Ty den var sådan, som det folks mytologi borde vara, som man med all rätt skulle kunna kalla skaldiskt och mera intresserat för det fantasifulla än för det verkliga. Intet dött och livlöst kunde det tåla i tillvaron, allting gjorde det levande och handlande. Vad som än skedde, så skedde det icke av en blind slump utan genom någon gudoms önskan: en förklaring till händelserna fanns alltid till handa, och denna var icke grundad på skarpsinnigt filosoferande utan på fritt diktande, och över hela världen, befolkad och fylld med olika gudar, var ett slags skönhet gjuten, ljuvligt underbar och poetiskt sagolik. På så sätt hade skalden överallt ett stoff, varmed han kunde röra sig, icke kallt och dött utan levande och rikligt till finnandes, och vilket ämne han än valde att skildra, hade han vissa gestalter, med vilkas karaktärer, böjelser och handlingar han kunde utsmycka dikten och minska skildringens långtråkighet. Detta och liknande synes den grekiska mytologien ha kunnat giva åt alla skalder, men särskilt för Homeros, vilken ju på bästa sätt insåg dess brukbarhet, erbjöd den ett speciellt och genom sina förtjänster utomordentligt stoff. Det som har synts oss viktigast härav, skola vi i korthet gå igenom.

- 16 Homeros hade åt sig valt ett ämne att behandla, som, vare sig man tager hänsyn till det tidevarv, som det omfattar, eller tidslängden eller slutligen förloppet och bedrifterna, är rätt torftigt och begränsat. Därför förstå vi, att den händelsernas rikedom, som är det märkligaste hos Homeros, helt och hållet har sitt ursprung i snillets och icke i ämnets fruktbarhet. Ty Iliaden omfattar en tidrymd av endast fyrtio dagar, och om du söker skådeplatsen, så omfattar denna blott stranden av /floden/ Simois och slätten framför Troja, och all Greklands härspekt se vi där upptagen med att belägra en enda stad, om vars erövring vi likväl icke läsa. Alltså måste

något större och härligare tillföras, vari skaldens kraft kunde skönjas och denna snillets överflödande ström stiga över sina bräddar. Men vad kunde tillföras, som var större och härligare än gudarna? Om alltså för oss frågan gäller stoffets rikedom och glans, se vi nu icke blott grekiska och trojanska anförare och soldater, dödande varandra: inför våra ögon ha vi de odödliga gudarna, på båda sidor stormande fram till strid. Icke dröja vi längre vid Skaiska porten eller Skamanders stränder,¹⁵ utan vi omfatta land, hav, luft och Olympen. Vi se icke blott Agamemnon och Achilles tvista, eller Hektor slakta grekerna som offerdjur: vi se Juppiter, som med sin huvudböjning skakade Olympen,¹⁶ och Neptunus, under vars fötter berg och skogar darra,¹⁷ och Pallas iklädd egiden, i vilken bo Förfäran och Striden och Tapperheten och det grymma Förföljandet.¹⁸ Intet finns i hela världen, som icke får liv och ande och helt och hållet är sysselsatt med att förgöra eller försvara Ilion, och så stora äro ansträngningarna på varje sida och så stor är upphetsningen och förvirringen, att man hade kunnat kalla detta krig icke för grekernas och trojanernas utan för naturens. Även den stora omväxlingen, vilken är det behagfullaste i eposet, förlänas verket genom gudarna, och denna visar sig lika mycket i de karaktärer, som äro bestämda och angivna för de enskilda gudarna, som i ombytet av skådeplatser. Ty då det väckte leda hos läsarna att alltid dröja vid Hellespontens stränder och att icke kunna vända bort blicken från stridernas fador och blodbad, så åstadkommes genom gudarnas mellankomst, att läsaren växelvis besöker himmel och jord. Ty när striden, häftigt rasande, kringvärver honom, märker han plötsligt, att han har bortförts till Olympens lugn och Jupiters gyllene boning och gudarnas församling. Härvidlag förnöja icke blott omväxlingen och händelsernas skiften utan ännu mycket mera, att läsaren, orolig över hjältarnas öden och stridens utgång, icke kan samtidigt veta och uppfatta allt om dessa förhållanden. På så sätt hålles han alltid i spänning och saknar aldrig orsak till fruktan eller hopp, och detta är en mycket viktig egenskap och förtjänst hos dikter, vilka innehålla en handling. Likväl synes icke denna förflyttning från himmel och jord och tillbaka överdådig och konstlad utan enkel och naturlig, så att vi i denna tro oss igenkänna icke så mycket ett diktningens konstgrepp som händelsernas vanliga gång. Ty Homeros har knutit samman det mänskliga och det gudomliga med ett stramt band och liksom sammansmält det, och intet sker bland människorna, vars orsak han icke låter oss finna bland gudarna. Ty Iliaden är liksom en ofantlig tavla: den innehåller himmel och jord, och likväl skall man trots denna händelsernas stora mångfald och verkets oerhörda storlek nästan aldrig finna en rad, som icke bidrager till det helas

17

18

skönhet och förträfflighet, passande sin plats och konstnärens syfte.

Till dessa gudarnas tjänster mot Iliaden kommer slutligen den omständigheten, att vad som berättades om dem, tycktes genom ett slags religiös föreställning öka och förhöja poesins kraft. Ty eftersom grekernas folk var fullt av övertro och hängivet sina gudar, var det ofrånkomligt, att de gärna hörde skalderna förhårliga sådant, som de själva brukade vörda och dyrka. Men gudarnas missgärningar, som en nutida uppfattning har fördömt, tycktes på den tiden heliga och vördnadsvärda, och läsarna, som skakats av religionens makt och helighet och s.a.s. ryckts bort från jorden, kunde icke taga anstöt av sådant som vi, vilka bedöma allt efter konstens regler och med oförvillat omdöme, finna löjligt och högeligen olämpligt. Att urskilja och ängsligt undersöka, vad som var passande och gudarna värdigt, låg dem icke i hågen, ty det som anses heligt, brukar icke längre synas förkastligt. Då således alla dessa sagor om gudarna hörde till religionen och skyddades genom dess auktoritet, så åstadkoms genom folkmening och tidsanda, att det tycktes gudsförgätet och gudlöst, icke endast obildat och dumt, att icke gripas och förnjöjas av dem. På så sätt lades religionens upphöjdhet till poesins tjusning, och eposet tycktes icke längre blott vackert utan heligt.

Noter till inledningen

- 1 Homeri opera Graeco-latina, quae quidem nunc extant, omnia. . . . In haec operam suam contulit Sebastianus Castalio, . . . Basileae 1561. Fol. – Castalio (eller Castellio), 1515–1563, var evangelisk teolog i Schweiz. Han utgav en värdefull översättning av bibeln på latin jämte anmärkningar.
- 2 Uppgifter och citat från C. W. Böttigers Lefnads-Teckning i hans utgåva av Tegnér's Samlade skrifter 1847, bd I s. XXIV.
- 3 Ibid. s. XXV.
- 4 Fr. Böök, Esaias Tegnér. En levnadsteckning utarbetad på uppdrag av Svenska Akademien, Stockholm 1946, bd I s. 81.
- 5 Åsytter en gymnasieadjunkt i Karlstad, som Tegnér hade sökt; jfr Böttiger s. XLVII. Tegnér förbigicks av konsistoriet.
- 6 Böök s. 95.
- 7 Dikten är under titeln »Pindens faror» införd i Böttigers utgåva, bd II s. 136 ff., och i jubileumsupplagan 1882, bd I s. 297 ff.
- 8 Gustaf Adolf Giertz, 1784–1807, blev hovrättsauskultant och underofficer vid Mörnerska husarregementet. (C. Sjöström, Skånska nationen före afdelningarnes tid 1682–1882, Lund 1897, s. 508.) – Gustaf Broomé, 1786–1865, fil. jubeldoktor, prost i V. Sallerup i Skåne. (Svensk Släkt-Kalender för år 1887, 3. årg., Stockholm 1886, s. 55.)
- 9 För välvillig upplysning härom tackar jag fil. dr Nils Palmborg i Lund.
- 10 Christian Georg von Dellwig, 1729–1807, ryttmästare 1754, avsked 1761. G. m. friherrinnan Gustava Johanna Hamilton af Hageby, 1736–1805. (Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, bd II s. 251.)

- 11 Åtskilliga exempel har jag själv funnit vid katalogisering av Härnösands gymnasiebibliotek.
- 12 Böök s. 96.
- 13 Alf Ahlberg, *Filosofins historia*, 5. uppl., Stockholm 1967, s. 138.
- 14 Böök s. 57.
- 15 Se översättningen nedan s. 88 med not 10.
- 16 Översättning nedan s. 90.

Kommenterande noter

(Tegnér's fotnoter äro inkluderade; de markeras med T:)

- 1 Tegnér anspelar här på Horatius' bekanta ord i *De arte poetica* v. 359:
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus
»Självt blir jag illa till mods, när han slumrar, den gode Homeros.»
(Övers. av G. Bendz, *Latinska sentenser och citat* s. 180.)
- 2 Latinet har *Zoili*, plural av *Zōilus*, namnet på en grekisk grammatiker i Alexandria omkr. 250 f. Kr., »småaktig häcklare av Homerus, därav appell. illvillig kritiker». (Ahlberg–Lundqvist–Sörbom, *Latinsk-svensk ordbok*, s.v.)
- 3 Citat från Horatius' *De arte poetica* v. 191, som i originalet lyder:
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
inciderit . . .
»Ej heller må en gud uppträda (näml. i dramat), om icke en förveckling inträffar, som är värd en räddare.»
Orden innebära en varning för onödig användning av en *deus ex machina*. Tegnér har haft detta uttryck i tankarna, vilket förklarar felciteringen.
- 4 T:a) *Platons* »Staten», bok II slutet.
- 5 T:b) Se *Ramlers* *Batteux*, 2 Theil 8 Kapit. – Karl Wilhelm Ramler, 1725–1798, professor i logik och de sköna vetenskaperna i Berlin, lyrisk diktare. Han utgav »*Einleitung in die schönen Wissenschaften*», Leipzig 1756–1758, som är en bearbetning av *Batteux*' »*Cours des belles lettres*», som utkom i Paris 1747–1750 i 5 delar. Charles *Batteux*, 1713–1780, var professor i retorik och humaniora i Paris och grundare av den franska konstfilosofien.
- 6 Se *Inl.* s. 76.
- 7 T:c) För att ingen må tro, att vi ha anfört detta utan grund, skall han veta, att vår tids mest lysande kritiker ha hyst samma åsikt. Se *Sulzers* »*Allgem. Theorie der schönen Künste*» dritter Theil s. 365. *Blairs* »*Vorlesungen über Rhetorik und sch. Wissenschaften*» 4 Theil s. 101. *Homes* »*Grundsätze der Kritik*» 1 Theil s. 135. En skarpsinnig utredning härom har slutligen den lysande *Leopold* gjort i sin skrift »*Critiska anmärkningar vid Hjeltedikten Tåget öfver Bält*» s.6f. – Johann Georg *Sulzer*, 1720–1779, schweizare, en av 1700-talets främste estetiker, blev 1747 professor i matematik i Berlin. Hans »*Allgemeine Theorie*» utkom i 4 delar i Leipzig 1778–1779. – Hugh *Blair*, 1718–1800, professor i värtalighet och »skön litteratur» i Edinburgh. Hans »*Lectures on rhetoric and belles-lettres*» utkom i 4 delar i London 1783, i tysk översättning 1785–1789. – Henry *Home*, Lord *Kames*, 1696–1782, engelsk filosof och skriftställare. Hans »*Elements of Criticism*» utkom i 3 delar i Edinburgh 1762–1765, i tysk översättning i Leipzig 1765. – Carl Gustaf *Leopold*, 1756–1829, blev Gustaf III:s litterära gunstling, kungl. handsekreterare och medlem av Svenska Akademien. Hans skrift om Gustaf Fredrik *Gyllenborgs* dikt »*Tåget öfver Bält*» utkom 1785. (Uppgifterna om *Ramler*, *Batteux*, *Sulzer*, *Blair* och

Esaias Tegnér

Home ha hämtats ur Meyer, Das grosse Conversations-Lexicon für die gebildeten Stände, Hildburgshausen 1840–1855.)

- 8 T:d) Iliad. 2:16. – Versen lyder i Lagerlöfs översättning:

»Så han sade, och drömmen flög hän att befallningen lyda.»

- 9 T:e) Iliad. 4:440. – Lagerlöfs översättning.

»Bävan och skräck voro med och den hejdlöst rasande tvedräkt

---

och genom krigarevimlet gick fram ...».

- 10 Tegnér har en sats med *aut* – *aut*, varom se inl. s. 77.

- 11 Orden om Juppiter, som skakade Olympen, återgå på Horatius, Carm. I 12:57, där det heter:

tu gravi curru quaties Olympum

»du skall skaka Olympen med din tunga vagn.»

- 12 T:f) »Vem då av gudarna hetsade hop dem båda att kivas?

Sonen av Leto och Zeus.» Iliad. 1:8.

Så Lagerlöfs översättning. Tegnér anför citatet på oaccentuerad grekiska, enligt bruket i Lund på hans tid. Se E. Wikén, The Itacistic, Etacistic and Henninian Pronunciations of Greek in Sweden (Eranos, Vol. 44, Göteborg 1946), s. 505 ff.

- 13 T:g) Iliad. 1:532. – Hänvisningen borde hellre vara till v. 558 f., där Hera anklagar Zeus för att ha givit Thetis sitt löfte:

»Henne du lovat högtidligen visst, att du skulle Achilles

hedra och låta en mängd av achaierna stupa vid skeppen.»

Övers. av Lagerlöf.

- 14 Den »silverfotade» Thetis var en av havsguden Nereus' 50 döttrar och gift med Peleus; Achilles var deras son. Det var vid deras bröllop, som tvedräktens gudinna kastade in ett guldäpple med inskriften »Till den skönaste». – Den trojanske hjälten Aineias (lat. Aeneas) troddes vara son till kärlekens gudinna Venus, grekernas Afrodite, och Anchises, kusin till kung Priamos i Troja. – Sarpédon var son till Zeus och Europa. Han var lykiernas härförare vid Troja och dräptes av Achilles' vän Pátroklos. – Memnon var son till morgonrodnadens gudinna, den »rosenfingrade» Eos, som i romersk mytologi hette Aurora. Han var kung i Etiopien, kämpade på trojanernas sida och dräptes av Achilles.

- 15 Skaia-porten var Trojas västra port. – Skamander var en å vid Troja, utmynnande i Hellesponten.

- 16 T:h) Iliad. 1:530. – I Lagerlöfs översättning:

»Sade Kronion, och nu svartbrynade pannan han böjde,

...; då darrade hela Olympen.»

- 17 T:i) Iliad. 13:19. – I Lagerlöfs översättning:

»... bergets åsar och skogen

darrade under hans steg, då odödliga härskaren framgick.»

- 18 T:k) Iliad. 5:740. – I Lagerlöfs översättning:

»... egiden,

gruvlig att skåda, ty runtom dess rand är den bleka förfäran

och på dess skiva förbittring och mod och rysliga striden.»

Gösta Vitestam

Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character^{*}

My basic qualification for the task of clearly describing the character and the background of ancient Arabic poetry is that I am not a poet and not an Arab. A person who lives in a forest cannot see the wood for the trees. Seeing Arabic cultural life from outside and from an independent point of view, I may get a clearer outlook of this remarkable phenomenon than a person who himself is a part of it or is a product of it. Just as when a tourist points out to a native how nice his native place is. That is something the native never thought of. He considered it quite natural and scarcely remarkable.

Among the creatures of God, man holds a unique position because he has got the gift of speech. He has a *nafs nātiq*, contrary to the dumb creatures, who have a *rūh ḥayawānī*. What is more, language is power. Through language we influence our fellow beings. By means of words or combinations of words we make people happy or sad. By means of the art of words we can better and more precisely than by any other forms of art – visual art, scenic art, music, etc. – transmit to others feelings and sentiments from our own world of ideas. This applies to all people and is timeless. It applies to prose style but above all to poetry.

The meaning of the Arabic word for poetry, *shiʿr*, is »knowledge», and the poet, *ash-shāʿir*, is accordingly a person who is in possession of real knowledge. Of course, the mere beauty of the verses in itself, which always has been exciting to an Arab, endows it with a mysterious power. Still, the power which is in the poet's ingenious combination of words can bring about an almost supernatural effect and act as a magic formula, a hocus-pocus. Thus the poetry, which grew up during the days of the tribal

^{*}Inledningsföreläsning vid den svensk-arabiska poesikonferensen i Lund 22–24 okt. 1984

wars, *ayyām al-ʿarab*, and which was based on assaults and bloodfeuds, had a great deal of magical character.

The poetical talent reflected above all the kind of magic power which the Arabs combined with *hidjāʿ*, a word derived from a root of a verb meaning »to form syllables» as well as »to satirize». The noun *hidjāʿ* characterizes the power conferred upon the poet by his personal spirit, his *djinn*. It could inspire the poet to the supernatural faculty of inflicting evil upon the enemies of his tribe and of securing its victory. Actually, the accomplished verses of an eminent tribal poet had a psychological influence on friend as well as enemy. They could stimulate and paralyse people, respectively.

Certainly, this poetical phenomenon is not entirely unknown in other cultures. Thus it also characterizes our Old Norse poetry, which found its expression in north-western Scandinavia. Accordingly, there is in this respect a certain parallel between both our old poetic cultures.

Thus Arabic poetry by its almost magical power and its brilliant and suggestive beauty could inflame the mind and give the people goose-flesh. Seldom has the power of the word over thought been so obviously illustrated as by arabic poetry during *ayyām al-ʿarab*.

To all people and in every language there is a period prior to the time when their literature was codified in writing, i.e. before a method of writing adapted to its particular phonetics and speech was constructed. As far as the Semitic peoples are concerned, this trend is particularly evident and interesting among those whose cultural traditions are mainly characterized by literary qualities, like the Hebrews and the Arabs.

The oral transmission of literary material was by no means less trustworthy than the copying that took place in subsequent times. The responsibility for the oral transmission of popular literary material from generation to generation rested upon the broad community, the whole society. In support of its precise rendering, and as a guarantee for its accuracy, this literature employed various mnemonic devices, for example, puns, rhythm and rhymes, and also prose rhymes.

However, when people began relying on the written word, the hereditary responsibility of the community was entrusted to those individuals who were able to write and read. That is by no means unusual, since knowledge of mysterious signs has always brought great respect and admiration to the well-endowed person able to write and read.

Actually the written transmission was often performed by extremely individual, more or less careful, copyists or professional writers. Further-

Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character

more, an illegible or destroyed passage was liable to be misunderstood. The misunderstanding was not only passed on to next copyist. It could also, as a result of its strangeness, cause elucidations and rationalizations, and consequently lead to new misunderstandings. In this way a written transmission could lead to great deviations from the old hereditary tradition. That so really happened is evident when we study current copies of preserved manuscripts.

All that has been said so far is applicable to old pre-Islamic poetry. Its country of origin is the Arabian Peninsula. In its environment, among bedouins and in village communities, there appeared a literary activity which reflected tribal wars, cattle-robberies and blood-feuds. An important purpose of this literature was that it should be entertaining. Any informative duty in the rationalistic sense can certainly not be attributed to the literary activity of the bedouin community. When the bedouins, who lived in reduced circumstances, relaxed from the hardships of the desert in the shade of the pitched skins of their camels, they amused themselves with exciting, to say nothing of spicy, tales. The components were gathered from their own environment. The tale took the shape of a lament, a boast, a satire or a curse, as well as a eulogy upon horses and camels and of course, woman and love. The narration was interspersed with the recitation of verses. The Arabs have always loved poetry. And they knew their poetry. The recitations of verses run all through Arabic literature. All the genres of this literature, from *tafsīr* to *adab*, are illustrated with poetical quotations. The nature of the ancient style can best be exemplified by the famous collection called *Kitāb al-aghānī*, »The Book of Songs«.

When Arabic poetry was put into codified form is impossible to state. Nor we do know anything about the manner of poetic expression before it took this form. Briefly, we only know it as it was documented in writing during the first centuries of Islam. Yet, the need for poetical means of expression for certain things, such as women and love, is certainly as old as man himself.

The poetry which flourished in the cultural circles of Greece and on the eastern coast of the Aegean Sea was documented much earlier. It is also in several respects different from ancient Arabic Poetry. According to the present-day definition of style, it seems a little difficult to classify ancient Arabic poetry as lyricism. This, however, is true of Greek poetry, from which the word »lyrics« itself derives its origin. For this poetry was presented to the accompaniment of a lyre.

There also certainly existed among the Arabs instrumental music. However, strange to say, during a later Islamic period some people were suspicious of instruments. From the literary genre called *adab*, which includes the literature of entertainment, there is a book by a well-known author written in the ninth century A. D. entitled *dhamm al-malāhī*, »The Blame of the Musical Instruments«. It is directed at useless pastimes, which begin with music and end with drunkenness and other excesses.

Reverting to the subject: as opposed to Greco-Roman poetry Arabic poetry was rhymed, which originally – irrespective of its mnemonic function – may have been proof of the Arabic predilection for puns and conspicuous collections of words. In this connection mention ought to be made of the power which the rhyme-prose, *sadj*⁵, lends to the clauses of the Koran and, later on, of the *adab*-literature. In the West rhymed verse was introduced during Late Antiquity at the earliest, and then particularly in the church hymns.

Ancient Arabic poetry was greatly limited regarding rhythm as well as rhyme. Irrespective of its aesthetic value the hard confinement to a rhythmic pattern ensured, as we have suggested above, its accuracy at the time of the oral transmission.

An Arabic poetical work, a *qašīda*, is built up of a number of verses. Each specific verse is called a *bait*, which is also the Arabic word for »building«. Yet, in the plural they differ: house-buildings are *buyūt*; while versebuildings are *abyāt*. Every verse of a *qašīda* ends with the same rhyme-syllable. Often a *qašīda* contains a hundred or more verses. The Arabic language is certainly rich and flexible, but nevertheless it is a good example of the capability of the Arabic poet and of the exactitude of the defined Arabic poetry. Each such verse contains two closely connected half-verses. The whole verse, on the other hand, is not only grammatically independent of the following but a complete and finished unit of thought. For besides the general chronological course, the specific verses do not have any formal relation to each other. It is from this point of view that we have to understand the name of one of the earliest substantiated poetical works, *al-Mu'allaqāt*, which literally means »The Suspended Ones«. A *mu'allaqa* was consequently a collection of beautiful pearls without any other relation to each other than the mere superficial touch. Indeed, by signifying »necklace« suspended round the neck of a beautiful woman, it makes an image which in itself is of poetical value. Every other association in consequence of its literally meaning »the suspended ones« is typical hindsight wisdom. In this way the very title illustrates how the metaphori-

Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character

cal language functions in Arabic poetry: the reality and the image flow together. An interesting consequence of this formal independence of the verses is that the preserved sources present the verses in different arrangements. Here the transmitters had no mnemonic aids, since all the verses end with the same rhyme-syllable. Actually, this is a very good – although negative – proof of the importance of real mnemonic supports in oral transmission.

Formally, the liberty of action of an Arabic poet was extremely circumscribed. Nevertheless this stereotyped poetry never appears forced. A masterly exploitation of the structural choices and the abundance of nuances of the Arabic language lend the verse a thorough pregnancy.

It is this uniformed poetry which the Arabs sometimes call *nazm*, or »order», in contrast to *nathr*, »scattering», i.e. the prose. With regard to what was said above, it is interesting to add a parallel meaning of *nazm*, namely »string of pearls». The order itself, the systematics, and the skillful utilization of the abundance in forms in the Arabic language seem to have had a value of their own.

Actually, Arabic poetry is looked upon as a miracle and as a miracle it is permitted to be abstruse. A great deal of the ancient poetry certainly seemed hard to understand from the very beginning. How much more difficult must it not be for us, a couple of thousands of years later, to understand its meaning and its associations. Obviously, it appeared fascinating not because of its clearness but because of its mystery. For the genuine Arab the Arab tongue, *lisān al-ʿarab*, is a gift from God. Bearing in mind the brilliant perfection of form which the poet could bring about by means of this language within the limits of the defined prosody, it is not to be wondered at that its external appearance, its articulation and its sounds are felt to be beautiful.

In this connection I cannot but relate an episode from my own experience. I once spent an academic year teaching ancient Arabic poetry. Together my students and I recited the old verses, and we tried to interpret them and to translate them. Among the students was a bright and alert Arab. Suddenly he said: »How beautiful it is, it gives me the shivers, it is enough to make me cry». »Well», I said, »then you may translate it». He answered: »I don't have the faintest idea of its meaning».

Thus, the pattern of classical Arabic poetry has its origin in the pre-Islamic era, the period called »the time of ignorance», *al-djāhiliya*. The poetry of *al-djāhiliya* survived the introduction of a new religion and a new code of ethics. Yet, for the learned scholars of Islam it was not selfevident

that this by no means always presentable poetry from heathen times should be incorporated into the Islamic knowledge. For the Islamic scholars were, as is well known, not only theologians but also philologists, inasmuch as divine revelation is bound up with the ways of expressing the Arabic language. However, as a result of their love for poetry, their inherent feeling for it, and their enthusiasm for it, the Arabs could not give it up. In fact, to an Arab, poetry runs in the blood.

Still, in this connection it may as curious fact be pointed out that the Prophet himself does not seem to have had a sense of poetry. He considered it characteristic of seers and the insane. Actually, we have only one verse from him, or rather, only one verse is ascribed to him. Besides, it is a poor verse in the metre *Radjaz*:

Anā nabīyun la kadhib, anā 'bnu 'Abdi 'l-Muṭṭalib¹

»I am a prophet without falshood, I am the son of 'Abd al-Muṭṭalib«.

As early as the eight century according to our calendar the poetical pattern was fully completed and the sixteen metres were established. Out of these an Arabic poet had to choose the metre for his poem. As this forum is no place for further analysis, I shall not go into any details concerning the construction of the metrical feet.

As to the rhythmic pattern of Arabic poetry, it is not, like the present-day Western system based upon the stressing of words and syllables. Consequently, Western rhythm is qualitative. The rhythm of Arabic poetry is quantitative. It is a measure formed upon a skilful variation between long and short syllables. When read, it almost flows like the waves of a sea. The Arabic word for »metre« is *bahr*, which is also the word for »sea«. To us Westeners it is very difficult to feel the rhythm in the Arabic way. We have to scan, i.e. we have by recitation to transpose the long syllable to ictus.

Concerning the disposition of the narrative material in the poetry of ancient times, we may also observe a certain number of stereotyped patterns. Thus the amatory poem, which is often described as an expression of sorrow over lost love, begins by relating how the poet himself and some of his companions visit a place where he grieves at old memories of a former love. In this place he now finds only the droppings of gazelles, which seem to him as if they were peppercorns. After that he describes the woman who is the object of his sorrow. To do this fully adequately he compares her to other women he has loved. Suddenly he passes on to these other women and discribes their good qualities. Sitting beside his horse in the evening, meditating, he begins describing the qualities of his

Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character

beloved horse. While sitting there, a terrible storm breaks out. He then goes on to describe the violence of the storm and the rain and the rushing flood.

Thus one association leads to another. It is characteristic of the Arabic poet that he gets carried away by his own imagery. The suggested image is so predominant that it becomes a new reality, which in turn is described by means of new images. Given patterns can also be discovered in the poetry which describes tribal wars, encounters and wounded heroes. A common figure, for instance, is the wounded hero lying on his back, suffering in the night and waiting for the break of day. The night passes slowly. Lying in this way, he studies the starry sky, and so we get a poetical view of the constellations and their movements.

Ancient Arabic poetry has a very expressive imagery. An outstanding feature of it is its striking metaphorical allusions. I wish to illustrate this with a couple of examples, the first one in the metre *Ṭawīl*:

wa-wādin ka-djaufi 'l-'ayri qafrin qaṭa'uhu
bi-hī 'dh-dhi'bu ya 'wī ka-'l-khalī ī 'l-mu'ayyali²

»I have crossed through a valley, empty as the belly of an ass. A wolf howled just like a ruined gambler with a numerous family.»

Two more verses in the metre *Hazadj*. They deal with a warrior who is going to fight:

bi-darbin fihī tafdjī 'un wa-ta'yīmun wa-irnānu
wa-ṭa'nin ka-fami 'z-ziqqi ghadan wa-z-ziqqu mal'ānu³

»With a cut in which is (involved) terror-making, widow-making and moan-making. And with a lance-stab like (which suggests) the leak from a water-sack in the morning when the sack is filled.»

As suggested above, the Arabic poet not always makes a distinction between image and reality. They fuse in the vision he has in his mind, or else they are described as two equivalent statements, side by side. For us it may be difficult to find out the structure of this combination and to see what the poet really wants to say. This can be illustrated by the following example in the metre *Wāfir*:

tathannat fa-starāba 'l-khayzurānu
wa-fāhat fa-studhilla 'l-uḡhuwānu⁴

The literal prose translation is:

»She waddles and the spear is regarded with suspicion
and she speaks and the chamomile is regarded as vile.»

The meaning is:

»She waddles better than the spear (fixed in the ground) and when she speaks, her teeth appear more white than the chamomile».

Arabic civilization is conservative by disposition. A good deal of the atmosphere found in the ancient poetry of the pre-Islamic era was still alive during the subsequent Islamic centuries. Even the propagandistic role which the old tribal poets played during the days of blood-feuds, cattle-thefts and tribal wars, as instigators and inciters, abusers and satirists, respectively, continued during the time of the caliphate. The poets who dwelled at the courts of the caliphs, the princes and the governors had something of these old social functions. Officially they had their livelihood for bringing culture and imitative arts to the court, but for the sake of this livelihood they also had to eulogize and glorify their prince with beautiful verses, at the same time as they had to defame and ridicule his political enemies.

However, not all the poetry was court poetry. Poetry was written and recited on every occasion. Especially the *adab*-literature with its rhetorical sphere of »belles-lettres», scattered around poetical quotations, also from ancient times. During the discussions at the time of the so-called *shu 'u-bīya*-movement – the movement which stated that full equality existed between the Arab and the non-Arab – it was maintained, for instance, that the proof of the deeper sensitivity of the Arabs to the expressiveness of the language was precisely its ancient poetry. It was according to the opinion far superior to all other poetry.

Gradually the separate elements of the old *qaṣīdas* were purified. Thus, for instance, we got *qaṣīdas* with exclusively erotic subjects, the poetry which we call *ghasal*. A great deal of the different subjects were collected during the Abbaside period to form so-called *dīwāns*. However, during all that time the poetical pattern remained as before, firmly stereotyped concerning measure, rhyme, and the sixteen established metres.

Now, in conclusion, I wish to illustrate with a strange example how this pattern, passed on by heredity, is living and is a component in the present-day Arabic way of life. As is well known, for an Arab, the past and the present fuse. One morning 1970 a Palestinian student at our institute came to me and presented a *qaṣīda* in the traditional style. The purpose of the poem was, of course, to eulogize the institute. Fortunately he did not find any enemies. It is a *bi*-poem, i.e. it is rhymed with the syllable *bi* and the metre is *Kāmil*. In ancient poetry linguistic and metrical licence is extremely rare. Even though the style of the student's *qaṣīda* does not reach the highest standards, and even though it contains some linguistic as

Poetry among the Ancient Arabs – a Genuine Trait of Character

well as metrical errors, the phenomenon in itself is interesting and curious. After the formula *bi-smi 'llāhi 'r-raḥmān ar-raḥīm*, »in the name of God, the Compassionate, the Merciful« the three first verses run as follows in the form in which they were originally presented:

Yā ma ḥadu innī ataytuka ṭāliban
aṣlu 'l-lughāti aṣālatu 'l-ādābi
fa-wadjadtu fika 'd-dāda ta 'lū wa-tandjalī
wa-wadjadtu fika aṣālata 'l-a'rābī
wa-wadjadtu fika min al-unāsi djamā'atan
*minhum shuyūkhan wa-minhum atrābī*⁵

»O institute, as a student I came to you –
you, the basis of the languages, the power of the civilizations,
I found by you the character *Ḍād* which is noble and clear,
I found by you the vigour of the bedouins
And I found by you a society of people,
some of them sheikhs and some of them my companions».

Ancient Arabic poetry is not only preserved. The ancient ways of expression became almost sacrosanct and normative until our days. The so-called free poetry appeared later among the Arabs than among other peoples.

It is not surprising that ancient Arabic poetry seems somehow strange to us in the twentieth century. We are far removed from it, not only in time but also in space. We do not always find it easy to follow the thoughts of the poet and his associations. The incidents of current interest in his cultural surroundings, in the oases, villages and towns, remain hidden from us. Which subjects for rejoicing and which sad occurrences were spoken about in the tribe at that time? Which jokes went round and what did people laugh at? We have to accept that the ancient tribal poetry abounds with allusions to situations which we are not acquainted with. So we cannot fully estimate its poetical value and its pregnancy.

Notes

1 أَنَا نَبِيٌّ لَا كَذِبَ * أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَلِّبِ
2 وَوَادٍ كَجَوْفِ الْعَيْرِ قَفْرٍ قَطَعْتَهُ * بِهِ الذِّئْبُ يَعْوِي كَلْخَلِيعِ
المُعِيلِ

3 يَضْرِبُ فِيهِ تَفْجِيعٌ * وَتَأْيِيمٌ وَإِرْنَانٌ

وَوَطْعَنٌ كَفَمِ الزَّقِيقِ * غَدَاً وَالزَّقِيقُ مَلَانٌ

4 تَشَنَّتْ فَاسْتَرَابَ الْخَيْرَانَ * وَفَاهَتْ فَاسْتَذِلَّ الْأَقْحَوَانَ

5 يَا مَعَهْدُ إِنِّي أَتَيْتُكَ طَالِبًا * أَمَلُ الْوُغَاتِ ، أَمَالَةُ الْأَدَابِ

فَوَجَدْتُ فِيكَ الْضَادَ تَعْلُوً وَتَنْجَلِي * وَوَجَدْتُ فِيكَ أَمَالَةَ الْأَعْرَابِ

وَوَجَدْتُ فِيكَ مِنَ الْإِنْسَانِ جَمَاعَةً * مِنْهُمْ شِيُوخًا وَمِنْهُمْ أَتْرَابِي

Minnesord

Hans Nilsson-Ehle

Av *Lars Lindvall*

Den 18 mars 1983 avled professor emeritus Hans Nilsson-Ehle i en ålder av 72 år. Han var ledamot av Vetenskapssocieteten sedan 1949.

Hans Nilsson-Ehle föddes i Svalöv den 17 juli 1910 som son till professorn i ärftlighetslära vid Lunds universitet Herman Nilsson-Ehle och hans hustru Signe, född Romberg. Han växte upp i Lund och blev student vid Katedralskolan där 1928. Vid Lunds universitet studerade han moderna språk (engelska, tyska samt romanska språk) med högsta vitsord. Nilsson-Ehle avlade filosofie licentiatexamen 1938 och disputerade för doktorsgraden 1941. Han blev docent i romanska språk kort tid därefter och innehade under en följd av år docentstipendium och docentbefattning. Under åren 1946–1957 innehade Nilsson-Ehle tjänst som lektor i engelska och franska vid sitt gamla läroverk. År 1957 utnämndes han till professor i romanska språk vid Göteborgs universitet, där han var verksam fram till sin pensionering 1977.

Nilsson-Ehles lärare i romanistik var Emanuel Walberg, en av många svenskar som gjort betydande insatser i utforskandet av den äldre franskan och dess litteratur. Nilsson-Ehle, som fick sin språkvetenskapliga skolning i ett ovanligt kvalificerat seminarium, disputerade emellertid under dennes efterträdare, Alf Lombard, på en avhandling med titeln *Les adverbales en complément d'un verbe en français moderne*. Det är en synkronisk studie över en viktig grammatisk kategori i franskan. Detta arbete hade genomförts i enlighet med lingvistiska idéer som innebar förnyelse inom den svenska romanistiken. Den uppfattning om språkvetenskapens mål, mening och metoder som låg bakom avhandlingen satte också sin prägel på Nilsson-Ehles senare insatser som forskare och handledare. Hans intresse var från början inriktat på fundamentala lingvistiska kategorier, strukturbärande och systemspecifika element. Han beskrev ibland, något skämtsamt, sina språkvetenskapliga preferenser genom att åberopa en tysk lingvist som sagt: "Die Partikeln sind meine Lieblinge."

17.7 1910 – 18.3 1983

Redan i debutverket finner man den formella elegans, tekniska skicklighet och kritiska skärpa som kännetecknar de tyngst vägande delarna av hans vetenskapliga produktion. Precision och "finesse" framhölls i de sakkunnigas utlåtanden som kännetecknande för språkvetenskapsmannen Nilsson-Ehle. Termerna beskrev i lika hög grad Nilsson-Ehle som människa.

Nilsson-Ehles originalitet kom till uttryck i hans ämnesval. Hans utvecklade förmåga till nyansering och klassifikatorisk förenkling visade sig bland annat i ett arbete från 1953 rörande objektpredikativets och appositionens syntax i franskan, *L'attribut de l'objet en français. Esquisse d'une étude*. Det är ett problemkomplex som senare kommit att locka yngre forskare vid institutionen i Göteborg och vid andra institutioner i landet. Ett mönstergillt arbete från 1947 hade ägnats de asyndetiska kompletivbisatsernas syntax i italienskan, *Les propositions complétives juxtaposées en italien moderne*; i detta språk, till skillnad från den moderna franskan, saknar vissa typer av kompletivbisatser bindeord och underordning markeras på annat sätt. Båda dessa arbeten tillhör standardlitteraturen inom sina ämnesområden. I Nilsson-Ehles fall kan man inte förbigå hans recensioner. Han kunde vara mästertlig i denna erkänt svåra genre. En sådan recension, väl värd att nämnas, är *Remarques sur les formes surcomposées en français* från 1954. De tempusformer som avses lider av ett slags hypertrofi ('jag har haft gjort'), och Nilsson-Ehles recension bör ses som ett självständigt bidrag till studiet av denna intressanta romanska företeelse som har fått förnyad aktualitet under senare år då occitanskan (språket söder om Loire), där dessa tempusformer är vanligt förekommande, upplevt en anmärkningsvärd renässans. Nilsson-Ehle följde med stort intresse diskussionen kring detta nytillkomna material.

Nilsson-Ehles senare produktion omfattade, vid sidan av franskan, även dess systemspråk italienskan. Så småningom fångade detta språk alltmer hans intresse och han verkade för att en professur i italienska skulle inrättas vid Göteborgs universitet. Han blev med åren en mycket välorienterad kännare av Italien, dess språk, dess människor och kultur. Inte minst intresserade han sig för staden Rom, dess speciella dialekt, *il romanesco*, och den författare som mer än någon annan gjort romanescon till ett rikt utvecklat och uttrycksfullt litterärt idiom: sonettdiktaren Giuseppe Gioachino Belli (1791–1863), vars verk tillhör den stora europeiska litteraturen och som skulle varit mera känd utanför sitt hemland om han skrivit på ett mera lättillgängligt språk. Nilsson-Ehle var en av de mycket få skandinaver som trängt in i Bellis verk och värld. Flera av hans skrifter är ägnade denne

romare vars livshållning inte saknar beröringspunkter med Nilsson-Ehles egen. Fullständiga konkordanser till Bellis texter utarbetades under hans professorstid av en yngre, italiensk forskare på göteborgsinstitutionen. De är oumbärliga arbetsinstrument för studiet av denne diktares språk.

Under sina sista professorsår och efter sin pensionering 1977 arbetade Nilsson-Ehle med forskning rörande komparativen i de sydromanska språken, framför allt i italienskan. Komparativen och superlativen i italienskan utgör två lingvistiska kategorier vilkas beskrivning kompliceras av flera anledningar. Man kan hävda att distinktionen mellan komparativ och superlativ alls inte finns i den språkliga formen, vilket gör det ovisst i vilken utsträckning den har semantisk realitet. Saken kompliceras ytterligare av att komparativen i italienskan också kan uppträda i en form som definitionsmässigt borde vara reserverad för superlativen. Nilsson-Ehle fick inte uppleva glädjen att slutföra denna brett upplagda forskningsuppgift. Han efterlämnar ett omfattande excerptmaterial som han vid flera tillfällen generöst ställde till förfogande då analoga problem i andra sydromanska språk kom upp till diskussion.

Nilsson-Ehle hade personliga och vetenskapliga kontakter med många forskare utomlands. Den danska språkvetenskapliga miljön hade han tidigt lärt känna och med sina danska kolleger hade han nära och vänskapliga band. Många var de framstående utländska språkvetenskapsmän som under hans professorstid besökte göteborgsinstitutionen. Han ansvarade för den andra Skandinaviska romanistkongressen 1961. Nilsson-Ehle var sekreterare i Alliance française Lund-Malmö från dess instiftande 1939 fram till 1943. Han var ledamot i Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund från 1952. Han upptogs som ledamot i Accademia dell' Arcadia i Rom 1964 och blev ledamot i Cultori di Roma 1971. Han var ordförande i Svensk-italienska föreningen i Göteborg åren 1958–1976, tillhörde Rominstitutets vänner, var aktiv medlem i Svenska humanistiska förbundet och var under sin göteborgstid medlem i sällskapet Gnistan. Hans gärning belönades med flera ordensutmärkelser.

Italien var det land som Nilsson-Ehle under senare år helst besökte. Titeln på ett av hans föredrag var "Romantiska romresenärer" – han var själv en sådan resenär. Det var vissa platser han då regelbundet sökte sig till. När han var i Rom försummade han aldrig att besöka den gamla kyrkan Santa Maria in Cosmedin med dess berömda stenansikte – *la Bocca della Verità*, 'Sanningens mun'. Kyrkan var mycket mer än ett vanligt turistmål för honom – den var ett mål för vallfart. Stenen, en berömd sevärdhet redan för medeltidens pilgrimer, dess legend och symbolik hade

ett pregnant betydelseinnehåll för honom.

Hans Nilsson-Ehle kom ur en miljö i vilken han tidigt utsatts för såväl naturvetenskapliga som humanistiska influenser. Denna bakgrund gjorde honom till en rikt sammansatt människa hos vilken man fann både diktarens sensibilitet och begreppsanalytikerns skarpsinne. Han förenade med detta en livshållning som kom att präglas av djup kristen övertygelse. Därtill kom hans musikalitet – hans väsen var musikaliskt – och en stor musikhistorisk bildning. Han var i tjugo år aktiv i Lunds orkesterförening. Under sina göteborgsår utövade han musik i flera sällskap och följde med stort intresse musiklivet i sin nya hemstad.

Nilsson-Ehle var en vänsäll människa, och han trivdes i kretsen av sina vänner och elever på institutionen. Det kunde någon gång hända att han under ett avspänt och otvunget bordssamtal citerade Horatius på ett sätt som gjorde det uppenbart för oss att han hos den latinske skalden funnit uttryck för tankar och värderingar som han ansåg vara väsentliga och exemplariska. Det var framför allt Horatius' ode II:xvi som han då med djup och äkta inlevelse anförde, det ode vars sjunde strof lyder: "laetus in praesens animus quod ultra est / oderit curare, et amara lento / temperet risu: nihil est ab omni / parte beatum" eller, i morbrodern Hans Birger Rombergs översättning, "Lär dig, glad åt stunden, att fly all ängslan För hvad komma skall, och det bittra mildra Med ett stilla löje; fullkomlig sällhet Finns ej på jorden". Besinning och måttfullhet var mänskliga kvaliteter som Nilsson-Ehle värderade högt.

Efter den bilolycka som ändade hans liv fördes Nilsson-Ehle till Ängelholms lasarett. En förundrad läkare kunde meddela att hans svårt skadade patient citerade Horatius. Hans Nilsson-Ehle återfick aldrig medvetandet. Han fördes till Lunds lasarett i ett sista försök att rädda hans liv. Han dog i den stad och det landskap varifrån han en gång kommit.

22.12 1906 – 28.3 1984

Bertil Axelson

Av *Alf Önnerfors*

Fil.dr Bertil Folke Bonde Axelson, professor emeritus i Romersk vältalighet och poesi vid Lunds universitet, avled i Lund den 28 mars 1984 och med honom en av Sveriges genom tiderna största och originellaste latinister.

Han föddes i Helsingborg den 22 december 1906 som son av österrikiske konsuln Axel Olsson och dennes danskfödda hustru Sigrid Rössel. I syskonskaran fanns en yngre broder och syster, vilka bägge avled i relativt unga år. Fadern var kusin till Martin P:son Nilsson – det enda, men förvisso icke oviktiga, lärda påbrå som kan påvisas i släkten. Betraktar man familjeporträtten, får man intrycket, att den grandezza som utmärkte Bertil Axelson ex cathedra och i officiella sammanhang, möjligen kan ha varit en från fadern ärvd karaktärsegenskap. »Die Frohnatur und Lust zu fabulieren», humorn, den raljerande munterheten, som han gav fritt utlopp åt i vänners lag, var snarare av dansk extraktion. F.ö. betydde modern, som uppnådde hög ålder, mycket för honom; han uttalade sig om henne alltid med största respekt och tillgivenhet.

Redan som gymnasist hade Bertil Axelson kommit till klarhet om att hans levnadsbana måste bli filologens, den klassiske filologens och i första hand latinistens. Han tog studenten – givetvis med toppbetyg – vid 17 års ålder och skrev samma höst in sig vid Lunds universitet. Uppenbarligen hade han under gymnasieåren läst in väsentliga delar av kursfordringarna för en magisterexamen i latin. I sin levnadsteckning över sin store företrädare i ämbetet, Einar Löfstedt, infogar han följande autobiografiska notis:

»En novis som efter tre månaders ånjutande av hans undervisning klev in i hans farstu nere i Gyllenkroks allé med anhållan om ofördröjligt förhör för högsta betyget i magisterexamen kan för sitt inre öga ännu se, hur examinator i tamburen först tycktes starkt frestad att hälsa sådan brådska och så obesvärad framåtanda med ett spontant gapskratt – som emellertid blixtnabbt kopplades om till ett hovmannaleende av yppersta kvalitet, följt av några hjärtliga välkomstord med en knappast märkbar underton av blid ironi: sådan artighet

ansåg han sig böra kosta på även av en framfusig sjuttonåring, och den övergav honom heller inte under själva förhöret.» (Kungl. Hum. Vetenskapssamfundet i Lund, Årsberättelse 1955/56.)

Detta bör ha varit det första verkligt personliga mötet mellan de två märkliga latinska filologerna. I Bertil Axelsons kvarlåtenskap fanns inte mycket kvar av den omfattande korrespondens han fört med vänner och kolleger; han hade förintat det mesta. Men breven från Löfstedt hade han inte förmått kasta. Det framgår av dem, att under årens lopp ett hjärtligt förhållande uppstått mellan de båda: Löfstedt tycks därvid, jämsides med sin beundran för den, som han på ett ställe skriver, »mest begåvade av alla mina elever», också ha försökt spela rollen av faderlig rådgivare, tvivelsutan i fåvitsko. Sålunda varnar han A. tidigt, inför en Italienresa, i en elegant vändning för vådorna av alltför intensivt rökande – den faiblesse, som till slut skulle bryta ner även Bertils utomordentligt starka fysik.

Redan vid 24 års ålder publicerade han sin licentiatavhandling, »De aetate Consolationis ad Liviam et Elegiarum in Maecenatem». Det är typiskt för den enorma arbetskapacitet och uppslagsrikedom, som kännetecknar honom under decennierna fram till professorsutnämningen, att han inte byggde ut sitt licentiatarbete till doktorsavhandling utan efter tre år disputerade över ett helt annat ämne. Dateringen av de ovannämnda elegiska dikterna *Consolatio ad Liviam* och *Elegiae in Maecenatem* hänger i första hand samman med kardinalfrågan, om vissa överensstämmelser mellan dem och Ovidius' exilpoesi skall betraktas som lån (eller stöld) ur Ovidius' dikter eller om det var den som bekant excellent verskonstnären från Sulmo som, plågad av landsflyktens bedrövelser, saxade en del vändningar ur de i hög grad mediokra tröst- och sorgeskäddena. Axelson argumenterade redan i denna sin första skrift, såsom senare i andra prioritetsundersökningar, med utgångspunkt i sunda förnuftet: det är dock synnerligen osannolikt, att mästare av Ovidius' kaliber skulle ha sett sig nödsakade att låna verser från dussinpoeter. Han avvisade också med berättigt förakt en av åtskilliga forskare omhuldad tes, att dylika »lån» i själva verket kan ha varit en sorts litterära komplimanger (»Höflichkeits-imitatio» eller »Komplimentzitate») – i detta och andra fall således komplimanger från mästaren till klåparen! Axelson såg i *Consolatio ad Liviam* och *Elegiae in Maecenatem* skolpoesi, skriven av två elever i samma retorskola under Domitianus' eller möjligen Neros regeringstid. Det är beklämmande att denna hans synnerligen väl underbyggda teori ignoreras i modern latinistik (t.ex. av E. Bickel i 2:a upplagan av hans *Geschichte der römischen*

Literatur, 1961, eller av Manfred Fuhrmann i »Der kleine Pauly» I, 1979) och att i övrigt relativt vettiga litteraturbedömare på fullt allvar anser att dikterna i fråga tillkom år 9 (efter Drusus' död) respektive 8 f.Kr. (efter Maecenas' död) och därefter imiterades av Ovidius (inte bara i exilpoesin, utan redan tidigare!), vilken vid den tiden bl.a. utgett sina Amores.

Redan i sitt första vetenskapliga arbete – och av strikt vetenskaplig karaktär skulle hela hans produktion förbli; någon som helst läggning för popularisering ägde han inte – framstår Bertil Axelson som en skarpsinnig prioritets- och äkthetsforskare, som en elegant stilist och, genom en lysande textförbättring, som den blivande, geniale konjekturalkritikern. Fram till professorsutnämningen 1945 författade han fyra större undersökningar (däribland den berömda »Unpoetische Wörter») och ett tiotal mindre avhandlingar och uppsatser, allt av sådan eminent vetenskaplig kvalitet, att hans ställning som Einar Löfstedts självskrivne efterträdare trots hård konkurrens knappast var hotad. Så blev han den siste innehavaren av den traditionsrika lärostolen i »Romersk vältalighet och poesi», ett ämbete som han skulle bära upp med elegans, värdighet och förkrossande kompetens. Redan i sin första skrift framträdde han som suverän behärskare av romarspråket med ett retoriskt fulländat, visserligen mera åt kejsartid än åt Cicero orienterat, elastiskt och raljant latin. Som examinator ställde han mycket höga fordringar på översättningsproven till latin – det var ännu i den goda tid, då studenterna även för näst högsta betyget i magisterexamen måste kunna uttrycka sig på oklanderligt romerskt tungomål, ja även utan att blinka kunna överflytta Bertils esomoftast klurigt ironiska tänkespråk eller Falstaff, Fakirs vishetsläror till Ciceros idiom, t.ex. »Att jag utan knot fullgör de mig åvilande ämbetsplikterna, förvånar ingen, som vet, vilka rikedomar jag därmed inhöstar» eller (tillägg för tre betyg): »Lunds Husmodersförbund, vars gäst jag i afton har äran vara, har bett mig inleda debatten rörande frågan om *det för en ung kvinna mest passande sättet att tillbringa sin morgon*. Jag vill då, med någon risk att synas gammalmodig, tillåta mig att betvivla att frågan någonsin funnit ett mera träffande svar än hos gamle Cato, vilkens ord falla ungefär så: 'Sedan hon arla uppstigit, har hon att tillaga varm frukost åt sina ännu sovande bröder, vattna fikusen, damma cittran och kasta en forskande blick överallt. Vid sin gång genom ladugården må hon ej förglömma att mjölka korna och rykta hästarna – aldrig tvärtom'» etc. (= Falstaff, Fakir).

Jag skall nu i korthet försöka ge en bild av Bertil Axelsons gärning som forskare. Man kan i hans stora produktion urskilja fyra huvudintressen: textkritik, speciellt knuten till Seneca, metrik och prosarytm, stilistik samt

äkthets- och prioritetsproblem. (Att syntaktiska frågor och problemställningar spelar en vital roll i hela detta spektrum behöver knappast framhållas.) Axelson synes ha varit predestinerad till textkritiker; det var en naturbegåvning som här bröt sin väg, såvitt jag kan förstå utan nämnvärd påverkan från läraren, Löfstedt, vilken i det stora hela var en konservativ bedömare av det handskriftliga material, som ligger till grund för våra latinska texter. I talrika uppsatser, men framförallt i de större arbetena över Seneca, »Senecastudien. Kritische Bemerkungen zu Senecas Naturales quaestiones» (1933, doktorsavhandlingen) och »Neue Senecastudien. Textkritische Beiträge zu Senecas Epistulae morales» (1939) framträder i särskilt skarp relief den högre gåva, som förvisso icke är alla filologer given, den »divinatio», den förmåga, som består i att upptäcka felaktigheter i handskrifterna och genom emendation (rättelse) och konjektur (gissning) – självfallet på solida kunskaper om författarens språkvanor grundade ingrepp – återställa originalets ordalydelse. I fråga om bedömningen av medeltida handskrifter och inkunablers kvalitet som förmedlare av antik och medeltida litteratur har i hela den klassiska filologins historia (med början redan i antiken) två skolor bekämpat varandra, den konservativa, som praktiskt taget i vått och torrt hävdar handskrifternas, i synnerhet de äldstas, ofelbarhet, och den konjekturalkritiska, som kan sägas ha sin ledstjärna i den originelle, lysande Oxfordfilologen Richard Bentleys (1662–1742) aforism »Nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt»: »För mig gäller saken och sunda förnuftet mer än hundra handskrifter»; på ett annat ställe uppmanar han den unge forskaren: »Noli librariorum solos venerari, sed per te sapere aude» (jfr Hor. Ep. I 2,40), »Nöj dig inte med att vörda dem som skrivit våra handskrifter, utan ha också mod att tänka självständigt!» Mellan de bägge skolorna utbröt i Sverige på 1940-talet en remarkabel fejd: antagonister var Uppsalaprofessorn emeritus Gustaf Thörnell och den i Lund nyutnämnde Bertil Axelson. Thörnell, känd som Tertullianusforskare och ytterligt konservativ textkritiker, hade vid professorstillsättningen i Lund som sakkunnig ägnat över hälften av hela sitt utlåtande enbart åt Axelsons »Neue Senecastudien» samt därutöver, märkligt nog, »av trycket utgivit vad man skulle kunna kalla andra, avsevärt utökade upplagan av sakkunnigutlåtandet, så vitt det gällde Neue Senecastudien» (»Konservativ textkritik», Uppsala 1946). I Axelson såg han en alltför radikal konjekturalkritiker och mästrade hans briljanta textförbättringar med en magistral överlägsenhet, som förvisso inte kan påstås ha varit motiverad vare sig av djupare insikter i Senecas språk eller av påfallande skarpsinne. Denna uppvisning i »Ultrakonservativ textkritik»,

som Axelson betitlade sitt genmäle (Lund 1947), är av bedrövligaste slag, och med hänsyn dels till detta förhållande, dels till den karaktär av temperamentsfull prosasatir, som mitt i allt vetenskapligt allvar förlänar »Ultrakonservativ textkritik» dess personliga lyster, är man tacksam för att lärdomsstriden utkämpades på svenska. I denna skrift är så mycket av det axelsonska väsendet nedlagt, sådant man minns det från seminarier och samtal i vetenskapliga frågor: det lugna, eftersinnande resonerandet, som plötsligt lysas upp av ett humoristiskt infall, en ironisk eller sarkastisk släng på ädel helsingborgska. I sakligt hänseende skulle skriften i hög grad förtjäna att översättas till något av de stora kulturspråken – här ventileras viktiga Senecaställen, här förs, vilket förvisso inte är en alldaglig händelse, med hjälp av lärorika exempel en filologisk principdebatt av stor räckvidd – men genom en översättning skulle den förlora sin verkliga élan.

I sina undersökningar av Senecas prosaskrifter hade Axelson uppnått åtskilliga viktiga textförbättringar genom systematiskt beaktande av de kvantiterande satssluten (Thörnell talar om hans »dogmatiska överskattning av det rytmiska satsslutet»). Han ägde ett brinnande intresse för prosodisk, metrisk och prosarytmisk detaljforskning, som han bedrev med nästan matematisk lidelse, t.ex i uppsatserna »Die zweite Senkung im jambischen Senar des Phaedrus» (1949), »Akzentuierender Klauselrhythmus bei Apuleius» (1952), »Der Mechanismus des ovidischen Pentameterschlusses» (1958) samt den viktiga, undantagsvis åt en medeltida auktor ägnade undersökningen »Satsrytm hos Saxo» (1936), som på ett stort antal punkter korrigerar Olrik–Raeders magnifika textedition på över 600 sidor (1931). Det var hans bestämda och välgrundade uppfattning, att var och en som sysslar med antika poetiska texter i alla detaljer måste sätta sig in i diktarens individuella prosodiska vanor och metriska teknik. Ofta nog måste han till sin besvikelse fastställa, att i våra dagar t.o.m. namnkunniga klassiska filologer kan sakna elementära kunskaper på detta område. »Eine zeitgemässe Idee ist es», skrev han t.ex. 1960, »dass man antike Poesie emendieren könne, ohne etwas von antiker Prosodie zu wissen ... Gott weiss, ob es in einem halben Jahrhundert sehr viele andere Prosodiekenner geben wird als die durch nützliche Versübungen trainierten britischen Schulknaben.» Inte minst hans ingående kännedom om Senecas versteknik bidrog till hans underkännande av tragedierna »Octavias» och »Hercules Oetaeus'» äkthet (»Die Echtheitsfrage der Octavia Praetexta», i *Gnomon* 1956 och ställd i utsikt att publiceras året därpå men tyvärr överlämnad åt eftervärlden blott i form av ett ofullständigt manuskript; »Korruptelenkult. Studien zur Textkritik der unechten Seneca-Tragödie Hercules Oetaeus»,

1967, hans sista större arbete och det näst sista i hans produktion). Med Senecas tragedier sysselsatte han sig ingående under flera decennier och hade planerat att utge ett textkritiskt arbete däröver, kanske som ett avsked och som ett vetenskapligt testamente. Men hans efter emeriteringen avtagande spänst och arbetsförmåga räckte inte till för uppgiften. Bertil Axelsons namn kommer emellertid trots detta att för all framtid bli förknippat även med Senecas tragedier. Alltsedan nuvarande professorn vid Bonns universitet Otto Zwierlein 1966 publicerat sin dissertation »Die Rezitationsdramen Senecas» hade han flitigt brevväxlat med denne filolog, och sedan Zwierlein erhållit och accepterat ett erbjudande att utge Senecas tragedier i den berömda corpus »Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis» i Oxford, intensifierades deras vetenskapliga korrespondens och koncentrerades till tragedierna. Otto Zwierlein har meddelat mig, att han av de ungefär 150 förslag till textförbättringar, som Axelson skriftligt delgivit honom, valt ut 36 emendationer och 34 konjekturer, som införlivats med den under tryckning varande texten. Själv utgav Bertil Axelson aldrig någon enda latinsk text, ehuru han mer än de flesta latinister ägt förutsättningarna för denna livsviktiga filologiska uppgift. Förklaringen torde ligga i att han var en vetenskapens peltast snarare än hoplit: han skydde de mödor av mera sekundär vetenskaplig natur, som en editor alltid har att underkasta sig.

Bertil Axelsons internationellt mest bekanta och lästa arbete är utan tvivel den stilistiska undersökningen »Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache» (1945). Detta är ett pionjärarbete, till det yttre av rätt anspråkslöst format (c:a 150 sidor), till sitt innehåll desto mera tungt vägande. Förmodligen inspirerad av den klassiska lundensiska forskningen över poesins väsen – Esaias Tegnér's 'Poesiens språk', Hans Larssons 'Poesiens logik', båda omnämnda i förordet – ställde Axelson frågan: Kan vi även beträffande ett icke mera levande språk som latinet lyckas få fram, huruvida vissa ord och vändningar ansågs som typiskt prosaiska, ja alltför prosaiska för att överhuvudtaget bli insläppta i poesin? Genom ett ytterst ihärdigt arbete med lexika och konkordanser, ett sannskyldigt opus Herculeum, som måste ha kostat enorm tid och möda, nådde han med negativ metod fram till en mängd högeligen intressanta resultat av dels allmän, dels poetisk individuell karaktär, t.ex. att substantiv som *bestia*, *vestitus*, *pernicies*, *vas*, adjektiv som *peritus*, *vehemens*, *absurdus*, verb som *interficere*, *studere*, *obtingere*, partiklar som *item*, *sane*, *erga*, *perinde* överhuvud taget inte förekommer i latinsk poesi (med något undantag för komedierna, i vilka ju talspråket dominerar, och Lucre-

tius, som rentav excellererar i »prosaisk poesi»), medan t.ex. ord som *quodsi*, *scilicet*, *praeterea* och en massa andra, som vi spontant uppfattar som tämligen prosaiska, är fullständigt legitima i det romerska diktarspråket. Han påvisade, att Horatius i sina oden, alltså i sin lyriska diktning, ingalunda undviker prosaismer: så är det ord, varmed han i första oden högstämt (trodde man) tilltalar Maecenas, *praesidium*, i själva verket ett platt vardagsbegrepp, som i romersk poesi uppträder praktiskt taget utslutande hos Horatius (på ytterligare ett par ställen i odena) och i den flitige Horatiusläsaren Senecas dramer. Man inser genast betydelsen av en dylik undersökning för textkritiken; författaren kunde också visa, att t.o.m. en av de främsta kännarna av romersk poesi genom tiderna, A. E. Housman, med all sannolikhet begått ett komplett misstag genom att på två ställen hos Propertius vilja konjiciera in *perinde*, jfr ovan. Kritikerna hade naturligtvis åtskilligt att andraga i detta fundamentala och samtidigt på många punkter så spinösa ämne – bl.a. författade den franske latinisten Alfred Ernout en femton sidor lång recension i *Revue de Philologie*, i vilken han, liksom en del andra recensenter, rentav tycktes förarga sig över de resultat, som Axelson presenterat, t.ex. beträffande Horatius; några metodiska fel i undersökningen kunde som väntat ingen påvisa, men man diskuterade naturligtvis ivrigt begreppen 'poetisk' och 'opoetisk' och frågan om vilka slutsatser som borde eller icke borde dragas ur materialet, t.ex. huruvida författarens påstående, att Horatius i sina oden »tämligen ofta framstår som en diktare utan schvung» och att han »som lyriker ej ägt en särdeles säker stilkänsla» verkligen hade sitt berättigande. På en punkt var dock alla eniga: den latinska filologin hade i detta metodiskt förebildliga arbete erhållit ett nytt och omistligt forskningsinstrument, som kom hela den romerska poesin att framstå i nytt ljus.

I ett stort antal mindre avhandlingar och uppsatser, av vilka glädjande nog en nyttgåva är att vänta, ägnade sig Axelson åt textkritiska och metriska problem, men också, och i särskild omfattning, åt äkthets- och prioritetsundersökningar. Han visar sig här – något som ofta förbises – även som en framstående kännare av senlatinerna och den kristna latiniteten. Jag vill särskilt framhålla fyra av dessa undersökningar: »Ein drittes Werk des Firmicus Maternus?» (1937) är ett i metodiskt hänseende ytterst lärorikt arbete, i vilket bl.a. med hjälp av satsrytmiska och stilistiska kriterier klart uppvisas, att en senlatinsk skrift »*Consultationes*», ett samtal över religion, icke, såsom den bekante franske teologen och (i någon mån) filologen Dom Morin lättvindigt förkunnat, kan vara författad av Firmicus Maternus. Axelsons arbete kan i sin klarhet och logiska stringens nästan

sågas vara en handbok i metoden att fastställa språklig autenticitet; i varje fall är det en ypperlig vägledning i konsten att icke dra förhastade slutsatser med anledning av rent ytliga överensstämmelser mellan två verk i språkligt och stilistiskt hänseende. Hade denna förträffliga demonstration verkligen vunnit beaktande bland klassiska och andra filologer – vilket tyvärr icke blev fallet – skulle vi ha sluppit läsa mycken gallimatias i autenticitets- och prioritetsfrågor, som t.ex. Karl Langoschs »bevisning» härom året, att Walthariuseposet författats av munken Ekkehard i Sankt Gallen (910–973), ity att fraserna *post conflictus longos, relinquere terram* (!), *vir inclitus* (!) och *collectis viribus* uppträder såväl i det anonymt traderade eposet som i några av Ekkehards sekvenser.

»Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix» (1941) var en på den tiden klassisk stridsfråga, som Axelson med sin skarpsinniga bevisföring bidrog att lösa till Tertullianus' förmån: Minucius var den som lånat en rad formuleringar och tankegångar ur dennes verk, inte tvärtom. Man kunde ha väntat sig, att frågan i och med detta klart övertygande arbete borde ha ansetts som slutgiltigt avhandlad, men det finns alltid och allstädes romantiker, för vilka fakta och sunda förnuftet är av underordnad betydelse. Till dessa hör de – ofattbart nog alltjämt ganska talrika – »bedömare», som trots Axelsons briljanta vidräkning med den närmast vidskepliga uppfattningen, att Ovidius skulle ha författat den prosodiskt och metriskt miserabla iktyologiska skriften »Halieutica» (»Eine ovidische Echtheitsfrage», 1945), fasthåller vid denna attribuering: Plinius den äldre uppgav sig citera den ovidianska lärodikten, men vi vet ju, att han inte alltid kunde hålla ordning på sina tusen sinom tusen excerpter, vi vet också, att han ingalunda var någon expert på poesi och därför knappast kan ha reagerat, om han verkligen läst det klumpiga Ovidiusfalsifikat, som gått till eftervärlden: han var ute efter namnen på fiskarna i Svarta havet och hade föga tid för autenticitetsbedömningar.

En sista gång attackerade Bertil Axelson med sedvanlig oförskräckthet en klassisk prioritetsfråga, Lygdamusproblemet, i två Eranosuppsatser (58, 1960), »Lygdamus und Ovid. Zur Methodik der literarischen Prioritätsbestimmung» och »Das Geburtsjahr des Lygdamus. Ein Rätsel der römischen Elegiendichtung». En ung romersk elegidiktare vid namn Lygdamus uppger sig i en vers, identisk med Ovidius' *Tristia* 4,10,6 – ur självbiografin, anländ till Rom år 11 eller 12 e.Kr. – vara född samma år som *Tristias* skald, *cum cecidit fato consul uterque pari*, »när konsulerna två stupade bägge i strid», dvs. vid Mutina 43 f.Kr. I Lygdamus' elegier finner vi därutöver ett flertal andra överensstämmelser med verser i *Tristia*, i *Ars*

amatoria, Metamorfoserna och Fasti. Vem lånade av vem? Varför betecknar sig Lygdamus som ung, när han, om han var född 43 f.Kr., måste ha varit åtskilligt över 50 år gammal för att kunna ha läst Tristia? Axelson försökte lösa problemen med ett Alexanderhugg: de två konsulerna, som Lygdamus syftar på med sitt Ovidiuscitat, var inte Vibius Pansa och Aulus Hirtius utan Galba och Vinius, som mördades år 69 e.Kr.; Lygdamus elegier tillkom sålunda under Domitianus' regering. Medan vissa ståndaktiga disputer, såsom Karl Büchner, i polemik mot A. hävdade, att det var Lygdamus som av Ovidius blivit bestulen på en mängd fraser inklusive versen om födelseåret (vilken f.ö. av åtskilliga betraktas som en ren »komplimang» från L. till O. utan verklig kronologisk betydelse!), ger Ovidiusexperterna Walther Kraus vår landsman åtminstone till hälften rätt: Ovidius' prioritet kan icke ifrågasättas, däremot är A:s neddatering till första århundradets e.Kr. slut »unmöglich» (Der kleine Pauly 3, 1979, 803).

Uppslagsrikedom, rörlighet och oförfvägen håg att ge sig i kast med klassiska problem präglade sålunda Bertil Axelson som vetenskapsman. Till de relativt få områden inom latinets vida fält, som han aldrig berörde i sin forskning, hör formlatinet och det s.k. vulgärlatinet. Man må spekulera i, om detta förhållande hade sin grund i hans avgjort aristokratiska inställning till språk, stil och litteratur; ett är säkert: Han, för vilken latinska språket sedan tidig ungdom var något stort och heligt, skulle aldrig ha funnit nöje i att fingranska de skeden av språkligt förfall, som ledde till latinets uppgång i de romanska språken (hur intressant denna process än må te sig ut rent lingvistisk synvinkel). Det torde inte ha varit en tillfällighet, att han, när han för en tid ägnade sitt intresse åt en medeltidslatinsk text, utvalde en författare, som tillhör högmedeltidens främsta och mest antikt orienterade språkkonstnärer, Saxo.

Jag har här försökt ge en uppfattning om vetenskapsmannen Bertil Axelson. Att teckna en bild av hans sammansatta, viljestarka, ja egensinniga personlighet, i vilken delvis motstridiga drag förenades, är ingen lätt uppgift; varje försök i sådan riktning blir med nödvändighet subjektivt, mosaikartat och ofullkomligt. I sina grundåskådningar en borgerligt-konservativt tänkande man bör han i vetenskapligt hänseende snarast betecknas som radikal – däri hade Thörnell utan tvivel rätt, men utan att inse det betydelsefulla i denna sin upptäckt –; ehuru personligen alltid hövisk, var han en ofta frän polemiker och som sådan fruktad. Hans starkt individualistiska läggning samt av Ops och Fortuna beskärda, gynnsamma yttre förutsättningar ledde hos honom till ett avsevärt förakt för borgerliga konventioner och banala samlevnadsregler; sin livsrytm inrättade han efter egen

smak, i icke ringa mån kongenial med »mannen som gör vad som faller honom in». Att han livet ut förblev ungarlsståndet trogen, behöver väl knappast framhållas. I lundensisk tradition är han professorn som »sov om dagen, undervisade på kvällen och forskade om natten», vilket i stort sett knappast är en legend: middagsmålet var för honom i regel detsamma som supé – efter avslutad undervisning – på något bättre näringsställe, och bästa förutsättningen att komma i samspråk med honom var – såvida man inte själv var inbjuden, vilket ej sällan hände, ty Bertil var också en mycket generös människa – att ta en snabb rekognosceringstur genom de fyra-fem ifrågakommande favoritlokalerna eller att bege sig till Klassiska institutonen någon gång efter midnatt. Här var hans rätta element: när man såg ljuset lysa från hans ämbetsrum och det stora biblioteket, fick man nästan visioner av nattlig tempeltjänst, som förrättades åt Minerva. Själv antog han sällan inbjudningar; kongresser, gästföreläsningar och andra offentliga tillställningar avskydde han som pesten och kunde verkligen ge sken av att leva i ett elfenbenstorn. Hans umgänge var det fåtal vänner han utvalt åt sig. Först när man lärt känna honom som vän, insåg man, att han endast i yttre måtto var en världsfrånvärd enstöring: han hade i själva verket ett levande intresse för sina medmänniskor, sina elever och kolleger, för historia, politik och litteratur, inte minst den tyska, i vilken han var djupt bevandrad, såsom redan hans ytterst framstående behärskning av tyska språket låter ana; han ägde en osviklig psykologisk intuition och var en träffsäker människokännare. Men han isolerade sig från omvärlden i tilltagande utsträckning; han var ingen sällskapsmänniska i ordets yttre och något flärdfulla mening, han hade inget behov av hobbies och »fritidssysselsättningar», han ville leva sitt eget liv i sin romerska musas hägn, och helst i Lund, som han högst ogärna lämnade.

I sin avskildhet underhöll han dock genom oavlätlig brevväxling vidsträckta kontakter med kolleger när och fjärran; i vissa fall omspände korrespondensen årtionden och kunde föra till vänskapsförhållanden, som aldrig tog formen av personliga sammanträffanden.

Sitt ämbete som akademisk lärare och fakultetsmedlem tog Bertil Axelson på stort allvar. Någon djupare förståelse för de reformer, som under senare hälften av hans verksamhet som professor drabbade de svenska universiteten, kunde han icke uppbringa; i stället ägnade han sig gärna åt att som »enmanskommittén B. A.» till protokollet avlåta sarkastiska kommentarer avseende propåerna från Kungl. Huvudstaden med anhållan om deras omedelbara befordrande till papperskorgen.

En rad utmärkelser nådde honom, trots hans anspråkslöshet och tillba-

kadragna levnadssätt, från nordiska och kontinentala lärda sällskap: sålunda var han bl.a. korresponderande ledamot av Die Gesellschaft der Wissenschaften i Göttingen, Bayerische Akademie der Wissenschaften i München och British Academy. Den latinska filologin förlorar i honom en originell, temperamentsfull, sträng och principfast men samtidigt djup humor utstrålande personlighet, för vilken Calliope, Eloquentia och Philologia var livets innehåll, mål och mening.

4.8 1900 – 1.8 1984

Hjalmar Frisk

Av Stig Y. Rudberg

Professorn och förre rektorn för Göteborgs universitet Hjalmar Frisk avled den 1 augusti 1984 i en ålder av när 84 år. Han blev ledamot av Vetenskaps societeten 1944 och hade alltså vid sin bortgång tillhört den i 40 år.

Jöns Ivar Hjalmar Frisk föddes den 4 augusti 1900 i Göteborg som son till distriktsföreståndaren Nils Frisk och hans maka Sara Christiansson. Efter studentexamen 1918 inskrevs han samma år vid Göteborgs Högskola, dit hela hans akademiska karriär var förlagd. 1927 disputerade han och blev samma år docent i grekiska språket och litteraturen. Under några perioder uppehöll han professuren i ämnet men överflyttade 1935 sin docentur till ett nytt område, jämförande indoeuropeisk språkforskning med sanskrit. Efter ett år som t.f. professor tillträdde han den 1/7 1938 Oscar II:s professur i sistnämnda ämne, som han innehade till sin pensionering 1967. Han blev prorektor 1950 och rektor 1951, och i den befattningen kvarstod han ända till 1966. Han var således Göteborgs Högskolas siste och Göteborgs Universitets förste rektor. Men han verkade inte bara som akademisk lärare; det bör särskilt nämnas att han efter provår med höga betyg i ej mindre än åtta år (1927–35) var ordinarie lärare vid Göteborgs högre samskola. Och ur lundsensisk synvinkel är det värt att erinra om att han under åren 1938–44 regelbundet undervisade vid vårt universitet i allmän språkvetenskap och sanskrit.

Också på många andra områden togs hans betydande administrativa talanger i anspråk. Sålunda var han under olika perioder studentkårens inspektor, ordförande i Inst. för ortnamns- och dialektforskning, i Inst. för folkminnesforskning och ledamot i en rad andra styrelser i Göteborg, ordförande i Svenska institutet i Rom och svensk medlem i Comité international permanent de linguistes.

Frisks vetenskapliga produktion är av betydande omfång och mångsidighet, vilket är särskilt imponerande med tanke på att den till stor del tillkom jämsides med en rad andra arbetsuppgifter, inte minst under pressande år

som rektor för ett snabbt expanderande universitet. Dels efterlämnar han en rad betydande arbeten inom grekisk filologi och lingvistik, dels är han ett internationellt aktat och välkänt namn inom den indoeuropeiska språkforskningen. Hans gradualavhandling bär titlen »Le Périple de la mer Érythrée» och är en omsorgsfull edition jämte språklig undersökning av en skrift om den antika världens komersiella förbindelser med Orienten, som omedelbart ledde till docentur. Efter studier hos den store papyruskännaren Wilhelm Schubart i Berlin var Frisk väl skickad att utge en omsorgsfull katalog över hemstadens papyrussamling, »Papyrus grecs de la Bibliothèque Municipale de Gothenbourg» (1929). Hans nästa större skrift, »Studien zur griechischen Wortstellung» (1932) är ett grundligt arbete, som varit av stort värde för flera senare studier i ämnet.

Men Frisk kom också tidigt in på jämförande indoeuropeisk språkforskning som elev till den förste professorn i ämnet i Göteborg Evald Lidén och dennes efterträdare Georg Morgenstierne. En rad arbeten inom detta område vittnar om hans mångsidighet och uppslagsrikedom: »Zur indoiranischen und griechischen Nominalbildung» (1934), »Suffixales -th- im Indogermanischen» (1936), »Über den Gebrauch des Privativpräfixes im indogermanischen Adjektiv» (1941), »Etyma Armeniaca» (1944) och »Substantiva Privativa im Indogermanischen» (1948). Här figurerar en lång rad språk som armeniska, tochariska, baltoslaviska och nordiska språk, som alla bemästrades på ett mindre vanligt sätt; överallt märker man den säkra behärsningen av materialet och den vida överblicken. Men Frisk var inte heller främmande för populärvetenskap i bästa mening, vilket framgår av hans artikel »Om benämningar på mannen och kvinnan i de indoeuropeiska språken» (bifogad inbjudan till professorsinstallation 1956) liksom av radioföreläsningar över jämförande språkforskning under 40-talet.

Hjalmar Frisk lämnade dock aldrig sin första kärlek, grekiskan, och en lång rad artiklar med grekiska ordstudier av hans hand publicerades under flera decennier, företrädesvis i vår klassiska tidskrift *Eranos*. De utgör en väsentlig del av innehållet i samlingsvolymen »Kleine Schriften zur Indogermanistik und zur griechischen Wortkunde» (*Studia Graeca et Latina Gothoburgensia* XXI, 1966), sammanställd som en hedersgåva inför hans förestående avgång.

Frisk var sålunda ovanligt väl rustad att gripa sig an med och fullborda sitt magnum opus, »Griechisches etymologisches Wörterbuch» i tre band om sammanlagt nära 1.500 sidor (1954–72). Det var först tänkt som en omarbetning av Émile Boisacqs motsvarande arbete från 1916, men det visade sig snart att ett helt nytt verk här växte fram, byggande på en

mästerlig behärskning av de senaste decenniernas livliga forskning. Frisks Wörterbuch är i dag och för lång tid framåt ett oundgängligt standardverk, som jag själv liksom många andra världen runt praktiskt taget dagligen har anledning att konsultera. Här framträder många av Frisks bästa forskaregenskaper: en klok försiktighet, att inte ta något för givet, förrän stark bevisning föreligger, ett avståndstagande från allehanda vidlyftiga teorier, som just på det etymologiska fältet ofta har fått härja ganska fritt. Ordboken är ett förblivande monument över en lång och imponerande forskarbana. Och man bör inte glömma, att detta jättarbete utfördes av en universitetsrektor med full arbetsbörda för att fullbordas några år efter pensioneringen.

Om Frisk som föreläsare kan jag inte själv döma, men det har omvittnats, att han var mycket inspirerande på grund av sin enorma språkliga överblick och sitt ovanligt goda minne. För sina elever skall han ha varit en mycket hjälpsam och intresserad lärare, som drog till sig forskarstuderande även från andra områden som nordister och germanister. Om hans vänlighet och hjälpsamhet kan jag också vittna genom kontakter vi haft i samband med mitt redaktörsskap för tidskriften *Eranos*.

Hjalmar Frisk var en trofast son av sin födelsestad Göteborg, som han aldrig lämnade för någon längre tid. Det är ingen hemlighet att han i slutet av 50-talet var högst aktuell som universitetskansler men avböjde den hedrande upphöjelsen för att få stanna kvar i den älskade hemstaden. Betecknande är också att han alltifrån giftermålet 1928 bodde i samma hus på Kapellgatan, låt vara i några olika lägenheter.

Må det till slut tillåtas mig att citera vad en av Hjalmar Frisks vänner och kolleger skrev vid hans bortgång, ord som tycks mig på ett utmärkt sätt teckna hans vetenskapliga profil: »Han nöjde sig aldrig med att registrera ordrotter och ljudlagar utan gick ner på ordens användning i litteraturen och analyserade beläggställen och betydelse, liksom han alltid inskräppte för sina lärjungar att etymologier egentligen är ganska obrukbara och värdelösa, om man inte kan sätta dem i samband med ordens semantiska funktion. Han var filolog i ordets egentliga mening, inte spekulativ språk-teoretiker eller ordrottsamlare».

1.6 1901 – 14.8 1984

Sigfrid Svensson

Av *Sven B. Ek*

Sigfrid Svensson avled vid 83 års ålder den 14 augusti 1984. Dödsfallet var för mig helt oväntat. Sigfrid hade gått in i en ny period av glad vetenskaplig stridslystnad. Som en av de få återstående av den etnologiska pionjärgenerationen engagerade han sig nu livligt både i ämnets historia, samtid och framtid. Det tycktes självklart att han skulle få fortsätta med detta länge än. Det är att djupt beklaga att så inte blev fallet, för hans röst var fortfarande behövlig och hade mer än ålderns auktoritet.

När jag år 1950 för första gången trädde in om dörrarna till det murrigt trivsamma Folkklivsarkivet i Finngatan fick jag också min första skymt av professorn i ämnet Nordisk och jämförande folklivsforskning, som det hette då. Jag uppfattade en rakryggad, värdig herre med silvrigt hår vilken från en dörröppning allvarligt granskade den inträdande. Mellan oss hastade en något luggsliten man av och an mellan två rum. Att det var professorn respektive vaktmästaren stod klart för mig. Verkligheten skulle dock snart nog korrigeras mina vanföreställningar: vaktmästaren förvandlades till professor. En lång erfarenhet kom att ge innehåll åt mina första intryck av Sigfrid Svensson. Han var i ständig rörelse, en man utan åthävor, en som levde mitt i vardagsarbetet på ett sätt som gjorde detta självklart också för andra. Genom sitt sätt att vara gav han ett grundskott åt allt pretentiöst akademiskt frimureri. Detta bör vi, hans elever, vara honom innerligt tacksamma för. Överfört till det vetenskapliga området hjälpte det till att lägga grunden till en hälsosam, kritisk skepticism.

Inte minst genom sin långa verksamhet såsom museiman fick Sigfrid kontakter med många människor över hela landet. Gång på gång kom jag att träffa dem som kände honom eller bara hade råkat honom och alltid framhölls hans värme, intresse och rättrådighet. Inte många människor i ledande ställning har skaffat sig så få motståndare och belackare som Sigfrid. Men han var långt ifrån bara tillbakadragen och vänlig. Det fanns hos Sigfrid en principfasthet och övertygelse som formade hela hans

livsgärning och förvisso också kunde föra honom in i polemiska situationer där hans återhållsamhet inte var särskilt utmärkande. Var Sigfrid grå till det yttre så var han brinnande i det inre.

Säkert hade Sigfrid en trygg förvissning om sin vetenskapliga kompetens och han hade en fast övertygelse om det egna ämnets betydelse. Som nybliven professor i Lund, berättade han en gång, vandrade han längs Sandgatan tillsammans med en konsthistorisk kollega som i många hänseenden var Sigfrids absoluta motsats. De utvecklade tankar om sina respektive ämnen men samtalet tynade när Sigfrid hävdade att konsthistorien egentligen borde vara en del av etnologin. Han menade det verkligen och idag när man ser hur en rad discipliner »etnologiseras» – det må vara osagt om det är etnologins förtjänst – kan man nog ge honom rätt i princip. Flera akademiska ämnen på den tiden behövde både se sig själva i ett kulturellt perspektiv och anlägga kulturvetenskapliga aspekter i sin forskning. Om Sigfrid Svensson sålunda hade en bestämd uppfattning om etnologins vetenskapliga värde och potential betydde det emellertid inte att han handfast försökte indoktrinera sina elever. Han behövde heller inte tillgripa demagogiska metoder. Genom att presentera och förklara sitt ämne på ett sakligt sätt skapade han ändå den trygghet och självförtroende hans elever behövde. Kanske var det så att han på ett *omärkligt* vis övertygade om att det behövdes en ny vetenskaplig syn på människan och kulturen.

Sigfrid Svensson var bondson från Österlen. Han hade levt i människors vardag, hade förstått människorna och solidariserade sig med dem. Som intendent vid Nordiska museet i Stockholm och som professor i Lund glömde han inte den alldagliga människan och hennes villkor. Historien handlade om den vanliga människan. Med hans sätt att se var hon en stor människa som inte bara var ett föremål för historiens gång utan också tänkte och handlade själv – utifrån sina materiella och sociala förutsättningar. Med sin förankring i den arbetande människans verklighet visste han vilka förutsättningar och begränsningar den verkligheten gav. Den kunskapen tillämpade han också som vetenskapsman. Liksom andra etnologer i sin generation sökte han den historiska kunskapen hos de levande människorna och upphöjde dessa till källor innan dagens gräv-där-du-står-cirklar var påtänkta.

För sina elever var han en inspiration. I deras gärning gäller verkligen att Sigfrid Svensson var men inte syntes. Han fick på något vis det bästa att komma fram hos var och en, vilket avsatte sig i form av bl.a. ett antal professorer, docenter och museichefer. De vetenskapliga seminarierna på sin institution ledde han med vänlig men fast hand. Han hade en förunder-

lig förmåga att visa fram det positiva i det som dränktes av kritiker och kunde på så vis alltid omvandla det destruktiva till något konstruktivt. Också detta var ett uttryck för hans oförstörda kärlek till Människan och människorna. Sina elever kände och följde han på ett sätt som ter sig otroligt i den akademiska industrialismens tid men han skulle sannolikt klarat det också i dag – utan data.

Sigfrid Svenssons lärargärning fanns men syntes alltså föga. Han var inte mannen som sittande på en stol med ett andäktigt auditorium runt omkring gav sig i kast med de stora teoretiska frågorna. Han verkade mera genom sina träffsäkra anmärkningar på manuskriptsidor och i korta samtal lärare och elev emellan. Kanske är det därför så många av hans nu äldre och yngre elever har fäst sig vid *en* ofta återkommande sentens: vikten av att vara född någonstans. Ibland har detta påstående återgivits i ett löjets skimmer och tagits till intäkt för en hopplös fixering vid det traditionstyngda, agrara samhället. Eftersom Sigfrid, vad jag kan minnas, aldrig utvecklade innebörden var den gåtfull också för mig som förvisso var född men inte på Österlen utan i en stad. Nu var det inte Sigfrid Svenssons egna kungsord. I sin minnesteckning över Dag Strömbäck i Vetenskapssocietetens årsbok 1979 skriver Sigfrid: »En museikollega till mig fällde en gång ett yttrande, som i vår lilla etnologiska krets blev bevingat: I andra ämnen räcker det med att man är flitig och/eller begåvad, i etnologi skall man därtill vara född någonstans.» Innebörden kan för Sigfrids vidkommande inte ha varit att alla etnologer alltid måste ha varit födda på landsbygden vid sekelskiftet 1900 för att bli fullgoda vetenskapsmän. Vad han ville säga var snarare att det är en stor fördel för en forskare att ha vuxit upp i den miljö han eller hon utforskar när det gäller det vardagliga tänkandet och handlandet. Det skulle i så fall inte heller vara ett okontroversiellt påstående, men tolkningen ligger väl i linje med en vetenskaplig grundsyn hos Sigfrid Svensson – människan måste ses mot bakgrunden av hennes materiella och sociala »vara».

Man kan tveka om Sigfrid bör uppfattas såsom en historiematerialistisk forskare eller en materialistisk. Själv hjälpte han inte till med sådana etiketteringar. Säkert är emellertid att om det ena teoretiska synsättet var den materialistiska vetenskapsuppfattningen så var det andra uppfattningen om kulturen såsom en ständig historisk process.

Sigfrid Svensson debuterade som folklivsforskare med »Folksägner om de underjordiska» 1922, en liten materialsamling som inte tillhör de omistliga. Men artikeln inleds med ett par meningar som ger en av nycklarna till hans kommande forskarinsatser och pekar på en märklig

konsistens i hans vetenskapssyn. »Det är inte så länge sedan de underjordiska levde. Deras sista voro väl nästan samtida med farfarsfar. Men farfar började tvivla på deras existens och far fick endast höra talas om dem, när han var liten. Och vi själva veta inte av att de funnits.» Detta är en klar uppfattning om den historiska verkligheten såsom process och förändring – hos en som var född någonstans. Ett kvarts sekel senare skulle han visserligen själv – i samband med en folklivsforskarkongress i Åbo 1959 – generellt säga om forskarna på 1920-talet att de hade saknat intresse för kulturomvandlingsproblematiken och alltför mycket ägnat sig åt fastställandet av den förindustriella bondekulturen. Det var en riktig beskrivning av en samlad forskargärning utförd främst i museiväsendets tjänst. Men yttrandet ska knappast tolkas så att Sigfrid Svenssons eget intresse för det processuella i kulturen vaknade först med 1930-talet. 1920-talet var det decennium han lade grunden till sin avhandling om Skånes folkdräkter, som ventilerades 1935. »Folkdräkter och modeväxlingar» hade han behandlat i tidningsartiklar redan 1925. Det empiriska ämnesområde han valt ut för sig var om något en ständig påminnelse om kulturens föränderlighet.

Sigfrid Svenssons gradualavhandling om »Skånes folkdräkter. En dräkt-historisk undersökning 1500–1900» ter sig väl numera främst såsom ett för dräktforskaren värdefullt lexikaliskt verk. Till största delen är det en noggrann historisk materialbeskrivning om livstycken, särkar, rockar och mycket annat. De avslutande trettio sidorna liksom den undersökningsmetod som använts pekade emellertid framåt, så långt att verket fortfarande har ett vetenskapligt värde.

I inledningen till avhandlingens slutkapitel säger Sigfrid Svensson: »Den klädedräkt, som den skånska allmogen burit sedan medeltiden och åtskilligt tidigare, var naturligtvis ingalunda någon »urtidsdräkt», dvs. en dräkt, som medföljt folket vid bosättningen. I största utsträckning har den i stället bestått av plagg, som senare inkommit i landet som nyheter. Det finns all anledning att antaga, att detta skett på samma sätt som under senare tidsskeden: olika plagg har kommit under skilda tider och ha ofta spritt sig från bygd till bygd.» Dvs. att kulturen är en historisk process, inte något statiskt utan förändring. Och förändringens drivkrafter, menar han, är främst de ekonomiska konjunkturerna. I den materiella cykeln finns en kulturell höjdpunkt och ett lågvattensmärke. Med de goda konjunkturerna påverkas och förändras kulturen, vid de dåliga stagnerar den. Om lågkonjunkturer blir långvariga kan den leda till en s.k. kulturfixering. Detta var något som Sigfrid fastslog utifrån sina övertygande data. Att det i själva

verket var en viktig och intressant teori – som fortfarande förtjänar att beaktas – brydde han sig inte om att framhäva. Tre decennier efteråt blev den föremål för teoretisk-empirisk prövning inom den tyska etnologin på det materiella området. Vem tar upp den på det ideologiska?

Sigfrid Svensson såg emellertid den kulturella processen inte bara ur ett ekonomiskt makroperspektiv. Omvandlingssituationen kunde också betraktas såsom ett system av medverkande och motstridiga faktorer vilka måste åskådliggöras på ett historiskt mikroplan. I sin avhandling berör han sålunda bl.a. hantverkarna och staden som ett slags kulturellt klassöverbryggande agenter. Han tar också upp grupp- och klasstänkandets betydelse för motståndet mot kulturella nyheter och anammandet av dem. Metodiskt arbetar han med tidsserier av dräktförekomster utifrån bouppteckningsmaterialet – också det korologiska innovationsproblemet är alltså klart formulerat i avhandlingen.

Sigfrids avhandling har nog oftast uppfattats såsom ganska traditionell och är det till sin uppläggnings. Vad som inte har uppmärksamats så mycket däremot är att den är uttryck för ett paradigmskifte för att gripa till ett sentida modeord. Själv var han emellertid medveten om det och kunde poängtera det på tumanhand. Arbetet var en spjutspets mot den allt överskuggande forskningsinriktning som så totalt dominerades av Sigfrids lärare efter Carl Wilhelm von Sydow, nämligen ingen annan än Sigurd Erixon. Etnologin arbetade sig fortfarande fram längs den synkrona karteringsteknikens beprövade vägar. Det stora målet var ännu att visa hur den svenska folkturen tedde sig vid en viss – inte helt tydlig – tidpunkt och kunde indelas i kulturella regioner. Mot Erixons i och för sig nödvändiga statiska beskrivning ställde Sigfrid den dynamiska analysen. Också den gången skedde det utan åthävor och markeringar; det förändrade vetenskapliga synsättet var där emellertid.

Studien av dräktskicket förändringar i den skånska bondekulturen hade av nödvändighet fört Sigfrid Svensson längre tillbaka i tiden. Den omvandlingsperiod som främst intresserade honom var emellertid den som upplevts av just hans farfarsfar, farfar och far. Till den kom han tillbaka i en fortfarande läsvärd rundmålning – »Gammal bondetradition och ny tid» (1939).

Den gamla bondetraditionen var det kulturmönster som bönderna levde efter vid 1800-talets mitt och den nya tiden var det borgerligt dominerade, kapitalistiska industrisamhället – även om Sigfrid inte använde just de orden. Sigfrid Svensson skisserar de betydande förändringarna i makrosamhället under 1800-talets senare hälft och anger därmed de ekonomiska och

sociala förutsättningarna för den traditionspräglade bondekulturens omvandling. De främsta orsakerna finner han i 1850- och 70-talens högkonjunkturer men han påpekar också förekomsten av en annan faktor: en underordnad klass strävar efter att tillägna sig en vinnande klass kulturella symbolrekvisita. Tillkommen i ett populärvetenskapligt sammanhang som den var kan artikeln knappast betecknas som en djupgående analys, däremot förtydligade den en viktig problematik för den framtida etnologiska forskningen.

Det mest betydelsefulla av Sigfrid Svenssons arbeten anses vara »Bygd och yttervärld» med undertiteln »studier över förhållandet mellan nyheter och tradition» (1942). I denna presenterade han sju specialundersökningar om kulturella förändringar. Tider och geografiska områden växlade; ändå kan man säga att han med dessa undersökningar flyttade sig närmre sin ursprungsmiljö, bygden som man kunde vara född i. Problemen ställs nu inte längre utifrån ett makroperspektiv. Förändringarna analyseras på ett mikroplan, även om detta långt ifrån kan sägas ha skett genom egentliga lokalstudier. Vad han söker är principer och förklaringskategorier. »Hur gick det till när en nyhet kom in i en bygd och vann spridning? Har nyheter spritt sig kontinuerligt från bygd till bygd eller ha de 'slagit ned' på många olika håll utan något inbördes geografiskt sammanhang? Vad var anledningen, när en bygd började ändra sin gamla livsföring under inflytande utifrån? Hur gestaltade sig sett på nära håll mötet mellan nyheter och tradition? Vilka voro förmedlarna och initiativtagarna? Vilka personer i bygden gingo i spetsen för det nya?»

Av studierna fick den inledande artikeln »Svart eller vit konfirmationsdräkt» den största betydelsen. Den blev inte bara en viktig impulsgivare för hans elever i första och andra generationen utan stimulerade också den moderna kulturgeografiska forskningen. Sålunda deklarerar Torsten Hägerstrand att »Bygd och yttervärld» var incitamentet till Hägerstrands egen epokgörande avhandling om »Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt.» Av metodiskt intresse var inte bara att Sigfrid Svensson arbetade med kronologiska utbredningsserier – det hade han ju gjort redan i gradu-
alavhandlingen. Det kan också noteras att den sista karteringen gällde året 1938. På så vis hade han faktiskt fört fram den etnologiska forskningen till samtiden.

Intressantare idag – mot bakgrunden av att just denna spridningsstudie ledde till både många upprepningar och ett mindre antal förfiningar – är en annan undersökning: »Byggnadsnyheter i en hälsingesocken på 1850-talet.» Fokus är här trängre. Sigfrid ville se – inte bara på byggnadsområdet

– hur vissa nyheter kunde vara beroende av speciella faktorer i lokalsamhället, nämligen ägarnas ålder, gårdarnas storlek samt gårdarnas kommunikativa läge. Naiva »antipositivister» kan naturligtvis fnysa åt sådana försök men den humanistiska vetenskapen kommer nog också framgent att söka efter liknande samband och sannolikheter. Men vad blev då Sigfrid Svenssons resultat?

Han hittade inget samband.

Både då och senare tillhör det sällsyntheterna att humanistisk forskning redovisar forskningar med negativt utfall. Det vittnar om Sigfrids stillsamma självmedvetenhet att han vågade göra det. Det vittnar också om en tilltro till att humanistisk vetenskap *är* en vetenskap som andra – fast kanske på andra villkor.

Den slutsats Sigfrid drog borde kunna tilltala också en s.k. hermeneutiker: »Även i en bondesocken som Delsbo uppdelar sig befolkningen, till synes en jämn onyanserad massa, icke blott i grupper utan också i individer. Följaktligen måste forskningen ta hänsyn till att vid nyheters första uppdragande i en bygd kunna såväl individens som naturligtvis tillfällighetens och nyckens oberäkneligheter ha gjort sig gällande.»

Utän att förneka det individuellas (= tillfällighetens) betydelse kom jag själv att stå i viss opposition till Sigfrids slutsatser. Intressantare i sammanhanget är emellertid att Sigfrid med sin studie framhävde den enskilde innovatörens roll i förändringarna. En yngre generation skulle ett par decennier senare tala om entreprenörer – ett socialantropologiskt låneord – utan att till synes känna till Sigfrid Svensson och hans långa gärning som inte bara professor utan också arkivchef vid Folklivsarkivet sedan 1946.

Beklagligt nog var »Bygd och yttervärld» Sigfrids vetenskapliga svanesång vad gäller den egna produktionen – om man inte till denna vill räkna den oskattbara översikt över den svenska etnologin som kom ut 1966 – »Introduktion till folklivsforskningen». Tiden efter 1946 ägnade han åt en tjänande och i grunden uppbyggande uppgift. Arkivet och eleverna, universitetsuppgifter och viktiga redaktionsuppdrag tog överhanden. I allt var han den pliktrogne ledaren som inte ville synas och inte heller syntes. Men intresset för den kulturella förändringen förblev levande. »När den nya tiden kom till bygden» heter Folklivsarkivets mest omfattande materialinsamling – initierad av Sigfrid Svensson och ännu långt ifrån utnyttjad tillfullo. I Lund ställdes Sigfrid inför nya uppgifter och han fyllde dem plikttroget och väl. Ändå gick något förlorat för honom, vilket beror på att Sigfrid Svensson i grunden var både forskare och museiman.

Det empiriska i museiverksamheten var en viktig del för Sigfrids forsk-

ning. Det var också tillvaron bland museikolleger. Som akademisk forskare glömde han aldrig tiden bland begåvade och inspirerande kolleger på Nordiska museet, där han verkade mellan 1924 och 1946. Han hade kommit från en varm miljö med konkreta uppgifter – i vilken han med vännen Gösta Berg skrev den förträffliga »Svensk bondekultur» (1934) – till en betydligt kallare akademisk: från samverkan till ensamhet. Vid de exkursioner han ledde stod den praktiska museala tillämpningen av ämnet främst – inte den teoretiskt metodologiska. Det till synes bristfälliga intresset för det teoretiska ska dock inte fattas såsom en »yrkesskada». Det stod också i konsekvens med hans bondebakgrund och vittnade om en verklig konsistens i tänkandet. När han år 1927 i Fataburen recenserar Wilhelm Fraengers (utg.) »Vom Wesen der Volkskunst» inleder Sigfrid med följande rader: »Tysk forskning älskar mera att sysselsätta sig med det abstrakta än det konkreta, mera att filosofera än att låta materialet själv tala.» Han fortsätter litet längre fram: »Men en ämnessven av svensk forskarskola måste fråga sig om dock inte mera hade vunnits om översikterna gällt mera påtagliga saker.»

I »Economic booms, innovations and the popular culture» (1961) kritiserade eller modifierade jag Sigfrids framställningar om den traditionsbundna bondekulturens omvandling på 1800-talet. Jag påpekade bl.a. att han aldrig teoretiskt hade utvecklat sin uppfattning. I manuskriptet skrev Sigfrid kort och gott i marginalen «Nej»!

Var då Sigfrid Svensson – och de flesta andra i hans generation – så teorifientliga som den yngre forskargenerationen t.o.m. har fått mellan generationen att tro? Nej! Jag har blivit alltmer övertygad om att det i stället är så att generationerna talar olika vetenskapliga språk. Det som den empiriske Sigfrid Svensson uttryckte med en mening – inrymmande en för honom självklar teoretisk (empirisk!) mängd – differentieras och nyanseras av en yngre generation på kanske tjugo sidor. I grunden blir det teoretiska tillskottet kanske inte så mycket större, även om det är tydligare!

Sigfrid Svensson framstår såsom ett exempel på de teoretiskt ordkarga empiriker som hade så mycket att förmedla av abstraherade iakttagelser och principiella slutsatser. Det fanns hos honom ett dolt budskap som i själva verket idag genomsyrar mycket av den svenska etnologin, antingen man inser det, vill erkänna det eller inte. I de etnologiska institutionerna, främst i Lund och Göteborg, lever han vidare lika tyst och lika grundläggande som när han levde. Problematiken rör sig fortfarande om farfarsfar, farfar, far och jag och det kommer den förhoppningsvis att göra så länge den historiskt betingade kulturvarelse lever.

Helge Kjellin

Av Sten Karling

Förre professorn Helge Kjellin, den till levnadsåren äldste av svenska konsthistoriker, avled den 17 oktober 1984 i Filipstad, där han tillbringade sina sista levnadsår. Han var född i Stora Kil i Värmland den 24 april 1885, studerade först vid Uppsala universitet och disputerade 1917 i Lund på en diger avhandling om den värmländske porträttmålaren Uno Troili. Den förde honom till en docentur vid Lunds universitet som han underbyggde med några arbeten om skånska konstnärer, bland vilka märks Gustaf Rydberg och Ernst Norlind. Han bedrev även studier i medeltida konst och kulturhistoria med arbeten om medeltida gravvårdsformer i Norden 1918 samt om kyrkorna i Grums härad i Värmland för verket Sveriges kyrkor 1924. Kjellin uppehöll vid flera tillfällen under åren 1919 till 1929 professuren i konsthistoria vid Lunds universitet.

Det finns anledning att fästa uppmärksamheten vid den verksamhet som Kjellin bedrev vid universitetet i Tartu (Dorpat). Han utnämndes där till professor i konsthistoria och inledde sin verksamhet 1922. Professuren, som ledigförklarats 1919, hade lockat flera sökande bland dem den kände forskaren Josef Strzygowski men sedan denne föredragit en lärostol vid Åbo akademi utsåg universitetet i Tartu den svenske konsthistorikern Kjellin med hänsyn till de forskningar i Estlands konsthistoria som denne ställde i utsikt.

Kjellin inledde sin verksamhet i Estland med en installationsföreläsning med titeln »Die mittelalterliche Baukunst des Nordens und ihre Verbindungen mit dem Auslande». Kring detta ämne kretsade Kjellins undervisning de följande åren. Även efter det att han 1924 lämnat professuren för andra uppdrag i Sverige kunde han de följande åren publicera studier som vittnar om hans djupa förtrogenhet med Estlands konsthistoria. Han skrev sålunda 1925 en uppsats om en medeltida dopfont på Ösel i Ansekülls kyrka av gotländsk extraktion vilken på påtagliga grunder kunde dateras till 1300-talet. 1929 framlade han två betydande arbeten som frukter av forskningar i Estland nämligen en redogörelse för Karris (Karja) kyrka på

24.4 1885 – 17.10 1984

Ösel samt en grundläggande skildring av kyrkorna i landskapet Järven (Järvamaa). I den förstnämnda skriften kunde han påvisa släktskapen med gotländsk stensulptur vid 1300-talets mitt sådan den bl.a. företrädes av Swertingska kapellet vid domkyrkan i Visby. I det senare arbetet visade han släktskapen mellan hallkyrkorna i det centrala Estland och den gotländska kyrkobyggnadskonsten. Kjellins undersökningar anslöt sig nära till de forskningar som kartlagts av Johnny Roosval och de erhöll ett positivt gensvar från denne forskare. Däremot stötte hans synpunkter på kritik från tysk-baltiskt håll. Kjellins undersökningar fann först senare positivt stöd i den historiska forskning som utvecklades av stadsarkivarien i Tallinn, sedermera professorn i Hamburg Paul Johansen. Kjellins iakttagelser framstår i denna belysning som grundläggande när det gäller förståelsen av ett äldre skede av Estlands konsthistoria och dess kontakter med Gotlands kyrkobyggnadskonst. Kjellin kunde även lämna bidrag till belysning av de konsthistoriska förhållandena i Estland i samband med reformationens genombrott. Viktiga för den konsthistoriska forskningen var även de praktiska och organisatoriska initiativ som Kjellin tog i fråga om kyrkorestaureeringar och inrättandet av ett konsthistoriskt institut vid Tartu universitet. Nyligen har en estnisk konsthistoriker redogjort för dessa insatser och understrukit den betydelse de haft för tillkomsten och utvecklingen av en estnisk konsthistorisk forskning. Förtjänster av denna art har även kunnat belysas av en av Kjellins första elever, professor Voldemar Vaga.

Kjellin kom genom sin verksamhet i Estland även i beröring med ett uppblomstrande konsthistoriskt intresse i Lettland där han 1929 till 1931 var knuten till universitetet i Riga. Han publicerade studier om det moderna måleriet i Lettland, där han särskilt fäste uppmärksamheten på genombrottsmännen Jazeps Grosvalds och Niklas Strunke. Han inledde även omfattande forskningar i det rysk-bysantinska måleriet, rön vilka senare i utvidgad form kom att framläggas i det omfattande arbetet »Ryska ikoner i svensk och norsk ägo», Stockholm 1956. Även på detta fängslande fält gjorde Kjellin en pionjärinsats.

Kjellins främsta arbetsplats var dock Värmland, där han inlett sin bana som konsthistoriker och där han förblev verksam som forskare, folkbildare och kulturhistoriker till pensionsåldern. Han blev intendent vid Värmlands museum i Karlstad 1928 och landsantikvarie där tio år senare. En sammanfattning av hans rika insats vid Värmlands museum ger den minnesskrift han utgav till museets 100-årsjubileum 1941. Som framgår av de fakta, som här i korthet berörs, finns anledning att minnas Helge Kjellin som en banbrytande gestalt i svensk konsthistoria.

16.10 1908 – 31.1 1985

Gerhard Bendz

Av Birger Bergh

Gerhard Bendz föddes i Uppsala den 16 oktober 1908 och dog den 31 januari 1985. I Vetenskapssocieteten invaldes han 1943 och han var dess praeses 1961–63. Efter studier vid Lunds universitet disputerade han för doktorsgraden 1938 och blev samma år docent i latinska språket och litteraturen. Han var professor i latin i Lund 1972–75, men dessförinnan hade han hunnit med att i tur och ordning vara verkställande direktör för Gleerups bokförlag, lektor vid Högre allmänna läroverket för flickor i Malmö, forskardocent och universitetslektor i Lund och professor i klassisk filologi vid Köpenhamns universitet, det sistnämnda från 1963 till 1972, då han kallades att efterträda Bertil Axelson på den lärostol som dittills i långliga tider hade hetat Romersk vältalighet och poesi men nu, efter uniformeringsivriga makthavares ingripande, hade döpts om till latin.

I Bendz' vetenskapliga författarskap kan man urskilja några huvudområden. Det första gäller Frontinus, som under första århundradet e.Kr. skrev böcker om lantmäteri, vattenledningar och krigskonst. Just skriften om krigskonst, *Strategemata*, gjorde överstesonen Bendz till föremål för sin gradualavhandling, och han fastställer här att fjärde boken i detta arbete verkligen har författats av Frontinus, något som tidigare bestritts av skilda forskare. Ett annat viktigt bidrag till Frontinusforskningen kunde Bendz publicera redan året efter disputationen, nämligen ett Frontinuslexikon (1939). Textkritiska och interpretatoriska undersökningar till *Strategemata* utkom 1943, och resultaten av dessa studier kunde Bendz så dra fördel av i sin år 1963 publicerade edition av den latinska texten till *Strategemata*, vartill han också fogade en tysk översättning.

Sina viktigaste vetenskapliga insatser torde Gerhard Bendz dock ha gjort på det medicinska latinets områden. Framför allt har hans intresse gällt den senlatinske medicinaren Caelius Aurelianus. De första rönen redovisade han 1943 i skriften *Caeliana*, och nästa större arbete rörande samme författare är de *Emendationen zu Caelius Aurelianus* som han framlade

1954. En ovärderlig handbok, *Latin för medicinare*, hade han hunnit ge ut några år tidigare, men arbetet med Caelius har hela tiden hållit honom sysselsatt: en större skrift i ämnet utkom 1964 och också hans allra sista arbete, i skrivande stund ännu ej publicerat, gäller samme medicinskribent. Bendz' värdefulla insatser på det medicinska latinets område har också som sig bör uppmärksammats av den medicinska vetenskapen, och 1967 kreerades han till hedersdoktor i den medicinska fakulteten i Lund.

Stilistiska problem var ett annat viktigt intresseområde för Gerhard Bendz. Han kom bl.a. att studera synonymmanhopningar och ordpar av skilda slag, och i närmast populärvetenskaplig form redovisar han ett omfattande och från många olika språk insamlat material i boken *Ordpar* från 1963. Fenomenets förekomst hos enskilda latinska författare beskriver han i en rad uppsatser.

I likhet med Plinius d.ä. tycks Gerhard Bendz ha varit en ständigt läsande och skrivande person. Vid sidan av sina huvudområden har han författat en lång rad artiklar i skilda språkvetenskapliga frågor, bl.a. den på latin skrivna studien över latinska adjektiv på *-bilis*. I och för sig föga överraskande hade han ett gott handlag med latinet, f.ö. också i bunden form. En förnämlig insats har Bendz vidare gjort som översättare. Redan nämnd är Frontinus' *Strategemata*, men han har också (till svenska) översatt Livius (en bok) och Phaedrus' *Fabler*. Hans skicklighet som översättare och säkra stilkänsla gjorde det naturligt att han anförtroddes uppdraget att revidera Erland Lagerlöfs översättningar av *Iliaden* och *Odysséen* (1957–58). Sin förtrogenhet med den grekiska, inklusive den bysantinska, litteraturen har Bendz f.ö. dokumenterat i briljanta översikter i olika litteraturhistoriska samlingsverk, och på samma förträffliga sätt har han behandlat den romerska litteraturens historia.

Gerhard Bendz brukade också efter sin pensionering då och då besöka de latinska forskarseminarierna och ingen kunde ha varit en kärare gäst. Visserligen tvangs den lika spirituelle som elokvente Bendz till nästan total tystnad av den sjukdom som drabbade honom 1974, men då han yttrade sig präglades inläggen på ett omiskännligt sätt av *sal et facetiae*, och hans förmåga att få alla på gott humör var anmärkningsvärd. Vi är många som saknar honom.

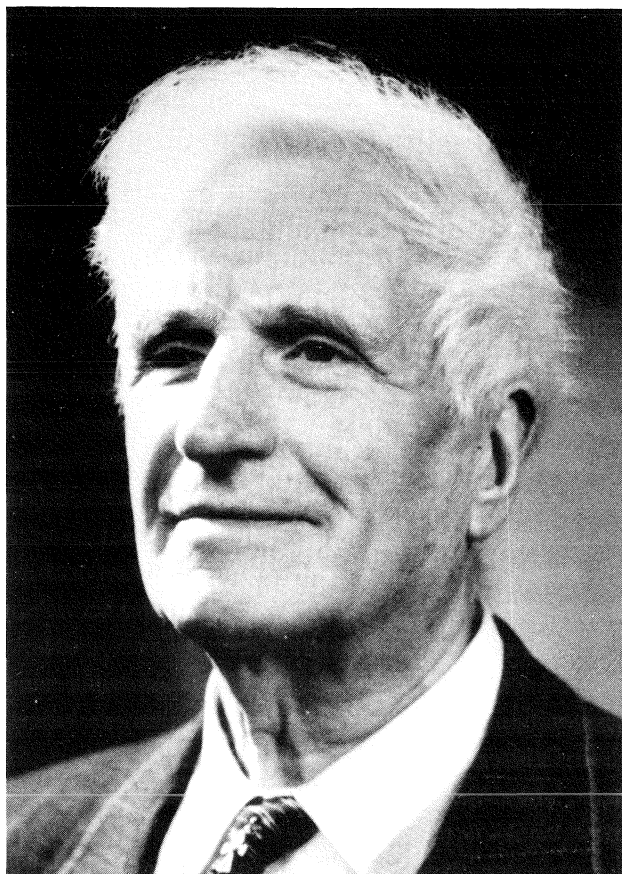
Sten Bodvar Liljegren

Av Claes Schaar

Med professor Sten Bodvar Liljegren avled en av grundarna av Vetenskaps-societeten i Lund. Den 30 december 1984 var hans dödsdag; knappa fem månader senare skulle han ha fyllt hundra år.

Ordet »pionjär» begagnas ofta på ett ganska lättvindigt sätt. Vetenskapli-ga arbeten bör ju helst innehålla åtminstone någon nyhet som ökar vår kunskap, men författarna blir inte därför utan vidare pionjärer. Liljegren var pionjär i en mera adekvat betydelse av ordet. Hans doktorsavhandling innebar ett genombrott för svensk anglistisk litteraturforskning, och som professor i Uppsala, utnämnd 1939, blev han den förste ordinarie repre-sentanten för ämnet engelska med litterär inriktning vid ett svenskt univer-sitet. Därmed var den dittillsvarande ensidigt lingvistiska dominansen i de modernspråkliga ämnena bruten.

Liljegren föddes den 8 maj 1885 i Orrefors. Fadern var stationsinspek-tor, modern syster till en av sonen högt beundrad, inspirerande lektor vid läroverket i Kalmar, Ossian Holm. Sina tidiga studentår i Lund har Lilje-gren skildrat i en självbiografisk skiss. Hans kunskapshunger tycks ha varit omätlig. Inte bara tillgänglig engelsk, tysk och romansk litteratur kastade han sig över, utan även slavisk; t.o.m. arabisk diktning och sanskrittexter blev enligt hans egen uppgift föremål för hans intresse. Men även en faustnatur måste förr eller senare specialisera sig, och det blev alltså anglistiken, representerad av Eilert Ekwall, som slutgiltigt blev hans huvudfack. Själv utpräglad lingvist, såg Ekwall helst att hans elever valde språkliga ämnen (så hade även Frank Heller gjort i sin lilla avhandling om Swinburne 1910). Men Liljegren hade andra intressen, och då han redo-gjorde för sin plan att studera John Milton från litteraturvetenskapliga utgångspunkter, klargjordes det att ett sådant företag fick sättas igång på egen risk. Med karakteristisk självständighet och energi grep sig Liljegren verket an. Sina forskningsmödor i England mitt under brinnande världs-krig, 1916, har han livfullt skildrat i brev till minnestecknaren. Genom förmedling av den framstående grecisten Sir Gilbert Murray lyckades han få inresevisum till England, men möttes vid framkomsten till London av

8.5 1885 – 30.12 1984

polis som eskorterade honom till hans hotell och dagen efter till Scotland Yard, där han länge och väl korsförhöordes om sina förehavanden i Lund och sitt tilltänkta arbete i London. Efter genomgången skärseld, friad från misstanke om spioneri, fick han uppleva det efterlängtade paradiset i British Museum, där hjälpsamheten var obegränsad liksom tillgången på de böcker han behövde. Efter fyra månaders intensivt arbete kunde han anträda den riskabla återresan till Sverige.

Resultaten av Liljegrens forskningar, ventilerade våren 1918, bar den föga uppseendeväckande titeln »Studies in Milton». Innehållet är så mycket mera anmärkningsvärt och ger fortfarande eko inom Miltonforskningen. I dessa undersökningar över den litterära puritanska miljön i 1600-talets England uppställde författaren bl.a. två teser. Enligt den ena skulle Miltons i »Areopagitica» omnämnda besök hos Galilei aldrig ha ägt rum, utan var en i reklam syfte gjord uppfinning av skalden i hans försök att stärka sitt anseende i England. Den rigorösa inkquisitionen skulle enligt Liljegren inte ha tillåtit besöket, och Galileis hälsa var svag. Enligt den andra tesen skulle en interpolation i de senare upplagorna av en Karl I tillskriven uppbyggelsebok, »Eikon Basilike» – en bön riktad till en hednisk gudomlighet och hämtad ur Sir Philip Sidneys »Arcadia» – vara en förfälskning utförd av kungens fiender, och Milton själv skulle sannolikt ha medverkat till falskriet. Det var alltså en ganska stark brygd som bjöds fakulteten i Lund, och mottagandet blev blandat. Ekwall själv som fakultetsopponent var ganska onådig och höll sig avvaktande till resultaten, och den dristige författarens framtid var ett slag något oviss. Det var efter ingripande av historieprofessorn Stille som Liljegren fick sin eftertraktade docentur, uttryckligen benämnd »docentur i engelsk litteratur».

Hur det egentligen förhåller sig med Liljegrens uppseendeväckande teser är svårbedömbart, och bevisen kunde avgjort ha varit starkare. Inte oväntat i efterkrigsklimatet kom åtskilligt bifall från tysk sida, medan en rad engelska bedömare uppfattade svenskens resultat som en kränkning av ett nationalhelgons heder. Så sent som 1941 kritiserade R. W. Chambers på ganska goda sakliga grunder Liljegrens hypoteser, men vad han i en karakteristisk vändning sade sig vilja vederlägga var »the present quite uncritical attacks on Milton's honour». I diskussionen om sin Miltonbok deltog Liljegren ivrigt själv. Mot oliktankande begagnade han ibland formuleringar som får betecknas som rätt ovanliga i liknande sammanhang: »the author is constitutionally unable to keep his wits together even for a few consecutive minutes» ... »the incessant talkee-talkie of conceited ignorance» osv. Liljegren höll långt senare fast vid sina idéer, och ensam

om dem är han inte. Milton visade i andra sammanhang onekligen en mycket långt driven fördomsfrihet i kampen mot sina opuritanska motståndare.

Som akademisk lärare var Liljegren rastlöst verksam. Hans föreläsningar och seminarieövningar gällde mycket skiftande ämnen inom engelsk litteraturvetenskap, och trots docenturens benämning var hans undervisning också delvis språkvetenskaplig. Han samlade kring sig en växande skara elever, intresserade av de nya signalerna. Lika rastlöst verksam var han som forskare. Hans intresse för engelsk samhällshistoria, som framträder redan i arbetet om Milton, kommer till starkt uttryck i hans utförligt kommenterade utgåva av James Harringtons »Oceana» (1656), ett förslag till en ny engelsk författning, utformat som en fiktiv skildring av författningens gradvisa tillkomst och tillämpning. De olika källorna till författningsförslaget hade Liljegren identifierat och analyserat, och på dessa uppgifter måste han ha lagt ner ett oerhört arbete: åtskilligt av det dittills obekanta materialet gör delvis ett esoteriskt och sällsamt intryck. Utgivaren kunde f.ö. senare visa, att »Oceana» hade spelat en roll för konstitutionsarbetet under franska revolutionen. Av helt historisk karaktär är nästa större arbete, liksom Harringtoneditionen utgivet 1924: »The Fall of the Monasteries and the Social Changes in England». Liljegren visade, efter vad det förefaller helt övertygande, att de under reformationen indragna klostergodsen efterhand kom i medelklassens ägo. Eftersom rösträtt till underhuset var en automatisk följd av jordbesittning, ökades de nya jordägarnas politiska inflytande. Enligt författaren utgjorde den av honom beskrivna processen den egentliga förhistorien till den stora revolutionen vid 1600-talets mitt. Liksom editionen av Harringtons skrift bygger boken om klostren på ingående källforskning och är också den resultatet av en väldig arbetsinsats. Författarens säkerhet och spårsinne i umgänget med det stora svåråtkomliga materialet är frapperande. Kring dessa tre större arbeten grupperar sig ett antal artiklar om besläktade ämnen.

Den outtröttlige engelskdocenten var under tjugotalets första år förstås också verksam som ren litteraturhistoriker. Han undersökte sambandet mellan Giordano Brunos skrifter och Miltons, bakgrunden till Carlyles »Sartor Resartus», relationerna mellan Madame Blavatskys teosofi och Bulwer-Lyttons romaner, spänningen mellan europeiskt och amerikanskt hos Henry James, Galsworthys prosa och Rupert Brookes poesi. Han gav t.o.m. ut en edition av en medelengelsk text, och han bedrev en omfattande vetenskaplig recensionsverksamhet. Tillkomsten av Vetenskaps-Societeten har beskrivits i andra sammanhang, men den viktiga roll Liljegren

spelade har med orätt negligerats. I själva verket tycks han ha varit den egentlige initiativtagaren.

Genom korrespondens och utlandsresor lade Liljegren under dessa år grunden till de kontakter med utländska språk- och litteraturforskare, som skulle bli till ovärderlig nytta för honom själv och för andra. Listan på dessa bekantskaper inkluderar namn som Liebermann, Wilamowitz-Moellendorff, Harnack, Heusler, Schücking, Sievers, Saintsbury, Meillet, Brunot, Croce, G. de Sanctis, Ferrero och många andra – en veritabel galax av internationellt framstående humanister, av vilka åtskilliga skulle komma att medverka i tidskriften »Litteris», år 1924 grundad av Liljegren tillsammans med Jöran Sahlgren och Lauritz Weibull och utgiven i Vetenskaps-Societetens regi. Av olika skäl upplevde »Litteris», »An International Review of the Humanities», endast sju årgångar. Någon liknande svensk publikation har inte veterligen senare sett dagens ljus.

Det är inte överraskande att utländska universitet snart började intressera sig för den mångsidige svenske anglisten. I synnerhet de tyska universitetet hade efter kriget stort behov av yngre lärarkrafter, och från Greifswald, Breslau, Königsberg och Leipzig kom kallelser till professur i engelsk filologi. Det blev till det gamla universitetet i Greifswald som Liljegren begav sig som professor när hans docentförordnande i Lund hade gått ut år 1926.

Åren i Greifswald var säkerligen Liljegrens bästa och lyckligaste. Där fick han fritt utlopp för sitt oerhörda verksamhetsbegär, sin – som det skulle visa sig – betydande organisationstalang, och sin förmåga att inspirera och entusiasmera. De internationella förhållandena trivdes och passade han i, och universitetsmyndigheterna visade stor generositet. Det gjorde även han själv, då han med egna medel hjälpte några fattiga studenter. Att han var högt skattad är alltså förklarligt. Ivar Harrie skrev vid ett tillfälle med rätta att hans personliga anseende var mycket stort: »han var helt enkelt den humanistiska fakultetens mest uppburne lärare och kollega». Det gällde först och främst att bygga upp den under kriget och åren därefter starkt försummade engelska institutionen. Hans eget vetenskapliga arbete hämmades dels av de många praktiska bestyren, dels av en svår ögonsjukdom, och först 1937 utkom hans fjärde stora arbete, av många betraktat som hans bästa: »The English Sources of Goethe's Gretchen Tragedy. A Study of the Life and Fate of Literary Motifs». Det var till fördel för denna studie att den fick mogna ett antal år: man märker ingenting i den av en viss hast, som kan spåras i några av Liljegrens andra arbeten. Han demonstrerade den mycket betydande roll som Richardsons

romaner utövade på tysk litteratur under 1700-talet, framför allt när det gäller första delen av Faust. Hans tidigt bedrivna, vidsträckta studier i tysk klassisk litteratur utgör själva grundvalen för arbetet, och som specimen i jämförande litteraturforskning är boken respektingivande. Till tjänst för sina elever grundade han tillsammans med F. Dornseiff och H. Petriconi »Greifswalder Beiträge zur Litteratur- und Stilforschung», där arbeten om vitt skilda ämnen publicerades, huvudsakligen av den motivhistoriska karaktär som intresserade honom mest, bl.a. några studier om amerikansk litteratur. Vistelsen i Greifswald avbröts av färder åt olika håll, exempelvis en kortare till Sorbonne och en längre, 1930–31, till Columbia University, dit han inbjudits som visiting professor.

Men det blev 1933, och liksom vid andra tyska universitet ändrades förhållandena i Greifswald. Personligen hade han intet obehag av makt-skiftet, men situationen blev i andra avseenden snart ohållbar, och då professuren i Uppsala blev ledig 1938 sökte sig Liljegren dit. Utnämnd i juli året därpå lämnade han Tyskland några veckor före krigsutbrottet. Utnämningen föregicks av en bekant, ganska svårartad befodringsstrid. Liljegren placerades i första förslagsrummet av samtliga fyra sakkunniga, men motarbetades inte desto mindre av vissa fakultetsmedlemmar, och omröstningen i fakulteten gick honom emot. Framför allt var det de konservativa lingvisternas ovilja mot litteraturforskaren som var drivkraften bakom oppositionen mot Liljegren, men det bör understrykas att detta inte var hela sanningen. Han hade till bedömning bl.a. sänt in ett par rent språkvetenskapliga arbeten som svårligen kan sägas hålla måttet, vare sig då eller nu, och som blev illa åtgångna i längre inlagor författade av några av språkmännen. Även efter det att ärendet avgjorts till Liljegrens förmån kvarstod förklarligt nog en viss bitterhet hos den nye professorn. Till detta kom en annan källa till misstämning, som Liljegren ganska utförligt har beskrivit i sina självbiografiska notiser. Han lät studenterna fritt låna ur sin privata boksamling, men mycket få volymer återlämnades; svinnet från seminariebiblioteket var också stort, och i båda dessa avseenden anställde Liljegren jämförelser med förhållandena i Greifswald, jämförelser som utföll mycket ogynnsamt för eleverna i Uppsala.

I Uppsala utträttade han med sin vanliga energi ett arbete av samma slag som tidigare i Greifswald. Liksom där var det fråga om att praktiskt taget från grunden bygga upp en fungerande institution. Tack vare stöd från British Council och dess effektive chef Ronald Bottrall lyckades Liljegren på förvånansvärt kort tid lösa denna uppgift. Det snabbt växande biblioteket med seminarierum, arbetsrum och expedition inrymdes i nya lokaler,

och litterärt intresserade elever var snart sysselsatta med olika avhandlingsämnen, inte bara inom engelsk, utan också amerikansk och irländsk litteratur. Krigsslutet medförde ett starkt uppsving för verksamheten. Redan sommaren 1945 begav sig Liljegren över den ännu inte minsvepta Nord-sjön till England och återupptog sina gamla förbindelser där; på hösten besökte han ett stort antal universitet i Amerika. Till Uppsala kom inom kort en ström av prominenta gästföreläsare, samtidigt som frikostiga donationer kom ämnet till del. En amerikansk sådan möjliggjorde så småningom inrättandet av en professur i amerikansk litteratur. Skriftserier inom engelsk, amerikansk, irländsk, australiensisk och kanadensisk litteraturforskning grundades, och i dem publicerades en rad mycket förtjänstfulla avhandlingar. Liksom i Greifswald förekom det att han med privata medel understödde elever. Tillsammans med kollegan i romanska språk övertog han också utgivningen av tidskriften »Studia Neophilologica». Han var en framstående undervisare, och elever har betecknat hans föreläsningar som lysande. Under loppet av några få år förde han fram anglistiken i Uppsala till en internationellt uppmärksammad position. Sitt eget vetenskapliga arbete hade han liksom i Greifswald till stor del skjutit åt sidan, men en stor och intressant studie publicerade han 1945: »Essence and Attitude in English Romanticism», med lärda utredningar om Byron, Disraeli, Carlyle och andra, och om den engelska bakgrunden till »Wertherism».

Vid sin avgång 1950 kände sig Liljegren besviken och missmodig. Åren i Uppsala hade inte blivit vad han hade hoppats trots alla framgångsrika insatser, och han ansåg sig missförstådd och motarbetad. »Hade det inte varit för Hitler, hade jag stannat i Greifswald till min död», brukade han säga. Då efter några år hans gamla universitet gjorde en förfrågan om han ville återvända dit (i Tyskland fanns då ingen fast pensionsålder), accepterade han med det uttryckliga förbehållet att arrangemanget fick gälla på begränsad tid, och att full forskningsfrihet skulle beviljas. Villkoren antogs, och 1954 gav han sig för tredje gången i kast med ett vetenskapligt och pedagogiskt uppbyggnadsarbete. Nöden efter krigsslutet var fortfarande stor och universitetet illa medfaret i mer än ett avseende, men myndigheterna var liksom under hans tidigare vistelse frikostiga och förstående, och studenterna energiska och intresserade. Utbytet med omvärlden blev dock minimalt, och då efter 1956 det politiska trycket ökade, ansåg sig Liljegren inte längre kunna stanna kvar på sin post. 1957 återvände han till Sverige och slog sig ner i Stockholm. Ett tecken på den uppskattning som visades honom av forna och nyare elever i Greifswald var de »Liljegrenträffar», som länge årligen anordnades till hans ära.

Manuskript och utkast i mängder väntade på bearbetning vid återkomsten till Sverige. Han återvände till frågor kring Bulwer-Lytton och klargjorde ytterligare hans inflytande på Mme Blavatsky; han författade flera artiklar om Milton och sysslade med Byron och Grekland. Andra frukter av hans arbete efter hemkomsten var studien över det irländska inslaget i Conan Doyles »The Valley of Fear» och över den kanadensiske författaren Thomas Chandler Haliburton, där Liljegrens gamla intresse för politisk historia kom till uttryck. Det intressantaste arbetet efter hans återkomst är dock »Studies on the Origin and Early Tradition of English Utopian Fiction» (1961), där han sammanfattade många års studier och gav intressanta uppslag, inte minst när det gäller den spanska bakgrunden till utopimotivet. F.ö. strödde han liksom tidigare recensioner och smärre bidrag omkring sig, ägnade stort intresse åt forna elever, som han och hans hustru gärna såg i sitt hem, och företog åtskilliga resor åt olika håll så länge krafterna räckte. De skarpskurna dragen och den gängliga gestalten var sig lika långt upp i åren, och hans rörlighet och uthållighet var anmärkningsvärda. Andligen spänstig förblev han till kort före sin bortgång.

Bodvar Liljegren var en stark och stridbar natur, föga lagd för kompromisser, outtröttlig i sina olika forskningar, alltid intensivt upptagen med att söka förbättra villkoren för sitt ämne, storslaget frikostig när han ansåg uppmuntran motiverad. Det är påfallande att han kom bäst till sin rätt i utlandet med dess större förhållanden: som professor i Greifswald, som gästprofessor i Förenta Staterna, som inbjuden föreläsare och deltagare i symposier i olika europeiska länder. Han uppehöll sig under senare år ofta vid det kärva och ogynnsamma andliga klimatet i Sverige, den förlamande officiella likgiltigheten mot humaniora. Det är bekant att hans person och åtgärder kunde väcka blandade känslor, men var och en får hänvisa till sin egen erfarenhet. Personligen har minnestecknaren alltid från hans sida rönt stor välvilja och mycken uppmuntran, och många andra kan för sin del intyga detsamma. Han hade, vilket inte ofta framhållits, en stark och utpräglad idealism, och kände sig förbittrad och kränkt då han såg sin tillit sviken och sina förhoppningar grusade. Som forskare ägde han en oerhört omfattande lärdom, framför allt när det gällde 1600-talet och romantiken, och inte bara inom engelsk litteratur. Han var ofantligt produktiv om än något ojämn, och höll ibland en väl hög arbetstakt. Det är dock uppenbart att han gjort bestående insatser framför allt som idé- och motivhistoriker. Han gav den svenska anglistiken en helt ny inriktning, och inte minst: han var den första moderne humanist vid ett svenskt universitet som öppnade fönstren mot yttervärlden på vid gavel.

Ivar Lindquist

Av Gösta Holm

Första strofen i eddadikten Havamal inleds med orden

Gáttir allar   áðr gangi fram
umb skoðask skyli . . .

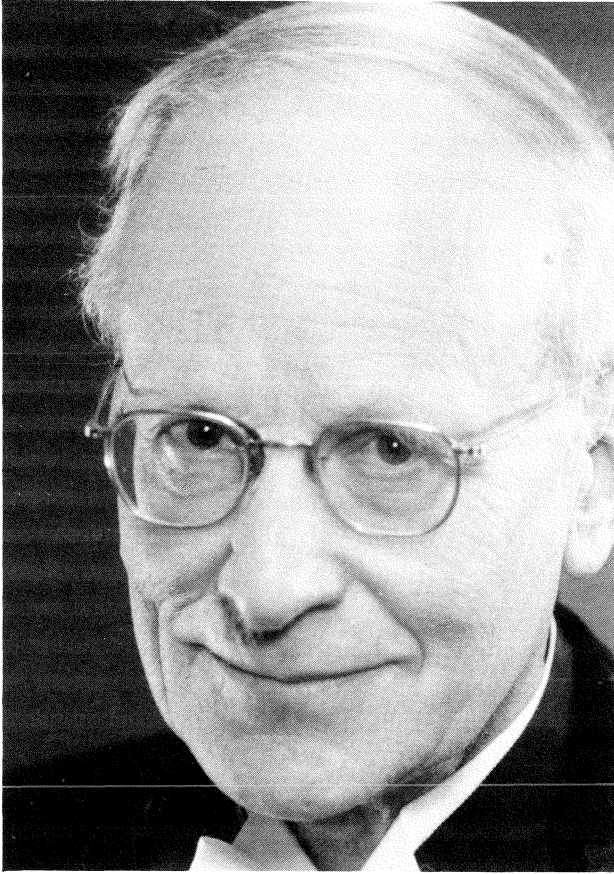
Standardverket rörande den fornvästnordiska poesins ordförråd, *Lexicon poeticum*, upplyser, att citatet betyder ungefär: 'alle indgange maa man undersøge, før man skal gå videre indad (i huset)'.

En ung Göteborgs-student, som ännu inte hade tagit kandidatexamen, visade i en uppsats 1918, att ordbokens uppgift borde korrigeras. Verbet *ganga* tar »vägens objekt» i ackusativ, och vad Havamals diktare ville säga var: 'Innan du går in genom dörren, skall du se dig om (för det kan sitta ovänner därinne)'.

Den brådmogne uppsatsförfattaren var Ivar Lindquist. Han skulle komma att utvecklas till en av våra främsta kännare av fornnordisk poesi. Lika tidigt började han ägna sig åt runstudier, även i fältet. En av hans första artiklar på det området var »Runinskriften på en spännbuckla från Gotland . . .» (1918). Kombinationen av fornnordisk poesi och runinskrifter kom sedan alltmer att ge Lindquist hans forskarprofil.

Runor och forngermansk magi

Ivar Lindquist föddes 1895 i Göteborg, där hans far var tulldirektör. Han disputerade i nordiska språk vid Göteborgs högskola 1923. Som lärare hade han då haft en rad framstående språkmän, bl.a. Nat. Beckman och Bengt Hesselman. Störst betydelse för hans språkhistoriska utbildning hade nog komparatisten och etymologen Evald Lidén (som han f.ö. ägnade en mycket uppskattande minnesruna i Vetenskaps societetens årsbok 1939). Om jag inte misstar mig alltför mycket, var det Lidén som inspirerade Lindquist både till ett åtta månaders uppehåll för språkstudier i

31.5 1895 – 7.2 1985

Litauen och till en resa till Paris, där han följde undervisning vid Sorbonne av de berömda komparatisterna A. Meillet, J. Vendryès och E. Benveniste.

För att tolka runinskrifter behöver man inte bara kunna läsa själva runorna och behärska fornspråkets ordförråd och regler. Redan titlarna på Lindquists tre största verk inom runologin ger besked om att det fordras mycket mer. Fornnordisk poesi, religion och myt och våra förfäders magiska föreställningar är här centrala teman, och för att tränga in i dessa krävande materier hade Lindquist särskilda förutsättningar.

Doktorsavhandlingen hade titeln »Galdrar. De gamla germanska trollsångernas stil undersökt i samband med en svensk runinskrift från folkvandringstiden.» Med *galdrar* menas ett slags forngermanska trollsånger eller versifierade besvärjelser, som utmärktes av flera slags parallellismer; redan Snorre Sturlasson exemplifierade versmåttet *galdralag* och gav anvisning på vissa av dess karakteristika. Avhandlingen bygger på en skicklig sammanställning av fornengelska och forntyska besvärjelser (särsk. de s.k. Merseburg-galdrarna) med vissa eddadikter och med den märkliga men delvis svårtolkade inskriften på den urnordiska Stentofte-stenen i Blekinge. Lindquist betygar – i avhandlingen och i andra skrifter – sin tacksamhet mot och sitt beroende av Fritz Löffler, som grundlagt det nyare galderstudiet genom sin epokgörande skrift »Några underarter av ljóðaháttur».

Ett av resultaten i Lindquists avhandling är, att galderformen var en urgermansk företeelse, »en sedan länge uppövad konst». Signerierna har frambragts med gälla läten, liknande t.ex. tuppens galande. Ordet för att föredra dessa trollsånger var just *gala*; därtill verbalsubstantivet *galder*. (Att bli *galen* är egentligen att bli förhäxad genom trollsång.)

I undertiteln till avhandlingen nämns, att undersökningen är inriktad på de forngermanska trollsångernas *stil*. Till stilen hör parallellismerna, som enl. Lindquist är det konstitutiva för galdrarna från äldsta, dvs. indoeuropeisk, tid. För att kunna systematisera stildraget skapar han en terminologi, där, för att ta ett exempel, *tankerim* betecknar parallellismer av typen

hvé ek fyrbyð   hvé ek fyrbanna
 manna glaum mani   manna nyt mani.

Med få undantag är germanska galdrar och galderformiga stycken allittererade (som ovan). Detta är emellertid enligt Lindquist en särgermansk novation. De fornindiska Veda-hymnernas besvärjelser företer parallellismer men inte stavrim. Alltså, hävdar Lindquist, är de sällsynta fallen av allitterationslöshet i germanska (nordiska) galdrar arkaismer, och arkaismer med mycket gamla anor.

Till doktorsavhandlingens bestående förtjänster hör den evidenta etymologin för förleden i ordet *h(a)eramalaus(a)R* (på både Stentoften- och Björketorpstenen), nämligen **herma-* 'vila, rast, ro', grundord till bl.a. fsax. *gehirman*, vb, 'vila', mnl. *hermen*, dets., och motsvarande ieur. *kermo, vartill bl.a. find. *çráma*, 'möda', 'trötthet'. Runmästaren hotar varje förstörare av minnesmärket med ständig ofrid.

En skarpsynt konjektur föreslår Lindquist i sista strofen av första Merseburg-galdern. Ordet *uigandum* vill han tolka som fel för *wigbandun* och uppnår då vad han kallar »fullrim» med den föregående halvradens *haptbandun*. Han jämför med fvn. *vigbqnd*. Förslaget är lika tilltalande som originellt. »Man är ju», säger han själv, »inte just van att rätta en fornhögtysk text efter det fornnordiska diktarspråket». Tack vare sin inlevelse i den forngermanska poesins, och i det här fallet galdrarnas, väsen kunde Lindquist komma längre än föregångarna på denna och några andra punkter, även när det gällde det kontinentala och fornengelska materialet, som hade varit föremål för så många skarpsinniga tyskars analyser. Hur Merseburg-besvärjelserna skall förstås, blev väsentligt klarare genom Lindquists insatser.

Avhandlingen väckte stor uppmärksamhet och belönades med det inom ämnet nordiska språk synnerligen ovanliga betyget Laudatur.

Linjen från doktorsavhandlingen fullföljde Lindquist med två verk under sammeltiteln »Religiösa runtexter». Band I (1932) var »Sigtunagaldern. Runinskriften på en amulett funnen i Sigtuna 1931.» Denna bok är i mitt tycke en av Lindquists allra finaste prestationer. Han konstaterar att inskriften är metrisk och delvis galderformad. Den börjar *þur sarriþu þursa drottin*, dvs. '(Du) sårfeber-»þur», trollfurste!' Lindquist hänvisar till en märklig parallell till Sigtunagaldern, nedtecknad omkring 1075 i en pergamenthandskrift, som stammar från Canterbury. Inledningsorden är där *Gyrill sarþvara*. *Gyrill* är tydligen namn på en vardemon. Som man redan tidigare visste, hör det ihop med dialektorden *gorr*, 'smuts' och *görja* 'smuts', 'sörja', 'dy'. Ordet *sarþvara* tolkade Lindquist evident som 'sårspjut', där efterleden är genitiv av *þvari* 'stake', 'spjut'. Sigtuna-galderns *þur* i motsvarande position kunde – som Lindquist påpekade – inte vara gudanamnet; att det betyder 'böld' e. dyl. har sedermera påvisats av uppsalaprofessorn Lennart Moberg.

»Religiösa runtexter II» (1940) är »Sparlösa-stenen. Ett svenskt runmonument från Karl den stores tid, upptäckt 1937.»

En av Sparlösa-stenens sidor är täckt av två rader mycket stora runor, som demonstrativt skiljer sig från de övriga. Företeelsen är veterligen unik i

runstensbeståndet. Inskriften börjar med dessa runor, som bl.a. ger två mansnamn, enl. Lindquist närmare bestämt kunganamn. – Det är typiskt för Lindquists vida intressen och lärdom, att han gör jämförelser med samtida merovingisk-karolingiska diplom, där kunganamn skrivs med höga bokstäver; han spårar alltså frankiska influenser på Sparlösa-stenen. – Ett annat exempel är hans uppslag att tolka runorna *litilwism* på ett spolförmigt träföremål hittat i Osebergsskeppet som *litill vis maðr* 'en liten vis man', dvs. en skeppstomte. Inspirationen till den lösningen fick han vid studium av gotländsk folktro kring skepp och skeppsbygge.

Sparlösa-stenens inskrift är delvis mycket dunkel och svårtolkad. Lindquists behandling är uppfinningsrik, han söker rastlöst efter uppslag och anknytningar när och fjärran, i edda- och skaldedikt, i nordisk folktro, i forntyska och fornengelska texter, i grekiska, litauiska och fornindiska. Han tar också upp på nytt problem från sina tidigare verk.

Lindquists grundliga kännedom om forntidens tänkesätt på det övernaturligas område kommer väl fram vid tolkningen av det urnordiska ordet *welada(u)ð-*, som förekommer både på Stentofte- och Björketorpsstenen. En känd runolog hade i polemik mot Lindquists tydning velat finna betydelsen 'hemfallen till ett dödstillstånd där man är fördömd till gengångarens fredlösa tillvaro'. Lindquist kommenterar nyktert och – syns det mig – övertygande:

Vi måste låta den fornnordiska tankevärlden vara vad den är! Efter sagornas tankegång kunde ingenting vara mer olägligt för de levande människorna än spökande trollkarlar ..., och säkert kunde därför ingen komma på den idén att fördöma en »arg» man till att grassera även efter döden.

Lindquists egen översättning är 'död genom list', 'död för giller'.

Även om runristningar med religiös eller magisk bakgrund fånglade Lindquist alldeles särskilt, så tog han sig an också mera jordnära inskrifter. Så var det från ungdomen och länge framåt.

En tacknämlig runologisk utgivarinsats gjorde han med »En skinnhandskrift från Flatey som beskriver Rökstensrunor» (1920). Handskriften bevarar en värdefull, närmast unik isländsk tradition om lönnrunor av samma typ som på Rökstenen. Sophus Bugge utnyttjade den på sin tid, men utgiven blev den först genom Lindquists försorg.

Lindquist behandlade i en festskriftsuppsats 1958 runinskrifterna i Tor-na-Hällestad. Uppsatsen gavs ut som ett separatträck, avsett för en bredare publik 1973: »Poesien i inskrifterna på Hällestadstenarna». Lindquist är inspirerad, hans stil är bitvis lyrisk. Han spårar ett samband mellan dessa

stenars poesi och Bjarkamál, det kväde som Tormod Kolbrunsskald på kung Olavs uppmaning deklamerade för hären på morgonen före slaget vid Stiklastad. Om de stupade skåningarna säger Hällestad-versen, att de »flydde icke vid Uppsala». I Bjarkamál nämns danska kämpar, som hade varit i tjänst hos Uppsala-kungen Adils, samme Adils, som enligt Snorre tvingade danakungen Rolf Krake och hans män att hoppa över stora eldar i hallen och springa ut för att inte bli svedda. Rolf Krake formulerade sin reaktion i en strof, där det bl.a. heter: »Inte flyr den för elden som hoppar över». Alltså: de flydde icke vid Uppsala.

Lindquist menar – med goda skäl – att Hällestad-stenarna är minnesmärken över medlemmar av en segrande här, inte över förlorare. Stenarna kan vara från Knut den stores tid, den Knut, som lät prägla mynt med inskriften »Svearnas konung».

För Lindquists metriskä sinne typiskt är hans påpekande att *va* i sekvensen *æn va mæþan vapn hafþi* bör läsas *va a*, så att man får det versifikatoriskt fullödiga *æn va a mæþan vapn hafði* 'och (men) stred hela tiden så länge han hade vapen'.

Fornnordisk textfilologi

Jag nämnde inledningsvis studenten Lindquists bidrag 1918 till Havamal-exegesen. Faktiskt var han ute på detta fält ännu tidigare och till och med i två omgångar.

I ett samlingsverk utgivet av Göteborgs högskolas studentkår 1917 bidrog han, 22-årig, med en uppsats »Till två små dikter i Havamal», där han gav sin syn på ett par dunkla och mycket debatterade ställen, nämligen strof 50 om tallen, som vissnar »á þorpi», och strof 62 om örnen, som flyger över »aldinn mar». Till båda stroforna ger han nya överraskande men tänkvärda tolkningsförslag.

Samma år publicerade han en recension av den berömde Andreas Heuslers skrift »Die zwei altnordischen Sittengedichte der Havamal nach ihrer Strophenfolge». Heusler hade stuvat om i diktens strofföljd och utmönstrat vissa partier. Unge Lindquist kommenterar:

Principiellt har Heusler inte frigiort sig från den förutfattade mening-
en från romantikens dagar, att Havamal, innan den blev »fördärvad»,
skulle ha stått där i genomtänkt byggnad, idealiskt med avdelning
efter avdelning i enhetlig avrundning. Efter Heuslers ommöblering

har diktverket gått miste om många dagar och perspektiv som stamma från forntiden och därför äro omistliga.

Han berömde emellertid Heusler för att han hade byggt upp en strof av en ensam halvstrof (nr 65) och andra hälften av en bevarad strof (nr 64).

Föga anade väl studenten Lindquist, att han som mogen forskare skulle gå i Heuslers fotspår och presentera en bearbetning av Havamal som var ännu mer radikal. Det skedde med boken »Die Urgestalt der Hávamál. Ein Versuch zur Bestimmung auf synthetischem Wege» (1956).

Lindquist reviderade texten genomgripande, flyttade om strofer i stor skala, diktade till enskilda ord, versrader och strofer samt utmönstrade i viss utsträckning sådant gods, som han ansåg sekundärt. Vissa inskott åstadkom den djärve utgivaren genom att flytta in stycken från andra texter, t.ex. i en strof några ord ur Rognvalds Hättalykill.

Resultatet har blivit en synnerligen personlig produkt, präglad av konstruktörens lärdom och inlevelse men också i sin fantasirikedom helt okontrollerbar. Naturligtvis tänkte sig Lindquist aldrig, att hans version av Havamal skulle tas för god av nordistskrået, men han ville att medforskarna skulle få möjlighet att ta ställning till en *tänkbar* »Urgestalt». En näraliggande reflexion är ju den, att den antagna raseringen av Ur-Havamal blir exempellös och något av ett mysterium. Lindquist antar, att en kyrklig selot – under tiden mellan tillkomsten av Snorres Edda och nedskrivningen av Codex Regius – har stuvat om dikten för att göra den mindre uppenbart och anstötligt hednisk. Medforskarnas reaktion gör intryck av förlägenhet och förvirring. Boken har knappast föranlett några kommentarer, vare sig positiva eller negativa.

Som en förstudie till Havamal-boken kan man väl på sätt och vis betrakta uppsatsen »Guden Heimdall enligt Snorres källor» (1937). Den närmaste anledningen till skriften var andraoppositionen på Åke Ohlmarks doktorsavhandling. Lindquist försöker bl.a. restituera förlorade delar av den s.k. Heimdallargaldr, som han menar har innehållit en träta mellan Heimdall och Loke. Skriften är främst en kritisk genomgång av källorna med syfte att skala fram en pålitlig bild av Heimdall. Som alltid imponerar förf. med sin kunskap om fornnordisk verskonst och mytologi och om skaldespråket.

Fornnordisk textfilologi var alltså från början ett av Ivar Lindquists huvudintressen och så förblev det.

De båda Lunda-docenterna Ivar Lindquist och Jöran Sahlgren – den senare en av nyckelpersonerna vid Vetenskaps societetens tillkomst – grundade 1927 serien »Nordisk filologi. Undersökningar och handböcker», där

Sahlgren medverkade med band 1 »Eddica et scaldica», och Lindquist med band 2 »Norröna lovkväden från 800- och 900-talen» (bara del 1 utkommen, 1929) och 3 »Oläst läst i Äldre Västgöotalagen» (1941). I det förra publicerade Lindquist 14 fornnorska och fornisländska dikter, jämte några fragment, delvis radikalt restituerade. Särskilt Einar Skálaglams hyllning till Håkon jarl, »Vellekla», var föremål för hårda ingrepp med omkastning av handskriftens strofföljd. Lindquist beträdde här en väg, som han skulle komma att gå långt på i boken om Havamal.

Ivar Lindquists mentor och vän, lundaprofessorn Ernst Albin Kock, arbetade i många år på en utgåva av den norsk-isländska skaldediktningen i enlighet med de principer för exegesen, som han lade fram i »Notationes norrœnæ». Han blev inte färdig under sin livstid, men Ivar Lindquist stod beredd att befordra verket till trycket; för det värvet var han självskriven.

Släkten Lindquist har djupa rötter i Västergötland. Ivar Lindquists farfarsfarfarsfar var skråålderman i Vänersborg under 1700-talets förra hälft. Det är nog ingen tillfällighet att den sentida ättlingens väsentliga insats inom fornsvensk filologi gäller just Västgöotalagen. Sin bok »Västgöotalagens litterära bilagor» (1941) tillägnade Ivar Lindquist sina västgötska förfäder. Boken behandlar främst tre historiskt mycket viktiga småtexter, krönikor över Sveriges kristna kungar, Västergötlands lagmän och Skara stifts biskopar. Utgivarens kommentarer är mycket detaljerade och vittnar om stor belästhet. Två små stycken utgörs av gränsberättelser. Lindquist fattar textens sammanhang på ett från utgivarna Collin-Schlyter avvikande – och säkert riktigt – sätt. Den ingående kommentaren innebär klara framsteg i förhållande till föregångarna.

I den lilla boken »Oläst läst i Äldre Västgöotalagen» (1941) ger Lindquist bl.a. ett antal förslag till förståelse av detaljer i handskriften Cod. B 59, som inte ens den store filologen och textutgivaren Carl Johan Schlyter hade full klarhet om (eller i något fall kanske inte ville ge sig in på). – I slutavdelningen ger Lindquist goda skäl för sin teori, att skrivaren har haft minst två skilda förlagor; den ena – med ett mer västligt språk – har omfattat balken om Urbotamål. Upptäckten leder till en elegant förklaring av den sällsamma titeln *Conongs bolkaer* över avsnittet om gränsläggning.

Etymologi

Ivar Lindquist utnämndes till professor i nordiska språk i Lund 1942. Sin installationsföreläsning ägnade han åt ämnet »Kungadömet i hednatidens

Sverige». Bl.a. belyste han med språkligt material Tacitus' märkliga och betvivlade uppgift, att svearna i fredstid måste lämna sina vapen till magasinering under uppsikt av en kunglig ämbetsman, som till råga på allt var träl. Lindquist påpekade, att flera forngermanska höga dignitärer bar titlar, som ursprungligen hade varit ord för 'träl' eller liknande, och att ordet *ämbete* är besläktat med fornsvenskans *ambótt* 'trälinna'.

Här var det en ordforskare som talade. Flera uppsatser ägnade Lindquist åt ren ordhistoria, etymologi. Dit hör »Fornisländskans *dyngia* och samhöriga ord» (1927), som behandlar ett isländskt ord för en ensamliggande verkstad för kvinnlig handaslöjd, ett slags sömnads- och vävkammare, som till stor del låg under markytan. Lindquist ställer in ordet i ett stort germanskt sammanhang och kommer till resultat, att grundbetydelsen har varit 'hål(a)'.

Som västkustbo var Ivar Lindquist från barndomen van vid båtar. Det kom honom väl till pass vid tydningen av seglarord och skeppskeningar i den norröna poesin, t.ex. *skokks dýra mjöll* 'vågskum på havet', *skokks skiðs skreytendr* 'sjökrigare'. Lindquist visar i en uppsats 1928 (i festskriften till Finnur Jónsson), att de fornisländska skaldernas *skokkr* är samma ord som de bohusländska fiskarnas *skock*, som betyder ungefär 'löst brädgolv i en båt'. Kenningarna ovan skall förstås som 'brädlämsdjurets (dvs. skeppets) snö', 'det vita skummet som slår mot skeppet', respektive 'brädlämsskidans (dvs. skeppets) pryddare', 'de ståtliga krigarna' ombord.

Ordbildning

Lindquist var livligt intresserad av lagarna för hur germanska ord bildas, och han ägnade en hel serie av uppsatser åt ett centralt område inom ordbildningsläran, nämligen de germanska adjektivens stamtillhörighet.

En av de främsta auktoriteterna på nordisk ordbildning, Alf Torp, författare till Gamalnorsk ordavledning, lärde, att de nordiska s.k. possibilitetsadjektiven (typen *ætr* 'ätlig', *foerr* 'farbar', 'rörlig', »för») var ursprungliga (*i*)ja-stammar. Det främsta syftet med Lindquists uppsatsserie var att, jag citerar, »torpedera en god del . . . av Torps . . . framställning, varur snart två generationers nordister ha hämtat sin näring». I stället, menade Lindquist, skall många av de hithörande adjektiven betraktas som *i*-stammar, i vissa fall som *u*-stammar. En viktig roll tillskriver Lindquist kategorin bahuvrihikomposita, typen sv. *trefot*. En förutsättning för teorin

är att de germanska adjektiven länge bibehållit sin från indoeuropeisk tid ärvda med substantiven identiska böjning.

En uppsats i serien är »AljamarkiR» (1937), vars titel är identisk med ett mansnamn i runinskriften vid Kårstad i Norge. Namnet är, menar Lindquist, ett substantiverat adjektiv med stavvokalen *-i-*, en utvidgning av ett bahuvrihikompositum **alja-mark*, eg. '(en) som har (el. kommer från) annat land', där förleden är nära samhörig med latinets *alius*, 'annan'. Paralleller till bildningen erbjuder t.ex. latinets *ex-torr-is*, 'landsförvisad', till *terra*, 'jord, land', *per-enn-is* 'flerårig', till *annus*, 'år', *bi-lingu-is* 'tvåspråkig', till *lingua* 'tunga, språk'. Ett möjligt sidostycke till det urnordiska namnet finner Lindquist i fvn. *Erlendr* (möjl. av **ØR-land-i-R*).

En ingående utredning inom ett annat område av urgermansk ordbildning är kärnan i uppsatsen »The Runic Inscription on the Gårdlösa Brooch» (1951). Gårdlösa-spännet har en av de allra äldsta bevarade runinskrifterna. Den lyder enl. Lindquists läsning: *ekunwōdR*, dvs. *ek* 'jag' följt av ett personnamn inlett med den negerande partikeln *un*, känd från tyska och engelska, svenskans *o-*. Forngermanska personnamn inledda med *un-* är ganska vanliga (med adjektiv i efterleden), t.ex. mhty. *Unhard* eg. 'inte hård', *Unwizi*, eg. 'inte vis'. Lindquist tolkar så *UnwōdR* med hjälp av fisl. *óðr* 'lynne m.m. (urg. **wōðaR*). Namnet blir helt parallellt med forntyiskt *Unwizi* (vilket motsvarar det got. appellativet *unwiti* i Markus 7:22, enl. sv. NT. 'förblindelse').

Grekisk filologi och Ainu-forskning

Forngrekisk filologi är ämnet för uppsatsen »A propos d'une inscription de la fin de la période mycénienne» (1931). Där behandlas en inskrift på ett vasfragment, som blev funnet av svenska arkeologer i Asine. En tidigare läsning av A. W. Persson får en komplettering. Efter sin vana ägnar Lindquist uppmärksamhet åt metriska detaljer.

Lindquists vän docenten Pierre Naert hade på 1950-talet börjat intressera sig för ainuspråket i Japan och ansåg sig ha funnit starka indicier för att det är indoeuropeiskt. Han publicerade 1958 en bok i ämnet. Lindquist övertygades av Naerts bevisföring och gav själv ut en skrift till vännens stöd, »Indo-European Features in the Ainu Language with Reference to the Thesis of Pierre Naert» (1960). Boken ger anvisning på mer än ett fyrtiotal ieur. rötter, som Lindquist finner bildningar till i Ainu. Senare forskare på området nämner inlägget med respekt, men tesen har inte vunnit anslutning.

Slutord

Någon har sagt, att Ivar Lindquist hyste en särskild dragning till problem i det vetbaras utmarker eller på andra sidan gränsen, där någon säker kunskap inte är möjlig att nå. Det hörde nog ihop med ett konstitutivt drag i hans personlighet. Ivar Lindquist var diktare med en diktares fantasi. Där den fick tillfälle att spela, där trivdes han. Han kunde intensivt leva sig in i forntidens tankevärld och ställd inför en svår skaldestrof eller runtext finna uppslag till tolkning, som var fördolda för andra. Samtidigt fanns naturligtvis faran, att han kunde ryckas med av sin entusiasm och bortse från faktorer som var uppenbara för mer kyliga intellekt. Han påminner om sin lundensiske vän slavisten, skalden och runforskaren Sigurd Agrell.

Det har föresvävat mig, att hans tidiga, remarkabla framgångar och hans vetenskap om sin stora begåvning inte uteslutande var av godo. Föreningen av lärdom, diktarfantasi och tro på den egna intuitionen kunde leda till oförsiktighet, till djärva kombinationer och tolkningar, som sedan visat sig oriktiga. Ett exempel är en uppsats från 1920 om en runskrift i Horred, Västergötland. Till samma kategori hör enligt min mening uppsatsen »Ålands runinskrift, Sund-korset» (1969).

Men prestigebegär och självhävdelse på den vetenskapliga sanningens bekostnad var alldeles främmande för honom. Goda motargument lyssnade han på och ändrade sig villigt, då han blev övertygad. Följande lilla citat (från *Nordisk kultur*, band 7) är typiskt: »Efter en tanke . . ., som har blivit utförd, ehuru kanske inte i allo lyckligt, av Ivar Lindquist, var . . .»

Esteten Ivar Lindquist kunde dela med sig av sina skönhetsupplevelser i ett känsligt och levande språk. Även i en rent lingvistisk bevisföring är hans stil vanligen lätt och spänstig, inte sällan med poetisk lyftning. Att läsa honom ger intellektuell stimulans; hans formuleringskonst frestar ofta till citering. Själv var han charmerande.

Ivar Lindquist blev 90 år på några månader när. Ända in i det sista var han sysselsatt med att färdigställa för trycket »Religiösa runtexter, del III», där han behandlade den långa och intressanta men också delvis mycket svårtolkade inskrift på en amulett, som på 1950-talet hittades i Kvinneby på Öland. Det finns hopp att verket skall kunna ges ut postumt. Det kommer att föra forskningen om Kvinneby-amuletten ett betydligt steg framåt. Många års hängivet arbete ligger nedlagt i boken. Där fick Lindquist bruk för all sin skicklighet som runolog, nordist och komparatist, metriker och versspecialist och som kännare av hednareligion och folktro. På detta fält kan man inte finna många hans likar, vare sig nu eller i det förgångna.

Vetenskaps societeten i Lund 1984

Bortgångna hedersledamöter

- Montelius, Gustaf Oscar Augustin*, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.
Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.
Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.
Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.
Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.
Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.
Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.
Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1952.
Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.
Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.
Löfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.
Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.
Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.
Josephson, Ragnar, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.
Nilsson, Nils Martin Persson, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 1892, † 2/12 1975.

Hedersledamöter

- Gjerstad, Erik Einar*, professor, Lund, f. 30/10 1897, 67.
Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 1910, 70.

Styrelse

- Praeses: *Sten Åke Nilsson* (1983)
Vice praeses: *Bengt Hansson* (1983)
Sekreterare: *Anders Grönvall* (1983)
Skattmästare: *Axel Roos* (1967).
Medlemmar: *Birger Bergh* (1979), *Carl Martin Roos* (1982), *Bo Westerhult* (1978),
Göran Palm (1984), *Ingmar Brohed* (1982).
Suppleanter: *Per Rydén* (1983), *Bengt Ankarloo* (1984), *Marianne Thormählen* (1984).

Vetenskaps societeten i Lund

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Jan Svartvik* (1978), *Folke Bohlin* (1975), *Louise Vinge* (1981), *Thure-Gabriel Gyllenkrok* (1982).

Suppleanter: *Kjell-Åke Modéer* (1984), *Pär Göran Gierow* (1980).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Sven Tägil* (1974), *Jan Svartvik* (1975), *Göran Hermerén* (1980), *Louise Vinge* (1981).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens Praeses.

Sekreterare: *Göte Paulsson*.

Medlemmar: *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*, *Nils Lewan*, *Eva Österberg*, *Bengt Pamp*.

Revisorer

Olof Nordström (1965), *Sven Ekbo* (1967).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Gunnar Törnqvist* (1969).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. Kempe, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sahlin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pehr Johan Jacob, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundahl, Nils, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887, † 9/4 1941.

Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan *Cederström*, f. 16/3 1859, † 28/8 1941.

Montelin, Adolf Fredrik, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.

- Sahlin, Carl Andreas*, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.
Jacobsen, Helge, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.
Lundberg, Sven Emil, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.
Lundblad, Nils Waldemar, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888, † 25/9 1947.
Munksgaard, Ejnar Johannes, forlagsboghändler, dr phil., f. 28/2 1890, † 6/1 1948.
Thott, Gustaf Otto Tage Stig, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.
Sahlin, Bo Carl Henrik, med lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.
Nordqvist, Gunhild Theresia Elwira, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883, † 18/12 1951.
Roos, Axel Bernhard, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
v. Schmiterlöw, Adelheid Emma Otburgis, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5 1959.
Edstrand, Karin Thekla Eleonora, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
Sandberg, Ivar Nils Gotthard, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
Berger, Svante Edwin Larsson, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
Dunker, Henry Christian Louis, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
Lundeqvist, Gösta Evald Andreas, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892, † 12/7 1962.
Neusten, Andreas Edvard, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
Sahlin, Stig Erik Gunnar, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
Wiberg, John Åke Truls, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
Berger, Carl Magnus, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
Bergh, Thorsten Christian Howard, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901, † 11/1 1965.
Wigstrand, Gunnar, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
Palmstierna, Carl Otto, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888, † 5/2 1968.
Jensen, Arthur Marinus, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. *Fahlbeck*, fru, f. 18/1 1897, † 9/11 1968.
Trolle-Bonde, Carl, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
Hjelme-Lundberg, John, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
Wehtje, Ernst Jonas, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
Bergengren, Axel Göran Magnus, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda, f. *von Essen*, grevinna, f. 2/3 1908, † 7/9 1973.
Bendz, Olof Gregor Mortimer, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
Thomasson, Tage Emanuel, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.
Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, f. 23/7 1892, † 5/1 1977.
Wijkander, Klara Severina, f. Kock, fru, f. 28/11 1888, † 25/9 1977.
Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, f. 26/5 1895, † 1/5 1981.
Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, leg. läkare, f. 2/8 1899, † 7/10 1981.
Mörck, Einar Walter, direktör, f. 10/6 1914, † 2/5 1982.
Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, f. 25/7 1908, † 21/5 1982.
Gierow, Karl Ragnar Knut, fil. dr, författare, f. 2/4 1904, † 30/10 1982.
Hammarskiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, f. 14/12 01, † 16/7 1983.
Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kapten, fil.lic, f. 30/10 98, † 22/11 1983.

Vetenskaps societeten i Lund

Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palaemona Cecilia, f. von Geijer, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.
- Thott, Greta Linnéa, grevinna, Holmeja, f. 25/2 08, 53.
- Sandblom, Grace, f. Schaefer, fru, Lausanne, Schweiz, f. 13/5 07, 54.
- Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.
- Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.
- Tunhammar, Elam Wihlgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.
- Hansen, Jozzi Ella, f. Jensen, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.
- Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.
- Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.
- Ekblom, Sven Gustav Ingemar, konsul, Ängelholm, f. 17/3 03, 62.
- Rausing, Gad Anders, docent, direktör, f.d. praeses, London, f. 19/5 22, 62.
- Holmström, Nils Gunnar Teodor, jur. kand., direktör, Malmö, f. 30/10 04, 63.
- Rausing, Hans Anders, direktör, Wadhurst, England, f. 25/3 26, 63.
- Larsson, Sven Gunnar, direktör, Stockholm, f. 29/5 11, 64.
- Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.
- Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, fru, Halmstad, f. 19/6 15, 65.
- Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, Helsingborg, f. 15/6 00, 65.
- Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.
- Lauritzson, Tore, civilingenjör, Antwerpen, Belgien, f. 19/4 13, 66.
- Holmberg, Hans Åke, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.
- Palmstierna, Anne-Marie Aurore, friherrinna, Maltesholm, Tollarp, f. 26/7 07, 67.
- Ståhlbrandt, Åke E., direktör, Höllviksnäs, f. 9/3 14, 67.
- Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Epalinges, Schweiz, f. 30/3 26, 69.
- Lindh, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.
- Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.
- Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.
- Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/6 12, 72.
- Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/5 01, 72.
- Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.
- Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.
- Lilliehöök, Lennart F. B:son, verkst. direktör, Lindhult, f. 21/4 24, 75.
- Wessman, Gunnar, verkst. direktör, Uppsala, f. 23/9 28, 75.
- Trolle-Bonde, Gustaf, greve, London, f. 2/5 43, 77.
- Lindblad, Per Bjarne, direktör, Malmö, f. 25/11 29, 81.
- Wrangel von Brehmer, Margit, friherrinna, Hyby, f. 26/2 16, 81.
- Grönwall, Anders, fil.lic., bibliotekarie, Malmö, f. 27/8 37, 82.
- Althin, Anders Olof, direktör, Lund, f. 2/4 44, 83.
- Cavalli-Björkman, Hans Gustav Conrad, bankdirektör, Malmö, f. 29/6 28, 83.
- Palm, Carl Göran Henrik, bankdirektör, Malmö, f. 4/4 33, 83.
- Silfverschiöld, Irma Palaemona Cecilia, friherrinna, Klågerup, f. 21/6 1937, 83.
- Tornberg, Hans, bankdirektör, Lund, f. 12/11 41, 83.
- Ehrensward, Gustaf Jörgen, friherre, Tosterup, f. 6/5 32, 84.

Seniorer

- Weibull, *Curt Hugo Johannes*, professor, Göteborg, f. 19/8 86, 20.
Rooth, *Erik Gustaf Theodor*, professor, Lund, f. 22/4 89, 33.
Plejel, *Hilding Athanasius*, professor, Lund, f. 19/10 93, 35.
Lindquist, *Ivar Artur*, professor, Lund, f. 31/5 95, 25.
Knutsson, *Knut Peter*, professor, f.d. stadsbibliotekarie, Stockholm, f. 5/3 97, 28.
Elovson, *John Harald*, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/6 97, 37.
Dederling, *Sven Emanuel*, professor, Lund, f. 10/12 97, 38.
Amundsen, *Leiv*, professor, Oslo, f. 30/5 98, 49.
Helgason, *Jón*, professor, Köpenhamn, f. 30/6 99, 38.
Sveinsson, *Einar Ólafur*, professor, Reykjavik, f. 12/12 99, 45.
Wieselgren, *Per Wäinö*, fil. dr, lektor, Eslöv, f. 4/8 00, 47.
Moltke, *Erik*, dr. phil., Köpenhamn, f. 4/4 01, 43.
Mackensen, *Lutz*, professor, Bremen, f. 15/6 01, 32.
Kakridis, *Johannes*, professor, Saloniki, f. 17/11 01, 47.
Diano, *Carlo*, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, *Alf*, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
Syme, *Ronald*, professor, Oxford, f. 11/3 03, 48.
Clark, *Sir Kenneth McKenzie*, museidirektör, London, f. 13/7 03, 42.
Johannisson, *Ture Gustaf*, professor, Göteborg, f. 26/9 03, 41.
Hafström, *Adolf Gerhard G:son*, professor, Stockholm, f. 27/3 04, 55.
Svendsen, *Paulus*, professor, Oslo, f. 17/4 04, 58.
Ek, *Sven Theodor*, docent, lektor, Söderköping, f. 17/5 04, 52.
Hald, *Kristian*, professor, Köpenhamn, f. 9/9 04, 53.
Arngart, *Olof Sigfrid*, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.
Jankuhn, *Herbert*, professor, Göttingen, f. 8/8 05, 58.
Sundberg, *Sune Waldemar*, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Falk, *Knut-Olof*, professor, Lund, f. 19/4 06, 46.
Dahlberg, *Anders Torsten*, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, *Ivan Håkan*, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Rydbeck, *Monica Augusta Elisabeth Christina*, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Bjurling, *Oscar Anders*, professor, Lund, f. 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, *Frederik Julius*, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Jarring, *Gunnar Valfrid*, ambassadör, Stockholm, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, *Stylios Georg*, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, *Hugo Ulrik*, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Zilliacus, *Johan Henrik*, professor, Helsingfors, f. 23/1 08, 54.
Staiger, *Emil*, professor, Zürich, f. 8/2 08, 54.
Segerstedt, *Torgny*, professor, Uppsala, f. 11/8 08, 36.
Wikander, *Oscar Stig*, professor, Uppsala, f. 27/8 08, 48.
Bendz, *Claës Gerhard Mortimer*, professor, f.d. praeses, Lund, f. 16/10 08, 43.
Pfannenstill, *Bertil Algot*, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.
Neumann, *Sven Gösta*, docent, Lund, f. 10/3 09, 62.
Moritz, *Manfred S.*, professor, Lund, f. 4/6 09, 55.

Vetenskaps societeten i Lund

- de Boüard, Michel*, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
King, Arthur Henry, docent, Provo, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.
Riis, Poul Jørgen, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Westergård-Nielsen, Christian Emil, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Lund, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Fischer, Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Glob, Peter Wilhelm, riksantikvar, Köpenhamn, f. 20/2 11, 54.
Ahlbäck, Torvald Olav Otto, professor, Malax, f. 28/3 11, 59.
Jensen, Poul Johannes, professor, Köpenhamn, f. 3/5 11, 62.
Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Normann, Carl-Eduard, professor, Lund, f. 26/1 12, 55.
Gerleman, John Gillis, professor, Lund, f. 27/3 12, 51.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.
Stjernquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Malmberg, Bertil, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Noreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.
Johannesson, Nils Gösta, docent, lektor, Eslöv, f. 19/10 13, 63.
Ollén, Gunnar, docent, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Fehrman, Carl Abraham Daniel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Hadding, Kerstin, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Ekbo, Sven Arnold, professor, Lund, f. 7/8 15, 56.
Becker, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Lyttkens, Hampus Elof Axel, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.
v. Wright, Georg Henrik, professor, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Mannsåker, Dagfinn, riksarkivar, Oslo, f. 30/6 16, 66.
Egardt, Brita Sigrid Anna Lovisa, docent, Lund, f. 7/8 16, 68.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.
Ejder, Gustaf Åke Bertil, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.
Smidt, Kristian, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Dravina, Velta Tatjana, professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.
Hartman, Sven Samuel, professor, Lund, f. 22/6 17, 69.
Blegvad, Mogens, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Södergård, Olof Östen, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.

- Carlsson, Sten Carl Oscar*, professor, Uppsala, f. 14/2 17, 53.
Stjernquist, Berta Ingeborg, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Brøndsted, Mogens Holger, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.
Benson, Sven Archer, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.
Regnell, Hans Otto, professor, Lund, f. 30/1 19, 54.
Rooth, Anna Birgitta, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.
Åsdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.
Wallner, Björn Anders, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.
Norborg, Lars-Arne, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Oberholzer, Otto, professor, Kiel, f. 11/12 19, 64.
Arvidsson, Rolf Lennart, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.
Back, Pär-Erik, professor, Umeå, f. 20/9 20, 59.
Beyer, Edvard Freydar, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Gårding, Eva, professor, Lund, f. 14/7 20, 71.
Higham, John, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Pettersson, Hans Olof, professor, lektor, Lund, f. 17/4 20, 63.
Rudberg, Stig Yngve, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.
Røstvig, Maren-Sofie, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.
Schaar, Claes Göran Gustav Viktor, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Thors, Carl-Eric, professor, Helsingfors, f. 8/6 20, 65.
Cinthio, Erik Axel Hampus, professor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Fenger, Henning, professor, Århus, f. 9/8 21, 66.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Henriksen, Aage Skjoldborg, professor, Köpenhamn, f. 25/4 21, 74.
Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P., professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.
Nordström, Axel Olof, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Odén, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Sjöstedt, John Lennart, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/6 21, 64.
Strömberg, Märta Linnéa Ingeborg, professor, Lund, f. 7/11 21, 67.
Vitestam, Nils Gösta, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.
Andrén, Carl-Gustaf, professor, universitetskansler, Stockholm, f. 1/7 22, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.
Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand, professor, Lund, f. 29/6 22, 62.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Holm, Hans Ingvar, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.
Halldén, Sören, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.

Vetenskaps societeten i Lund

- Loman, Bengt Ragnar Carl*, professor, Åbo, f. 7/8 23, 67.
Österlin, Lars Gustaf, domprost, professor, Linköping, f. 5/10 23, 71.
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.
Weibull, Hans Jörgen, professor, Göteborg, f. 25/4 24, 61.
Mogren, Jan Olof Mårten Adolf, docent, universitetslektor, Karlstad, f. 8/6 24, 63.
Petersson, Hans Fredrik, professor, Lund, f. 29/11 24, 69.
Thalberg, Björn, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.
Foot, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.
Hast, Karl Sture Arne, ordboksredaktör, Lund, f. 23/5 24, 76.
Rystad, Nils Göran, professor, Lund, f. 31/7 25, 58.
Enkvist, Nils Erik August, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Swahn, Jan-Öjvind, professor, Lund, f. 15/5 25, 61.
Wallén, Per-Edwin Magnus, professor, Lund, f. 15/4 25, 63.
Lagerroth, Lars Erland, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.
Fabricius, Cajus, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.
Romberg, Hans Arnold Bertil, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.
Ladefoged, Peter Nielsen, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.
Vallinder, Torbjörn, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.
Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.
Đurovič, Ľubomír Jan, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.
Lindell, Ebbe, professor, Malmö, f. 15/10 25, 75.
Swedner, Hugo Harry Harald Rodney, professor, Göteborg, f. 28/5 25, 75.
Larsson, Gustav Edvin, professor, Oslo, f. 24/1 25, 76.
Bohlin, Torgny, professor, Bergen, f. 20/5 25, 77.
Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.
Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.
Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.
Undhagen, Carl-Gustaf, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.
Gerhardsson, Birger, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.
Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.
Simonsson, Tord Lennart Wolmer, docent, biskop, Strängnäs, f. 13/2 26, 74.
Nalepa, Jerzy, docent, Lund, f. 29/7 26, 75.
Beskow, Per Erik, docent, Lund, f. 23/12 26, 80.
Sandström, Sven Erik Åke, professor, Lund, f. 26/2 27, 59.
Kihlstedt, Curt Axel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 8/12 27, 66.
Jörberg, Gustav Lennart, professor, Lund, f. 26/1 27, 67.
Lagerroth, Siv Ulla-Britta, professor, Lund, f. 19/10 27, 70.
Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.
Mårtensson, Jan Anders Wilhelm, intendent, Lund, f. 31/11 27, 82.
Kornhall, David Christian, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.
Wiegelmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.
Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.
Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.
Pamp, Bengt Torsten, docent, arkivchef, Lund, f. 3/11 28, 72.

- Kristensson, Gillis Per-Erik*, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.
Johnsen, Erik, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.
Christie, Nils, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.
Salomonsen, Per, afdelningsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.
Olsen, Olaf, professor, Århus, f. 7/6 28, 74.
Jonsson, Hans Erling, docent, ordbokschef, Lund, f. 10/6 28, 74.
Nilsson, Stig Bertil, docent, Lund, f. 18/3 28, 77.
Jensen, Johan Fjord, professor, Århus, f. 17/12 28, 77.
Östenberg, Carl Erik, docent, Lund, f. 14/8 28, 79.
Elmroth, Ingvar Johan Anders, docent, Lund, f. 26/4 28, 80.
Sigurd, Bengt Gustaf, professor, Lund, f. 26/8 28, 80.
Steene, Kerstin Birgitta, professor, Seattle, f. 7/10 28, 80.
Lindell, Ulla Marta Kristina, universitetslektor, Lund, f. 19/7 28, 81.
Wrede, Claes Gösta Julius, docent, Lund, f. 18/8 28, 82.
Åström, Paul Fredrik Karl, professor, Göteborg, f. 15/1 29, 64.
Vilkuna, Asko, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.
Olsson, Bernt Oskar Hemfrid, docent, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.
Westerhult, Bo Anders, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.
Wieslander, Hans Johan Magnus, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.
Lewan, Nils Oskar Enoch, docent, Lund, f. 18/3 29, 77.
Sjöbäck, Hans Robert, professor, Lund, f. 2/2 29, 78.
Greenbaum, Sidney, professor, London, f. 31/12 1929, 83

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

- Bjerstedt, Sven Åke Ingvar*, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.
Tägil, Sven Otto, professor, Lund, f. 15/12 30, 68.
Törnqvist, Gunnar Evald, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.
Svartvik, Jan Lars, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.
Ek, Sven Birger, professor, Göteborg, f. 10/6 31, 71.
Rosengren, Inger Tilly, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.
Gierow, Pär Göran Axel, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.
Larsson, Lars-Olof Ingvar, docent, universitetslektor, Växjö, f. 15/11 34, 72.
Rhenman, Erik Axel, professor, Stockholm, f. 18/12 32, 72.
Vinge, Louise, professor, Lund, f. 24/11 31, 72.
Gemzell, Carl-Axel Uno, professor, Lund, f. 20/10 31, 73.
Lindborg, Rolf Harry, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.
Nilsson, Sten Åke, professor, Lund, f. 9/4 36, 73.
Bohlin, Folke Bernhard, docent, universitetslektor, Lund, f. 21/9 31, 74.
Bornäs, Nils Göran Gudmund, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/7 35, 74.
Ståhl, Ingemar, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.
Blomqvist, Jerker, professor, Lund, f. 6/4 38, 75.
Bramstång, Nils Åke Gunnar, professor, Uppsala, f. 13/6 32, 75.
Häkanson, Lennart Åke, professor, Uppsala, f. 14/10 39, 75.
Kieffer, René Jean Joseph, docent, Lund, f. 22/9 30, 75.

Vetenskaps societeten i Lund

- Österberg, *Eva Birgitta*, professor, Uppsala, f. 25/10 42, 75.
Bäckman, *Sven Arvid*, docent, Kungsbacka, f. 14/11 30, 76.
Eckerdal, *Lars Hugo*, docent, Lund, f. 15/8 38, 76.
Hermerén, *Göran*, professor, Lund, f. 5/9 39, 76.
Roos, *Carl Martin*, professor, Lund, f. 15/5 41, 76.
Söderpalm, *Sven Anders*, professor, Stockholm, f. 11/4 33, 76.
Widebäck, *Göran Viktor*, docent, Lund, f. 6/10 30, 76.
Wärneryd, *Olof Ingemar*, professor, Lund, f. 4/7 31, 76.
Bergh, *Nils Anders Birger*, professor, Lund, f. 25/6 35, 77.
Pålsson, *Lennart*, professor, Lund, f. 13/10 33, 77.
Gustavsson, *Anders Karl Gustav*, docent, Lund, f. 7/12 40, 78.
Knutsson, *Bengt Erik Vilhelm*, docent, Lund, f. 19/5 36, 78.
Paulsson, *Göte Christer*, docent, Kristianstad, f. 27/2 45, 78.
Pettersson, *Thore Wilhelm*, docent, Lund, f. 10/10 34, 78.
Wieselgren, *Anne Marie Inga*, docent, Växjö, f. 1/4 35, 78.
Ankarloo, *Karl Bengt Gunnar*, docent, Lund, f. 9/12 35, 79.
Bondeson, *Ulla Viveka*, professor, Lund, f. 10/7 37, 79.
Hemberg, *Bengt Jarl Olof*, professor, Lund, f. 25/11 35, 79.
Bjerke, *Björn Vidar*, professor, Lund, f. 17/3 41, 80.
Christensen, *Anna Barbro*, professor, Lund, f. 9/1 36, 80.
Fogelmark, *Jarl Staffan Halvard*, docent, Lund, f. 12/4 39, 80.
Hansson, *Bengt Anders*, docent, Lund, f. 14/3 43, 80.
Haskå, *Inger Maria*, docent, Lund, f. 14/4 41, 80.
Lewan, *Bengt Vilhelm Ingemar*, docent, Lund, f. 2/5 32, 80.
Lindberg, *Bo Haraldsson*, docent, Lund, f. 29/1 37, 80.
Björling, *Ann Fiona*, docent, Lund, f. 18/1 44, 81.
Brohed, *Nils Ingmar*, professor, Lund, f. 3/1 40, 81.
Löfgren, *Orvar Sigurd*, docent, Lund, f. 2/10 43, 81.
Modéer, *Kjell Åke Otto*, professor, Lund, f. 12/11 39, 81.
Thavenius, *Jan Erik*, docent, Lund, f. 31/10 34, 81.
Peczenik, *Aleksander Henryk*, professor, Lund, f. 16/11 37, 82.
Piltz, *Anders Edvard Gottlieb*, docent, Lund, f. 7/3 43, 82.
Rydén, *Per*, docent, Lund, f. 4/8 37, 82.
Swahn, *Sigbrit Margareta*, docent, Lund, f. 12/11 33, 82.
Belfrage, *Hans Esbjörn Gabriel*, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 19/8 32, 83.
Guillet de Monthoux, *Pierre Bror Louis*, docent, Lund, f. 4/2 46, 83.
Hellström, *Jan-Arvid*, docent, Lund, f. 30/8 41, 83.
Hidal, *Sten Lennart*, docent, Lund, f. 5/10 46, 83.
Hårdh, *Birgitta Christina*, docent, Lund, f. 16/8 45, 83.
Melander, *Erik Göran*, docent, Lund, f. 10/10 38, 83.
Ulfsparré Meurling, *Anna Christina*, landsarkivarie, Lund, f. 7/12 33, 83.
Thormählen, *Ella Marianne*, docent, Lund, f. 25/5 49, 83.
Bogdan, *Michael*, professor, Lund, f. 2/12 1946, 84.
Bruce, *Lars Gösta*, docent, Lund, f. 3/1 1947, 84.
Callmer, *Johan Henrik Christian*, docent, Lund, f. 8/11 1945, 84.
Larsson, *Lars Olof Georg*, professor, Lund, f. 13/4 1947, 84.

Niléhn, Lars, docent, Lund, f. 10/10 1944, 84.

Sjölin, Jan-Gunnar, docent, Lund, f. 1939, 84.

B. UTLÄNDSKA

Christensen, Johnny, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.

Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.

Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.

Zettersten, Sven Arne Paul, professor, Köpenhamn, f. 10/1 34, 72.

Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Köpenhamn, f. 28/2 33, 73.

Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.

Krummacher, Friedhelm Gustav-Adolf Hugo Robert, professor, Kiel, f. 22/1 36, 75.

Boyer, Régis, professor, Paris, f. 25/6 32, 75.

Kittang, Atle, professor, Bergen, f. 20/3 41, 75.

Kersten, Adam, professor, Warszawa, f. 26/4 30, 76.

Klinge, Matti, professor, Helsingfors, f. 31/8 36, 76.

Koblik, Steven Samuel, professor, Claremont, Californien, f. 27/5 41, 77.

Lundquist, Lennart Harald Sture, professor, Köpenhamn, f. 13/2 38, 77.

Ritte, Hans, Universitätslektor, Dr Phil, München, f. 20/8 30, 77.

Nilsson, Carl-Axel Daniel, lektor, Köpenhamn, f. 15/3 31, 78.

Nøjgaard, Morten, professor, Odense, f. 28/7 34, 78.

Register, Cheri, professor, Minneapolis, f. 30/4 45, 78.

Brückner, Wolfgang, professor, Würzburg, f. 14/3 30, 79.

Hasselmo, Nils, professor, Minneapolis, f. 2/7 31, 79.

Board, Joseph B., professor, Schenectady, f. 5/3 31, 80.

Johansson, Karl Albert Stig, dosent, Oslo, f. 21/2 39, 80.

Lindström, Caj-Gunnar Axel, professor, Åbo, f. 18/4 42, 80.

Löfstedt, Bengt Torkel Magnus, professor, Los Angeles, f. 14/11 31, 80.

Nyberg, Tore Samuel, lektor, Odense, f. 4/1 31, 80.

Fisiak, Jacek, professor, Poznan, f. 10/5 36, 81.

Sen, Amartya Kumar, professor, Oxford, f. 3/11 33, 81.

Aarnio, Aulis Arvi, professor, Helsingfors, f. 14/5 37, 83.

Hopt, Klaus J., professor, Tübingen, f. 24/8 40, 83.

Koch, Maria Ludovica, professor, Rom, f. 6/9 41, 83.

Kostecki, Marian Jan, professor, Warszawa, f. 19/4 49, 83.

Leech, Geoffrey Neil, professor, Lancaster, f. 16/1 36, 83.

Ringbom, Sixten Ivar Alexander, professor, Åbo, f. 27/7 35, 83.

Römhild, Lars Peter, lektor, Köpenhamn, f. 13/7 34, 83.

Hareven, Tamara K, professor, Cambridge, Mass., f. 10/5 37, 84.

Vetenskapssocietetens verksamhet 1984

Som *stiftande ledamot* har invalts greve Jörgen Ehrensvärd.

Som *inländska arbetande ledamöter* har invalts professor Michael Bogdan, docent Gösta Bruce, docent Johan Callmer, professor Lars Larsson, docent Lars Niléhn, docent Jan-Gunnar Sjölin.

Som *utländska arbetande ledamöter* har invalts professor Tamara K. Hareven, Cambridge, Mass. och professor Sidney Greenbaum, London.

Den 9 maj hölls ett *sammanträde*, varvid professorn i kulturgeografi vid Lunds universitet Gunnar Törnqvist föreläste över ämnet «Kreativitetens geografi».

Vid *högtidssammanträdet* den 30 november höll förre chefen för Östasiatiska museet, professor Bo Gyllensvärd en föreläsning betitlad «Levande kulturtradition i dagen Japan».

Den 29 september gjordes en *utflykt* till Nordsjälland. Med överbibliotekarie Hakon Lund från Konstakademiets bibliotek som guide besöktes slottsträdgårdarna på Fredensborg och Fredriksborg. Louisiana med park presenterades av museets grundare, direktör Knud W. Jensen.

Styrelsen har sammanträtt 7/3, 5/6, 23/10, 18/11 (per capsulam) och 18/12.

Kockska belöningen har tilldelats docenten, fil. dr Gunilla Florby för hennes avhandling «The painful passage to virtue: a study of George Chapman's The tragedy of Bussy D'Ambois and The revenge of Bussy D'Ambois».

Harry Karlssons pris har tilldelats fil. dr Kristina Jennbert för avhandlingen «Den produktiva gåvan: tradition och innovation i Sydsckandinavien för omkring 5.300 år sedan».

Resestipendier har under våren tilldelats docent Staffan Fogelmark, 500 kr, docent Jan Arvid Hellström, 1.000 kr, docent Nils Lewan, 1.000 kr, docent Anders Löfqvist, 1.000 kr, docent Lars Niléhn, 500 kr, universitetslektor Gertrud Pettersson, 1.000 kr, docent Sigbrit Swahn, 1.000 kr, professor Sven Anders Söderpalm, 500 kr, samt under hösten tilldelats docent Karin Aijmer, 500 kr, fil. dr Barbro Frizell, 500 kr, professor Lars

Larsson, 1.000 kr, docent Orvar Löfgren, 1.000 kr, fil. dr Leokadia Postén, 658 kr samt fil. dr Barbro Sundnér, 500 kr.

Smärre och tillfälliga bidrag till vetenskaplig forskning har under våren tilldelats docent Göran Bornäs, 367:80, samt under hösten docent Staffan Fogelmark, 500 kr, fil. dr Paavo Roos, 450 kr, docent Sven Sandqvist, 500 kr och professor Gunnar Sjöblom, 385 kr.

Lund 1985.03.04

Anders Grönvall

Sammandrag av
Vetenskapssocieteten i Lund räkenskaper år 1984

Balanskonto den 1 januari 1984

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	612.500:—	Grundfond	480.000:—
Förlagsbevis	25.000:—	Dispositionsfond	136.970:14
Aktier	115.756:—	Resestipendiefond	32.176:—
Bank	881.368:—	»Skånsk senmedeltid och renässans»	433.718:10
Postgiro	51.659:32	Olga och Thorild Dahlgrens fond	51.748:—
		AB CWK Gleerups fond	24.288:—
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000:—
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000:—
		Harry Karlssons fond	13.125:—
		50-årsfonden	107.615:—
		Tegnérfonden	118.013:—
		Ada och Lars Werins fond	41.272:08
		Axel Kocks fond	14.250:—
		Mattias Olofssons fond	18.108:—
		Ruben Rausing's fond	200.000:—
	Kronor 1.686.283:32		Kronor 1.686.283:32

Resultaträkning för år 1984

Inkomster		Utgifter	
Ränta på obligationer	54.126:25	Föreläsare	2.177:50
Ränta på förlagsbevis	2.562:50	Forskningsbidrag och belöningar	4.367:80
Utdelning på aktier	35.904:—	Sekreteraren	5.000:—
Ränta i bank	83.841:60	Resestipendier	8.100:—
Ränta postgiro	6.072:27	Anslag ur:	
Årsavgifter	2.000:—	Tegnérfonden	8.000:—
Årsböckerna:		Axel Kocks fond	2.250:—
Försäljning	1.017:67	Harry Karlssons fond	1.000:—
Anslag	28.000:—	Årsböckerna:	
Skriftserien:		Tryckningskostnader	66.207:90
Försäljning	10.062:10	Skriftserien:	
«Skånsk Senmedeltid och renässans»		Diverse kostnader	200:—
Försäljning	7.331:08	»Skånsk senmedeltid och renässans»	
Fondminskningar	5.648:—	Anslag	955:—
		Övriga utgifter	10.646:30
		Fondökningar	127.660:97
	Kronor 236.565:47		Kronor 236.565:47

Balanskonto den 31 december 1984

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	567.500:—	Grundfonden	482.000:—
Förlagsbevis	25.000:—	Dispositionsfonden	158.054:53
Aktier	141.924:50	Resestipendiefonden	27.667:—
Bank	1.014.371:—	»Skånsk senmedeltid och renässans»	488.497:18
Postgiro	59.500:79	Olga och Thorild Dahlgrens fond	57.523:—
		AB CWK Gleerups fond	26.998:—
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000:—
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000:—
		Harry Karlssons fond	13.375:—
		50-årsfonden	119.625:—
		Tegnérfonden	119.763:—
		Ada och Lars Werins fond	44.234:58
		Axel Kocks fond	13.111:—
		Mattias Olofssons fond	20.128:—
		Ruben Rausings fond	222.320:—
Kronor 1.808.296:29		Kronor 1.808.296:29	

Lund den 31 december 1984

Axel Roos

Specifikation av obligationer, förlagsbevis och aktier den 31 december 1984

Obligationer	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3,0	01.02.1937	2.000:—	1.500:—
Svenska Staten	3,5	15.03.1943	10.000:—	10.000:—
Svenska Staten	3,5	15.04.1943	20.000:—	20.000:—
Svenska Staten	3,5	01.11.1943	25.000:—	25.000:—
Svenska Staten	3,5	15.12.1944	10.000:—	10.000:—
Svenska Staten	9,5	10.11.1976	25.000:—	25.000:—
Svenska Staten	9,5	10.07.1977	50.000:—	50.000:—
Svenska Staten	10,0	10.06.1978	100.000:—	100.000:—
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3,0	01.06.1937	5.000:—	4.000:—
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.11.1937	35.000:—	35.000:—
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,5	15.01.1944	10.000:—	10.000:—
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.04.1945	15.000:—	15.000:—
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	3,0	15.04.1946	2.000:—	2.000:—
Konungariket Sveriges Stads- hypotekskassa	9,0	10.05.1976	25.000:—	25.000:—
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.01.1960	5.000:—	5.000:—
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.10.1960	5.000:—	5.000:—
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.07.1961	5.000:—	5.000:—
Svenska Intecknings Garanti AB	5,0	01.12.1934	5.000:—	5.000:—
Göteborgs kommun	6,0	20.02.1962	5.000:—	5.000:—
Sydkraft AB	6,0	05.06.1961	5.000:—	5.000:—
Munksjö AB	9,7/8	10.05.1977	30.000:—	30.000:—
Norrköpings Kraft AB	6,0	12.02.1962	5.000:—	5.000:—
Edsele Kraft AB	5,5	15.01.1964	5.000:—	5.000:—
Sångkällforsen AB	5,5	07.01.1964	5.000:—	5.000:—
Sparbankernas Intecknings AB	12,5	15.01.1971	10.000:—	10.000:—
Stockholms läns landsting	10,0	10.11.1978	70.000:—	70.000:—
Mölnlycke AB	13,625	10.02.1981	30.000:—	30.000:—
Svenska Handelsbanken	13,0	10.02.1981	50.000:—	50.000:—
				Kronor 567.500:—

Vetenskapssocieteten i Lund

Förlagsbevis	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Skånska Banken	10,25	10.11.1978	25.000:—	25.000:—
Kronor				25.000:—

Aktier	Nom. värde	Bokfört värde
402 st. AB Bofors	20.100:—	10.000:—
420 st. Boliden AB, serie A	21.000:—	12.000:—
1.897 st. AB Cardo	94.850:—	17.000:—
225 st. Industri AB Euroc	22.500:—	19.600:—
475 st. Hilleshög AB	4.750:—	26.168:50
240 st. Höganäs AB, stam	12.000:—	9.400:—
422 st. Skånska Banken	21.100:—	16.131:—
1 720 st. Skanska AB	17.300:—	3.500:—
1.000 st. Svenska Handelsbanken, stam	20.000:—	25.000:—
125 st. Svenska Handelsbanken, index	2.500:—	3.125:—
Kronor		141.924:50

Revisionsberättelse för 1984

Undertecknade, utsedda att granska Vetenskapssocietetens räkenskaper för år 1984, har fullgjort vårt uppdrag och funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer.

Vi tillstyrker full ansvarsfrihet för skattmästaren och styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Lund i april 1985

Olof Nordström

Gunnar Törnqvist

Stadgar för Vetenskaps societeten i Lund

*Av den 6 maj 1920 med ändringar av den 8 dec. 1944, den 27 nov. 1948,
den 4 dec. 1953, den 31 nov. 1964, den 25 nov. 1967, den 21 nov. 1970,
den 20 nov. 1971 och den 19 nov. 1982.*

SOCIETETENS UPPGIFT OCH SAMMANSÄTTNING

§ 1

Vetenskaps societeten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, särskilt genom

- att i sina acta befordra vetenskapliga verk till trycket,
- att lämna understöd till vetenskapliga undersökningar, för vilka detaljerad plan i särskild ansökan framlagts,
- att taga initiativ till och planlägga vetenskapliga forskningsföretag samt
- att anordna föredrag över vetenskapliga ämnen.

§ 2

Societeten består av stiftande samt inländska och utländska arbetande ledamöter, vartill komma hedersledamöter och seniores. Till arbetande ledamöter skola företrädesvis yngre vetenskapsidkare väljas.

I Societetens styrelse och nämnder kunna endast stiftande och inländska arbetande ledamöter inväljas.

Endast stiftande och inländska arbetande ledamöter äga deltaga i val samt sådana överläggningar och beslut som angå ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3

De inländska arbetande ledamöternas antal må ej överstiga 70, de utländska arbetande ledamöternas ej 35, de stiftande ledamöternas ej 50.

§ 4

Arbetande ledamot kvarstår som sådan till fyllda 55 levnadsår. Han övergår därefter till gruppen seniores.

§ 5

Stiftande ledamot, vartill Societeten endast äger välja person som ådagalagt intresse för humanistisk vetenskap och kultur, erlägger en inträdesavgift av minst 2.000 kronor samt under vartdera av de 8 efter valet närmast följande åren en avgift av 1.000 kronor. Han äger alltid och i alla samma rättigheter som inländsk arbetande ledamot.

Önskar stiftande ledamot på en gång erlägga samtliga återstående avgifter, äger han rätt till diskontoavdrag å icke förfallna avgifter, räknat efter en räntefot som med 1 % överstiger högsta vid betalningstillfället gällande ränteläge för Svenska statens obligationer.

§ 6

Till Societetens hedersledamöter kunna väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga 7.

STYRELSER OCH NÄMNDER

§ 7

Societetens angelägenheter handhas av en styrelse, bestående av 9 ledamöter, av vilka en är praeses, en vice praeses, en sekreterare, en vice sekreterare och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skola minst 3 vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna skola ersättare väljas till ett antal av 3.

§ 8

Societetens styrelse väljes för en tid av 3 år. Vid varje högtidssammanträde väljas 3 styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 9

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess medlemmar och ersättare kallas, är beslutför då minst 5 av dessa äro närvarande. Vid lika röstetal har praeses utslagsröst.

§ 10

Förslag till inval ingives i särskild motiverad skrivelse, undertecknad av minst 2 Societetens arbetande eller stiftande ledamöter, till en valnämnd, bestående av Societetens praeses jämte 4 ledamöter med 2 ersättare. Societetens praeses är nämndens ordförande.

Arbetande ledamöter och hedersledamöter väljas av Societeten med $\frac{3}{4}$ majoritet på förslag av valnämnden; dock skall sådant förslag först underställas styrelsens prövning. Valnämndens förslag upprättas med $\frac{4}{5}$ majoritet. Valnämnden är beslutför endast då den är fulltalig.

Stiftande ledamöter väljas med $\frac{4}{5}$ majoritet av styrelsen förstärkt med valnämnden.

Endast beslut om inval införas i Societetens protokoll, ej förslag därom.

§ 11

Till tryckning i Societetens acta inlämnade skrifter granskas av en nämnd, bestående av sekreteraren jämte 4 arbetande ledamöter, representerande olika vetenskapsgrenar.

§ 12

Societetens nämnder väljas för en tid av 2 år. Vid varje högtidssammanträde väljas 2 medlemmar och en ersättare i valnämnden samt 2 medlemmar i granskningsnämnden.

ÄMBETSMÄN

§ 13

Societetens ämbetsmän äro sekreteraren, vice sekreteraren och skattmästaren. Till ämbetsmän kunna endast ledamöter boende i Lund och dess omnejd väljas.

§ 14

Sekreteraren och vid förfall för honom vice sekreteraren åligger:
att hålla förteckning öfver Societetens ledamöter,
att föra protokoll vid Societetens sammanträden, ävensom förbereda och föredraga de ärenden som där skola förekomma,
att befordra till verkställighet de vid sammanträdena fattade besluten,
att ombesörja Societetens brevväxling och handhava vården av dess handlingar,
att till varje högtidssammanträde uppsätta styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under sistförflutna år samt
att omhänderha Societetens publikationsverksamhet.

§ 15

Skattmästaren, som ansvarar för Societetens medel, åligger att närmast handha Societetens ekonomiska angelägenheter,
att föra Societetens räkenskaper, vilka avslutas med kalenderår, samt
att före den 15 maj avlämna föregående års räkenskaper till revisorerne.
Societetens värdehandlingar förvaras under två olika lås i bankfack, till vilket praeses har den ena nyckeln, skattmästaren den andra, eller också överlämnas de av praeses och skattmästaren till förvaltning av en banks notariatavdelning.

SAMMANTRÄDEN OCH VAL

§ 16

Societeten sammanträder i Lund efter kallelse av praeses. Begära 10 ledamöter i skrivelse till praeses sammanträde, är denne skyldig att omedelbart utlysa sådant. Högtidssammanträde hålles årligen i november månad, för så vitt ej styrelsen av särskild anledning annorlunda bestämmer.

§ 17

Societeten är beslutför, om minst 10 av dess ledamöter jämte praeses och sekreteraren eller dessas ersättare äro närvarande. Endast närvarande ledamot äger deltaga i omröstning.

§ 18

Val av arbetande ledamöter, hedersledamöter, styrelse och nämnder förrättas med slutna sedlar om varje namn för sig, därest ej Societeten vid varje särskilt tillfälle enhälligt beslutar företaga omröstningen i annan ordning. Vid lika röstetal avgöres valet genom lottning.

§ 19

Ärende, som ej angivits i kallelse till sammanträde, får ej å detta företagas till avgörande, om det ej enligt stadgarna där skall förekomma.

EKONOMI

§ 20

Av de stiftande ledamöternas inträdesavgifter bildas en dispositionsfond.

Av de stiftande ledamöternas årsavgifter bildas en grundfond, varav endast räntan må disponeras.

§ 21

För granskning av årets räkenskaper och inventering av Societetens tillhörigheter utses vid högtidssammanträdet för en tid av ett år 2 revisorer med 2 ersättare, och skola revisorererna äga tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter.

Revisionsberättelsen, som skall innehålla till- eller avstyrkan om ansvarsfrihet åt styrelsen, överlämnas till Societeten senast den 2 september och framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

§ 22

Societetens årsbok utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter. I Societetens ordinarie skriftserie (»Skrifter») ingående skrifter utsändas kostnadsfritt efter rekvisition.

§ 23

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning Societeten kan finna skäl att antaga.

§ 24

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut på två omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden, och skola dessa beslut fattas med minst $\frac{2}{3}$ majoritet. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 4 eller av bestämmelserna i § 20 angående grundfonden icke fattas.

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by S. B. *Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. N. *Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olauus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. av G. *Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wijstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940.
25. I Jesper Swedbergs Lefvernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. K. G. *Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Sueciani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädskult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion.) 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism.) 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. A. *Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.

40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at Finderup. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Vasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Wästerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordföräddutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar T. Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sektarism mot fäderneärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary sectarianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenæus*. Edvard Munch. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnersfors*. Die Hauptfassungen des Sigfriddoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar) 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971.
65. *Jan Mogren*. Tegnærs översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenæus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenæus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalsagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.
72. *Ulf Sjödell*. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.
73. *Louise Vinge*. Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821. 1978.
74. *Hans Jonsson*. The Laryngeal Theory. 1978.
75. *Ulf Sjödell*. Historiker inför Kalmarunionen. 1981.
76. *Alf Lombard – Constantin Gâdei*. Dictionnaire morphologique de la langue roumaine. 1982.
77. *Gunnar Sjögren*. Hamlet the Dane. 1983.

Vetenskaps societeten i Lund

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd
6. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Paltebocken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971
10. *Knut Knutsson* och *Göte Paulsson*. Dalby Klosters intäktsbok 1530–1531. 1983
11. *Sten Skansjö*. Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 1983

Årsbok 1920–1984

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Ur innehållet

Artiklar

Christian Callmer: Klassiska arkeologer från Lund. Fyra korta biografier

Bengt Löfstedt: Notizen eines Latinisten zu Luthers Predigten

Bernt Olsson: «Ordet/som evigt blir utsagt»

Esaias Tegnér: Om Iliadens gudar

Gösta Vitestam: Poetry among the Ancient Arabs –
a Genuine Trait of Character

Hans Nilsson-Ehle av Lars Lindvall

Bertil Axelson av Alf Önnersfors

Hjalmar Frisk av Stig Y. Rudberg

Sigfrid Svensson av Sven B. Ek

Helge Kjellin av Sten Karling

Gerhard Bendz av Birger Bergh

Sten Bodvar Liljegren av Claes Schaar

Ivar Lindquist av Gösta Holm

Liber

ISBN 91-40-05171-4